

ચિત્રલેખા

71

વર્ષમાં
શાનદાર પ્રવેશ

કોરોનામાં ક્યાં ક્યાં પહોંચ્યો ધનવંતરી સ્થ?

૫ ઓક્ટોબર, ૨૦૨૦ | રૂ ૩૦

chitralekha.com

આર્ટિફિશિયલ ઇન્ટેલિજન્સ

મશીનને બુદ્ધિ આપવામાં
કેટલું છે શાણપણ?

VISIT...

LANZAROTE
Caliente.COM

ફક્ત CNG નહીં S-CNG

સુરક્ષા, કામગીરી અને બચત. આ બધું તમને મળે છે જ્યારે તમે ચૂંટો છો
મારુતિ સુઝુકી ફેક્ટ્રી-ફિટેડ S-CNG ગાડીઓ

S-CNG ટેકનોલોજીના ફાયદા:

વધુ સારી સુરક્ષા

સંપૂર્ણ સુરક્ષા માટે લીક-પ્રૂફ ડિઝાઇન
અને ઇન્ટીગ્રેટેડ હાર્નેસ

શ્રેષ્ઠ પરફોર્મન્સ

શ્રેષ્ઠ સરપેન્શન અને ઇન્ટેલિજન્ટ ઇન્જેક્શન
સિસ્ટમ જેથી દરેક રસ્તો સરળતાથી પસાર થાય

વધારે બચત

ચલાવવાનો ઓછો ખર્ચ, શ્રેષ્ઠ માઇલેજ
અને નિરંતર વોરન્ટી

**વધુ જાણવા,
સ્કેન કરો:**

*Terms and Conditions apply. Features and accessories shown may not be part of standard fitment.
Black Glass Shade on the vehicle is due to lighting effect. Images used are for illustration purposes only.

Refresh - Reset - Restart:

Your finances, your emotions and your life goals

કોવિડ-૧૯ની મહામારીને ભૂલીને સમય છે હવે આગળ વધવાનો.
જિંદગીનાં લક્ષ અને આર્થિક બાબતોને નવેસરથી ગોઠવીને નવું આયોજન કરવાનો.
એ આયોજન કરવામાં મદદ કરશે આ નિષ્ણાતો...

Mr. K S Rao
HEAD Investor Education
& Distribution Development
Aditya Birla Sun Life AMC Ltd.

Mr. Gaurav Mashruwala
Financial Planner

Mr. Amit Trivedi
Author & Expert
in Personal Finance

સપાલો તમારા – જવાબો નિષ્ણાતોના

Click To register - <https://bit.ly/2ZlmbR6>

* All investors have to go through a one-time KYC (Know Your Customer) process.
Investors to invest only with SEBI registered Mutual Funds.

* "Mutual Fund investments are subject to market risks, read all scheme related documents carefully."

* For further information on KYC, List of SEBI registered Mutual Funds and
Redressal of Complaints including details about SEBI SCORES portal;

<https://mutualfund.adityabirlacapital.com/investor-education/education/kyc-and-redressal> for further details.

સફરમાં કેટલા દિવસો વિતાવ્યા, કેટલી રાતો
વિપદની કેવડી વણઝાર કે છેડો ન દેખાતો
કદી આ કાળ કેરી મંજરી ના તાલામાં વાળી
પરંતુ સર્વ સંજોગોમાં વણઝારો રહ્યો ગાતો...

- ગની દહીંવાલા

લો કડાઉનને સવા છ મહિનાનો ગાળો પૂરો થયો. પરચૂરણ યુનિટ ટેસ્ટની સાથે છ માસિક પરીક્ષા પણ આપણે આપી, છતાં વૅક્સિન રાણી પધારે ત્યાં સુધી વાર્ષિક પરીક્ષાની તૈયારી કરવી જ પડશે.

કોરોનાની આપત્તિ સિલેબસની બહાર છે. કોઈ પૂર્વઅનુભવ વગર એકેડે એકથી બધું શીખવાનું હતું. એંસી વટાવી ચૂકેલી પેઢીએ પિક્ચર તો શું, આ મહામારીનું ટ્રેલર પણ પહેલી વાર જોયું.

વિપદામાં સંસ્કાર અને સંવેદનની સંપદા કામમાં લાગે. રોજિંદો કામદાર હોય કે કંપનીનો સીઈઓ, બધાને મુશ્કેલી પડી છે. ક્યાંક કોળિયો છીનવાયો છે તો ક્યાંક સ્વજનની વસમી વિદાય ખમવી પડી છે.

આ કપરા કાળમાં દુઃખ વ્યક્તિગત, સામાજિક અને રાષ્ટ્રીય સીમા પાર કરીને વૈશ્વિક બન્યું. ગાંડોતૂર હાથી ભાગમભાગ કરતો હોય ત્યારે જાતને બચાવી એને પસાર થઈ જવા દેવો પડે. આ સમય પણ એવો જ છે.

કોરોના કદમાં સૂક્ષ્મ, પણ અસરમાં મહાકાય પુરવાર થયો. જે થઈ ગયું છે એને બદલી શકાય એમ નથી. અનુભવમાંથી શીખ લઈએ તો સણકા ખમવાની શક્તિ વિકસે. અતિથિ તુમ કબ જાઓગે? એવું પૂછીએ તોય અપેક્ષિત જવાબ માટે રાહ જોવાની છે.

આખા વિશ્વને પારાવાર નુકસાન થયું છે. કબૂલ, પણ આખી દુનિયાને કેટલીક શીખ પણ મળી છે. આ શીખનો અમલ ભવિષ્યની સંભવિત ચીખને દાબમાં રાખવા ખપ લાગશે.

હકારાત્મક અભિગમના દોસ્ત બનીને નકારાત્મક તત્ત્વો સામેની લડત બધાએ લડવાની છે. ખામા બધાના છોલાયા છે એટલે કોઈકના ખભે માથું મૂકવાનું પણ દુષ્કર છે.

અસ્તિત્વ ટકાવવા પુરુષાર્થની સાથે તારણ, અવલોકન અને નિષ્કર્ષના સહારે જવું પડે. પેથોલોજી લેબમાં લોહીની તપાસ થાય એમ સાર્થકોલોજી લેબમાં જાતતપાસણી કરવી પડે. આપણે ક્યાં તૂટ્યા એ આપણને સમજાયું. હવે આપણે ક્યાં તૂટવું ન જોઈએ એ સમજવાનું છે.

આપણા બાપદાદાઓની કરકસરને આપણે હસી કાઢી, પણ કોરોનાગુરુએ

આસ્થાનું અજવાળું ટકાવવું પડશે...

સમજાવ્યું કે બચત વગર અછતનો મુકાબલો નહીં થઈ શકે. ચિત્રલેખાના સેમિનારમાં ભાર દઈને આર્થિક આયોજનની વાત થતી રહી છે. એ આયોજનને ડાઈનિંગ ટેબલ ડિસ્કશનમાં લાવવું પડશે. ખોટા ખર્ચા અને મોટા ખર્ચાને મેક્રોમાંથી માઈક્રો કરવા પડશે. પૈસો ખર્ચાય એનો વાંધો નહીં, પૈસો વેડફાય નહીં એની જાગૃતિ જરૂરી છે.

સ્વચ્છતા વિશેના ઉલાળિયા હવે નહીં ચાલે. ગમે ત્યાં થૂંકવાની, ફેંકવાની આદતને સાચોનારા કહેવું જ પડશે. માત્ર આપણી જ જિંદગી નહીં, નવી પેઢીના અસ્તિત્વ માટે પણ આપણું દાયિત્વ બને છે. વીફરેલી કુદરત નાની ભૂલ માટે મોટી સજા ફરમાવી શકે.

આપણા કંઠથી વહેતું ગીત તરડાયું છે, પણ ભૂંસાઈ જાય એ પહેલાં એને સાચવવાનું છે. પાસ બુકનું બેલેન્સ ઓછું જરૂર થયું છે, પણ ખાતું બંધ ન થાય એની તકેદારી રાખવાની છે. અમેરિકામાં તો કરોડપતિ બિઝનેસમેન કપડાંની ઈશ્રાળ જાતે કરતો હોય અને ખાવાનું પણ પોતે બનાવતો હોય. આ ઈમ્પોર્ટેડ જ્ઞાન આપણે લોકડાઉનમાં મેળવ્યું.

આપણાથી મોટા માણસોએ જો આપણને સાચવ્યા હોય તો આપણાથી નાના માણસોને સાચવવાની આપણને તક મળી. આસ્થાનું અજવાળું ભલે દીવા જેટલું હોય, પણ એની પવિત્રતાનો વ્યાપ આકાશ સુધી હોય છે. □

સંસ્થાપક: વજુ કોટક
સહસંસ્થાપક: મધુરી કોટક
પથદર્શક: હરકિસન મહેતા

ચિત્રલેખા

તા. ૫ ઓક્ટોબર, ૨૦૨૦ | વર્ષ: ૭૧

નંબર: ૩૬૭૬

ચેરમેન: મૌલિક કોટક

વાઈસ ચેરમેન: મનન કોટક

તંત્રી: હીરેન મહેતા

chitralekha.com

chitralekha.com/facebook

chitralekha.com/twitter

chitralekha.com/youtube

chitralekha.com/instagram

મુખ્ય કાર્યાલય | તંત્રી વિભાગ | પ્રકાશન સ્થાન
'ચિત્રલેખા': ૨૫, અંધેરી ઈન્ડસ્ટ્રિયલ એસ્ટેટ,
ઑફ વીરા હેસાઈ રોડ, અંધેરી (વેસ્ટ),
મુંબઈ-૪૦૦૦૫૩.

તંત્રી વિભાગ

ફોન: (૯૧-૨૨) ૬૬૯૨૧૬૯૨,
૬૭૩૦૯૮૯૮

જાહેરખબર વિભાગ

ફોન: (૯૧-૨૨) ૬૬૯૨૧૯૧૦

પ્રકાશક:

મૌલિક કોટક

મુદ્રણ:

એલાઈડ ઓફસેટ પ્રિન્ટર્સ (ગુજ.)
પ્રાઈવેટ લિમિટેડ, ૧૪/૨, કાલિદાસ
મિલ કમ્પાઉન્ડ, ગોમતીપુર,
અમદાવાદ: ૩૮૦૦૨૧

ઈ-મેઈલ

editorial@chitralekha.com
subscribe@chitralekha.com
advertise@chitralekha.com

સરચુલેશન વિભાગ

મુંદારાષ્ટ્ર: ૦૨૨-૬૭૩૦૯૮૯૮
અમદાવાદ: (૦૭૯) ૨૬૪૬૧૭૧૧
રાજકોટ: (૦૨૮૧) ૨૪૬૭૫૨૬
વડોદરા: (૦૨૬૫) ૨૩૩૮૦૯૭

વાર્ષિક લવાખ

ભારતમાં: રૂ ૧૬૫૦
(દેશી-દીપોત્સવી વિશેષાંક,
વાર્ષિક વિશેષાંક તેમ જ બોનસ રૂપે
ઈ-મેગેઝિન)

સંપર્ક: ૦૨૨-૬૬૯૯ ૮૩૧૬

Ext-૨૫/૭૨ વિદેશમાં: રૂ ૭૨૦૦

માલિક: 'ચિત્રલેખા' Member: INS

અ નુ ક મ

૨૪ । કવર સ્ટોરી

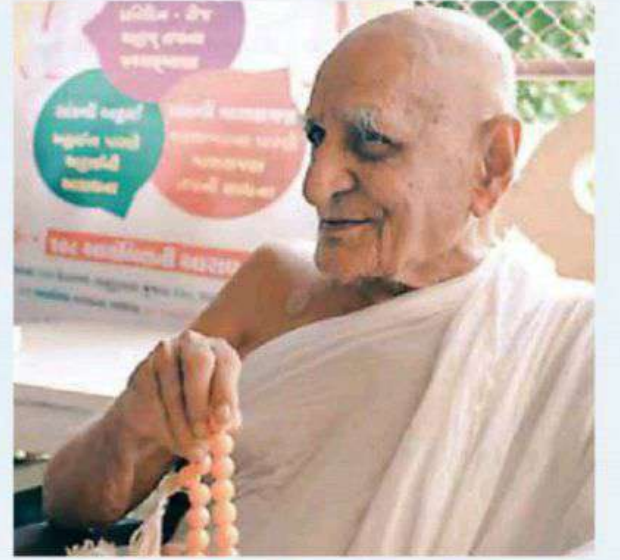
માણસને બદલે હવે મશીન વિચારશે...

આર્ટિફિશિયલ ઇન્ટેલિજન્સ કે કૃત્રિમ બુદ્ધિમત્તાની મદદથી પહેલી વાર ઉત્પાદન અને સેવાની ગુણવત્તામાં ઘણી કંપની નવી જ ઊંચાઈ સિદ્ધ કરી રહી છે, પણ અત્યારે પ્રાથમિક તબક્કામાં હોવા છતાં આ ટેકનોલોજી ભવિષ્યમાં આપણા માટે ઘુજાવી દેનારા પડકારો પણ ઊભા કરી શકશે.

૦૯ । ભારતનું મહાભારત

એક બાજુ ખાઈ... બીજી તરફ?

દેશના કરોડો ભૂમિપુત્રોને વચેટિયાઓના સંકંજામાંથી છોડાવવાને નામે કેન્દ્ર સરકારે લીધેલા પગલા સામે ઉગ્ર વિરોધ થઈ રહ્યો છે. એ વિરોધ ખરેખર વાજબી છે? સરકારનું પગલું ખેડૂતો માટે કોઈ નવું જોખમ તો નહીં લાવે ને?

૧૮ । વિશેષ

ભેખધારી સંતનો શતાયુષ્યવેશ

આ અલગારી જીવ ઝાઝું બોલતા નથી, પરંતુ જૈનેતર સમાજના હોવા છતાં જૈન ધર્મ માટે ગચ્છાધિપતિ આચાર્ય દોલતસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજે કરેલું કામ બહુ બોલકું છે. હમણાં એ પહોંરચ્યા છે આયુષ્યની શતાબ્દીના ઉબરે.

૧૬ । ગુજરાતની આજકાલ

વિસ્તરી રહ્યું છે શિંગદાણાનું સામ્રાજ્ય મગફળીની બમ્પર ઊપજ ઊતરવાની અપેક્ષા વચ્ચે સરકાર એની ખરીદી પણ આગોતરી મુદતથી કરવાની છે ત્યારે ખાસ તો સૌરાષ્ટ્રનો આ રોકડિયો પાક કઈ રીતે બજારમાં છવાઈ રહ્યો છે એની લઈએ ખબર.

૩૩ । પ્રિયદર્શિની । અનન્યા

કોઈ કરુણ સામાજિક ઘટના જ્યારે એક ગ્રંથપાલને સમાજસેવી બનાવી દે ત્યારે?! સેવાથી મહેકતું આ વ્યક્તિત્વ છે જયશ્રી જોષી. જાણીએ, એમની રસપ્રદ કથા અને છેલ્લા ત્રણ દાયકાથી ફૂલતાંફાલતાં રહેતાં એમનાં કાર્યોને.

૩૬ । ધારાવાહિક નવલકથા

રંગકપટ (પ્ર-૩૭)

ઉપરાંત

પલક, વાહ ભાઈ વાહ!, કહેવત-કથા, જસ્ટ, એક મિનિટ, મરક-મરક, વ્યાપાર વિશ્વ, જલસાઘર અને છેલ્લે... મુખવાસ

મુખપૃષ્ઠ તસવીર: ચિત્રલેખા ગ્રાફિક્સ

ડ્રગ કેસમાં અનેક અભિનેત્રીઓની થશે પૂછતાછ

પડદા / સોફાનું કાપડ, બેડ શીટ્સ,
વોલ પેપર્સ, કુશન કવર્સ, ફ્લોરીંગ્સ,
રોમન બ્લાઈન્ડ્સ, મેટ્રેસીસ અને બીજું ઘણું...

one stop for furnishings

ANNUAL
SALE

નવરંગપુરા-મીઠાખળી ☎ 99099 55334

આંબલી-બોપલ રોડ ☎ 76988 16406

નોર્થ પ્લાઝા, સાબરમતી ☎ 99099 55325

● neptune@neptunefurnishings.com ● neptunefurnishings.com

SUNDAY OPEN

જસ્ટ, એક મિનિટ...

રાજુ અંધારિયા

લાતોના ભૂત વાતોથી ના માને...

જગતમાં જાતજાતના લોકો હોય છે. સૌની સાથે આપણે એકસરખો વહેવાર કરીએ તો પરિણામ ન મળે માટે જેવા લોકો મળે એ પ્રમાણે વહેવાર કરવો જોઈએ. સુમન બહુ શાંત યુવાન હતો. ઘરડી વિધવા મા સાથે ગામમાં રહેતો હતો. એના બાપુજીએ ત્રણ રૂમની એક નાની વાડી બનાવી હતી, જેનો ઉપયોગ ગામના લોકોના સારા-માઠા પ્રસંગે કરવામાં આવતો હતો. મોટે ભાગે આ વાડી ખાલી જ રહેતી. સુમન નાનાં બાળકો માટે સ્કૂલ બનાવવાનું વિચારતો હતો. આ વાતની બન્ને સંચાલકને જાણ કરી હતી, પરંતુ બન્ને સંચાલક ભાવ આપતા નહીં. એક-બે વાર તો ઘરડી મા પણ કહી આવી, પરંતુ સંચાલકો વાડી ખાલી કરતા નહોતા. સુમનની અનેક વિનવણીઓ ખાલી ગઈ. એક દિવસ બન્ને સંચાલક બીજે ગામ જઈ રહ્યા હતા ત્યારે ચાર-પાંચ અજાણ્યા માણસોએ આવીને એમને રસ્તા પર પાડી નાખ્યા. કપડાં ફાડી નાખ્યાં. બે-બે લાકડી ફટકારી અને ચેતવણી આપતાં કહ્યું કે વાડી બે દિવસમાં ખાલી નહીં થાય તો જીવન પૂરું થઈ ગયું સમજજો. બીજા દિવસે જ બન્નેએ વાડી ખાલી કરી નાખી. સુમનને મિત્રોએ પૂછ્યું: ‘આ ચમત્કાર થયો કઈ રીતે?’ સુમન હસ્યો ને બોલ્યો:

‘લાતોનાં ભૂત એમ કંઈ વાતોથી ન માને...’

પહેલું સુખ તે જાતે નર્ચા

એક રાજાના દરબારમાં મોટો વાદ થયો. રાજાએ પૂછ્યું: ‘દુનિયાનું સર્વશ્રેષ્ઠ સુખ કયું?’ મોટા ભાગના દરબારીઓ કહે: ‘પૈસો.’ બીજા કેટલાક બોલ્યા: ‘સારા કુટુંબીજનો.’ કોઈએ કહ્યું: ‘વિદ્યા અને જ્ઞાન.’ રાજાએ પોતાના માનીતા મંત્રી તરફ જોયું. મંત્રી કહે: ‘શરીર સ્વસ્થ હોવું એ.’ આ સાંભળીને વિદ્વાનો હસી પડ્યા ને બોલ્યા: ‘એ કંઈ મોટું સુખ ન કહેવાય. તમે સાબિત કરો.’ મંત્રીએ બીજા દિવસે સાબિત કરવાનું વચન આપ્યું. બીજા દિવસે એ એક વનસ્પતિનો છોડ લાવ્યા ને સૌને સૂંઘવા કહ્યું. માહેક હતી. સૌને બહુ ગમ્યું. પંદરેક મિનિટ પછી સૌને માથાનો અસહ્ય દુખાવો શરૂ થયો. મંત્રીએ કહ્યું:

‘આ દુખાવો જે સાત દિવસ સહન કરશે એને રાજા એક લાખ સોનામહોર આપશે.’ દરબારીઓ બોલ્યા: ‘સાત દિવસ શું, સાત મિનિટ પણ સહન થાય એમ નથી.’ પછી સૌના મનગમતા કુટુંબીજનોને બોલાવવામાં આવ્યા અને કહ્યું: ‘આ લોકો તમારી સાથે સાત દિવસ રહેશે. જો, તમે આ દુખાવો સાત દિવસ સહન કરો.’ બધા કહે: ‘બધી વાતો પછી, પહેલાં આ દુખાવો મટાડો.’ મંત્રીએ સૂંઘવા માટે બીજો છોડ આપ્યો ને થોડા સમયમાં સૌ સ્વસ્થ થયા એટલે પેલા મંત્રી કહે:

‘જોયું? શરીર સારું હોય તો જ આ બધું કામનું છે માટે પહેલું સુખ તે જાતે નર્ચા.’

દશ્ય પહેલું: દરિયાકિનારે એક બાળક રેતી એકઠી કરીને કિલ્લો ચણવામાં મશગુલ છે. ઘણી મહેનત પછી એ ત્યાં એક સુંદર કિલ્લાનું સર્જન થતાં રાજી થઈને તાળી પોડે છે. એવામાં દરિયાનું ઘસમસતું મોજું આવીને પેલા કિલ્લાને ઘરાશાથી કરી દે છે. બાળક તો હાથ ખંખેરીને ત્યાંથી સહેજે મનદુઃખ વગર ચાલ્યું જાય છે.

દશ્ય બીજું: શહેરના ટ્રાફિકથી ધમધમતા વિસ્તારમાં આવેલી ઑફિસમાં એક માણસ કમ્પ્યુટર પર નજર રાખીને સાથે સાથે એક ફાઈલ જોતાં જોતાં કાન અને ખામા વચ્ચે મોબાઈલ દબાવીને બિઝનેસની વાત કરી રહ્યો છે.

વાત કરતાં કરતાં એની આંગળીઓ કમ્પ્યુટરના કી-બોર્ડ પર ફરી રહી છે. પોતાના ઊંજળા ભવિષ્યના ઘડતર માટે એ રોજ આ પ્રકારે વ્યસ્ત રહે છે.

બન્ને દશ્યમાં કૉમન હોય તો એ છે બાળક ને પેલા માણસની મહેનત. બન્ને કણ કણ એકઠા કરીને પોતાને મનગમતી બાબતનું સર્જન કરવામાં વ્યસ્ત છે.

- પણ બસ, અહીંથી બન્ને વચ્ચે ફરક પડી જાય છે. બાળકનો કિલ્લો પાણીમાં તણાઈ જાય છે. બાળકને એ ખબર જ છે એટલે ન એને દુઃખ છે, ન હતાશા. બીજી બાજુ, બધી મહેનત છતાં બિઝનેસમાં સમસ્યા ઊભી થાય છે ત્યારે પેલો માણસ ડરી જાય છે. તૂટી જતાં સપનાને ટકાવી રાખવા વ્યર્થ ફાંફાં મારે છે અને ક્યારેક અફસોસ સાથે પોતાનું અને પોતાની નિકટના લોકોનું જીવન આકરું બનાવી દે છે.

સારાંશ એ કે ભવિષ્યનું ઘડતર પેલા બાળકની જેમ કરવાનું છે. બધા જ પ્રયાસો કરવાના છે. તેમ છતાં ધાર્યું પરિણામ ન આવે તો દુઃખી થઈને એમાં જ અટવાયેલા રહેવાને બદલે બમાણ જોશ સાથે ફરી પ્રયત્ન કરવાનો અભિગમ રાખવાનો છે.

બફરું કાઢતાં ઊંટ ન ધૂસે તો સારું...

ખેડૂતોને વચોટિયા કે આડતિયાની ચુંગાલમાંથી મુક્ત કરવાના ઈરાદે મોદી સરકારે ઉતાવળે ઉતાવળે સંસદમાં બે ખરડા પસાર કરાવી લીધા, પણ એનો લાભ બીજું તો કોઈ ઉઠાવી નહીં જાય ને?!

હીરોન મહેતા

સ મજણથી કામ લેવાનું હોય ત્યાં વિવાદને વચ્ચે ઘુસાડવામાં અને અતિ મહત્વના મુદ્દાને લડી-ઝઘડીને ક્ષુલ્લક બનાવી દેવામાં આપણા રાજકારણીઓને કોઈ પહોંચી શકે એમ નથી. કૃષિ ક્ષેત્ર અને ખેતપેદાશોના ભાવ ઠેરવવાની બાબતમાં ધરખમ સુધારો લાવવા મોદી સરકારે હમણાં સંસદમાં ધરા પસાર કરાવેલા ખરડા એનું છેલ્લું ઉદાહરણ છે.

ભારત એ કિસાનોનો દેશ કહેવાય છે. દેશની કુલ રાષ્ટ્રીય ઊપજમાં કૃષિ ક્ષેત્રનું યોગદાન ઓછું ને ઓછું થઈ રહ્યું છે, પણ ગ્રામીણ વિસ્તારના લોકોની આજીવિકાની બીજી કોઈ સગવડ ન થાય ત્યાં સુધી ખેતી જ એક એવો ઉદ્યોગ છે, જે લાખો લોકોને રોજગાર આપે છે. વર્ષોનાં વર્ષોથી એક પછી એક સરકાર ખેડૂતવર્ગને સવલત આપે છે, પણ એ ઘણુંખરું મોટા અને ઝોલઝાલવાળા ખેડૂતો જ ગપચાવી જાય છે. દેશમાં ૮૬ ટકાથી વધુ ખેડૂતો પાસે બે હેક્ટરથી પણ ઓછી જમીન છે અને એમનો કોઈ ભોજિયો ભાઈ પણ ભાવ પૂછતું નથી.

આવા નાના ખેડૂતે એમનું ધાન વેચવું હોય તો ગામના મોટા જમીનદારોની મદદ લીધા સિવાય કોઈ વિકલ્પ નથી. જમીનદારોના સાણસામાંથી ખેડૂતોને છોડાવવા વર્ષોથી આપણે ત્યાં જુદી જુદી કૃષિપેદાશના લઘુતમ ભાવ (મિનિમમ સપોર્ટ પ્રાઈઝ) બાંધી આપી સરકાર જ એમના પાસેથી માલ ખરીદે છે અને જાહેર વિતરણ વ્યવસ્થા અંતર્ગત ગરીબ વર્ગના લોકોને વાજબી દરે ઉપલબ્ધ કરાવે છે. ખેડૂતને એમની ઊપજ વેચવાનો બીજો રસ્તો છે એમના વિસ્તારની કૃષિ ઉત્પન્ન બજાર સમિતિ (એપીએમસી). જો કે આવી મોટા ભાગની સમિતિ સ્થાનિક રાજકારણના અખાડા જેવી બની ગઈ છે. એમાં મહદંશે રાજકીય કાર્યકરોએ જ અડિંગો જમાવી દીધો છે અને એ જ લોકો આડતિયા બની ખેડૂતોનું શોષણ કરે છે.

આ વચોટિયા કે આડતિયાની પ્રથા બંધ કરવા મોદી સરકાર હમણાં સંસદમાં બે ખરડા લઈ આવી. જોવાની વાત એ છે કે થોડાં વર્ષ પહેલાં કોંગ્રેસ સરકારે મોટા ભાગની કૃષિ સમિતિ બરખાસ્ત કરી નાખવાનો મુદ્દો એના ચૂંટણી ઘોષણાપત્રમાં આમેજ કર્યો હતો, પણ હમણાં સંસદમાં કોંગ્રેસે એ પ્રસ્તાવનો વિરોધ કર્યો. બીજા પણ કેટલાક પક્ષો વિરોધમાં જોડાયા અને રાજ્યસભામાં તો વિપક્ષી સભ્યો સંસદની નિયમાવલી ફાડવાની હદ સુધી ગયા.

આ બે ખરડા પસાર થયા પછી પણ ખેડૂતોને એમની ઊપજના નિશ્ચિત લઘુતમ ભાવ (મિનિમમ સપોર્ટ પ્રાઈઝ) મળતા રહેશે એવી સ્વયં વડા પ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ ઉચ્ચારેલી ખાતરી ખેડૂતને ગળે ઊતરતી નથી. એનું કારણ એ છે કે સરકારી જાહેરાતોનો ઘણી વાર અમલ જ થતો નથી. વળી, સરકારે એક ખરડા દ્વારા કોન્ટ્રાક્ટ ફાર્મિંગ માટે દરવાજા ખોલી આપ્યા છે. આ કોન્ટ્રાક્ટ ફાર્મિંગ આમ તો નવી પ્રથા નથી. ઘઉં-ચોખા સહિતનું અનાજ, તૈયાર લોટ કે

કૃષિ ક્ષેત્રે સુધારા લાવનારા ખરડા સામે વિરોધ: ખેડૂતોની ચિંતા ખોટી નથી, પણ...

બટાટાની વેફર અથવા ચિપ્સ વેચતી અનેક મોટી કંપની વર્ષોથી ખેડૂતો પાસે પોતાની જરૂરત પ્રમાણે ખેતી કરાવી એમનો માલ આ રીતે સીધેસીધો ખરીદી લે છે. કેટલાક ખેડૂતોને આ તરીકો ફાવી પણ ગયો છે, કારણ કે પોતાની ઊપજ વેચવા એમણે હવે કોઈ વચોટિયા પર આધાર રાખવો પડતો નથી.

જો કે આ એક કાયમી પ્રથા બની જાય તો મોટા વેપારી-ઉદ્યોગપતિ એમની પ્રચંડ આર્થિક તાકાતના જોરે જતે દહાડે ખેડૂતોને દબાવે અને સસ્તામાં માલ વેચવા મજબૂર કરે એવો ઘણાને ડર છે. ખેડૂતોની ચિંતા ખોટી નથી, પણ એમના નામે જે વિરોધ થઈ રહ્યો છે એ વિરોધ કરનારા ખોટા છે. મોટા ભાગના રાજકીય પક્ષો છાને ખૂણે તો મોટા વેપારી-ઉદ્યોગપતિઓની જ સોડમાં ભરાઈને બેઠા છે. કૃષિ સમિતિ પરની એમની પકડ અને એ રીતે એમની મલાઈ હાથમાંથી જશે તો પણ રાજકારણીઓ તો કોઈ ને કોઈ રીતે એ મલાઈનું નુકસાન સરભર કરી લેશે.

સરકારે આ મામલે ઉતાવળ કરવાને બદલે સંસદીય સમિતિ માસ્કત બન્ને ખરડાનું મૂલ્યાંકન કરાવ્યું હોત તો અત્યારે આ બિનજરૂરી વિવાદ ઊભો ન થયો હોત. સરહદે આગ લાગી હોય ત્યારે ઘરની અંદર આવાં તાપણાં પેટાવવાનું જોખમ ભારે પડી શકે છે. કૃષિ ખરડાના મુદ્દે મોદી સરકાર ભલે ઝૂકે નહીં, પણ ખેડૂતોના ખભે બંદૂક રાખીને હરીકો પર નિશાન સાધવાની આ રમત બંધ થવી જોઈએ. લઘુતમ ભાવ કે છાશવારે દેવામાફી જેવી કાખઘોડી ખેડૂતોને આપવાની નીતિ અટકાવી એ સ્વમાનભરે જીવી અને કમાઈ શકે એ દિશામાં વિચાર થવો વધુ જરૂરી છે.

માળખું નહીં, અંદર બિરાજનારા માણસો બદલો!

કોવિડ સત્ર બની રહેલું સંસદનું અધિવેશન પૂરું થવા સાથે આશરે એક સદીનો ઇતિહાસ ધરાવતું સંસદ ભવન ભારતીય લોકશાહીનો ઇતિહાસ બની જાય એ સમયકાળની શરૂઆત થશે. અંગ્રેજ સરકારે એનું પાટનગર કલકત્તાથી દિલ્હી ખસેડ્યું એ પછી બ્રિટિશ શાસનના વડા મથકના ભાગ રૂપે ૧૯૨૦ના દાયકામાં પાર્લામેન્ટ હાઉસની ઈમારત બાંધવામાં આવી હતી. દેશની આઝાદીના ઐતિહાસિક દિનથી માંડી કટોકટીના કાળા દિવસોની આ ઈમારત સાક્ષી બની છે. અનેક દિગ્ગજ આગેવાનોએ એમની વિદ્વત્તા અને વાક્યાતુર્યથી સંસદનાં સભાગૃહો ગજવ્યાં છે તો બે દાયકા પહેલાં આ સંસદ ભવને ગોળીઓના વરસાદથી એની પરસાળ રક્તરંજિત થતી પણ જોઈ છે.

હવે પછીનાં બે-ત્રણ વર્ષમાં આ ગોળાકાર ઈમારતને બદલે સંસદ ભવનનું નવું મકાન બનવાનું છે. લોકસભા અને રાજ્યસભાનું અત્યારનું સંખ્યાબળ વધે ત્યારે બધા સભ્યોનો સમાવેશ થઈ શકે એ માટે નવી ઈમારત આકાર લેવાની છે. જો કે સંસદ ભવનની ઈમારત ગોળાકાર હોય કે પંચકોણી, એનો ઢાંચો બદલવાથી કંઈ ફરક પડવાનો નથી. જરૂરત છે એમાં બિરાજતા સંસદસભ્યોને બદલવાની.

હમણાં સર્વોચ્ચ અદાલતે વધુ એક વાર તમામ રાજ્યોની વડી અદાલત પાસેથી ચૂંટાયેલા જનપ્રતિનિધિઓ સામે ચાલી રહેલા કાનૂની ખટલાની વિગત મગાવી છે. ગંભીર ગુનામાં સજા પામેલા ઘણા જનપ્રતિનિધિ સજા સામે મનાઈ હુકમ મેળવી લાવી જેલમાં જવાનું કે દંડ ચૂકવવાનું સિફતથી ટાળી દે છે. અત્યારની સંસદ અને વિવિધ રાજ્યોની ધારાસભાના જનપ્રતિનિધિઓ સામે અઢી હજારથી વધુ કેસ નોંધાયેલા છે. એમાંથી પોણા બરસો કેસ તો એવા સંગીન છે કે આરોપી સાંસદ કે વિધાનસભ્યને જનમટીપની સજા થઈ શકે. સાડા ત્રણસો જેટલા ખટલામાં કાનૂની કારવાઈ ચલાવવા પર ખુદ સુપ્રીમ કોર્ટે કે કોર્ટ ને કોર્ટ વડી અદાલતે મનાઈ હુકમ ફરમાવ્યો છે. આપણા અમુક જનપ્રતિનિધિ સામે તો

ચાલીસ-પચાસ કેસ બોલે છે અને તેમ છતાં એ લોકો કારાવાસમાં હોવાને બદલે સંસદ કે વિધાનસભામાં માથું ઊંચું રાખીને ફરે છે.

એનું કારણ એ કે એમની સામેના કેસ આગળ વધતા નથી. સત્તા પર કોઈ

**અધિવેશનને ટાંકણે સંસદ ભવનની સાફસફાઈ:
આની વધુ જરૂર બહાર છે કે અંદર?**

પણ પક્ષ આવે, આ અપરાધી આગેવાનોને ભાગ્યે જ સજા થાય છે, કારણ કે અંદરખાને એ બધા એક થઈ જાય છે. લોકશાહીમાં સત્તા કાયમી હોતી નથી એટલે એકમેકને સાચવી લેવામાં કોઈને શરમ નડતી નથી.

આ હકીકત ધ્યાનમાં લઈએ તો સંસદ ભવનનું માળખું બદલવાથી શક્ત્યવાર વળવાનો નથી. મકાન બદલાશે, પણ અંદર માણસો તો એના એ જ રહેવાના છે.

રસી આવશે, પણ આપણો વારો ક્યારે?

નવ મહિના કરતાંય ઓછા સમયમાં દોઢસો જેટલા દેશના ત્રણ કરોડથી વધુ લોકોને ભરડામાં લેનારા કોરોના વાઈરસને નાથવાનો કોઈ ઈલાજ હજી હાથવગો થયો નથી. અંદાજે ૭૫ ટકાથી વધુ દરદી વાઈરસના સંક્રમણથી બહાર આવી ગયા છે એ એક જ વાત અત્યારે આશ્વાસનરૂપ છે, અન્યથા એના કેસની સંખ્યા તો વધી જ રહી છે.

ઘણી દવા ઉત્પાદક કંપની આ બીમારી સામે કારગત નીવડે એવી રસી વિકસાવી રહી છે, પણ એમાંથી ગંભીર દાવેદાર કહી શકાય એવી કંપનીની સંખ્યા ત્રીસથી વધુ નથી. એમાં પણ રશિયા કે ચીનની કંપની રસી શોધાઈ ગઈ હોવાના જે દાવા કરે છે એના

પર તો સ્થાનિક નિષ્ણાતોને સુદ્ધાં વિશ્વાસ નથી. મૂળ સવાલ એ છે કે બીજી કોઈ પણ કંપની આ વર્ષના અંતે કે આવતા વર્ષ દરમિયાન રસી શોધશે એ દુનિયાના ખૂણે ખૂણે પહોંચતી થશે ક્યાં સુધીમાં અને કઈ રીતે?

ઘરઆંગણની જ વાત કરીએ તો ૧૩૦ કરોડ લોકોને શક્ય એટલા ઓછા સમયમાં રસી આપવી હશે તો આપણી પાસે એની ચંત્રણા છે ખરી? અત્યારે રસીની અસરકારકતા વિશે જે કંઈ વિગત જાણવા મળે છે એ સૂચવે છે કે દરેક વ્યક્તિએ રસીના બે-બે ડોઝ લેવા પડશે. મતલબ કે સવા સો કરોડ લોકોને રસીનો એક ડોઝ પત્યો નહીં હોય ત્યાં

બીજો ડોઝનો વારો આવી ગયો હશે. આટલા ટૂંકા ગાળામાં આવું ભગીરથ કાર્ય પાર પડવું અતિ મુશ્કેલ બની રહેવાનું છે. વિપુલ સંખ્યામાં રસીની વાયલથી માંડી ઈન્જેક્શન-નીડલ સુધીની જરૂરત આપણને પડવાની છે. રસીનો જથ્થો સાચવવાની વ્યવસ્થા તથા રસી આપી શકે એવા નિષ્ણાત મેડિકલ સ્ટાફની જરૂરત જેવી સમસ્યાનો સામનો પણ આપણે કરવાનો છે. આ બધી ગણતરી ધ્યાનમાં લઈએ તો ત્રણ-ચાર વર્ષ તો કોરોનાની વરવી વાસ્તવિકતા સ્વીકારીને જ જીવવાનું છે.

■ તસવીરો: પીટીઆઈ

feedback2hiren@chitrlekha.com

કમાણી માટે નહીં છેવાડાનો દર્દી રાહત દરે સારવાર લઈ હસતો-રમતો મારે ત્યાંથી જાય એ જ મારું લક્ષ્ય છે : ડૉ. હર્ષલ મિસ્ત્રી

હર્ષલ સર્જિકલ હોસ્પિટલ એન્ડ આઈસીયુ. પર્વત પાટિયા, ગંગા હોટલ સામે આવેલી હર્ષલ હોસ્પિટલ સુરત અને સમગ્ર દક્ષિણ ગુજરાતની એક માત્ર ખાનગી અત્યાધુનિક મોંઘા મશીનો વસાવીને દર્દીઓને રાહત દરે સારવાર આપી રહી છે

એક વખત દર્દી હોસ્પિટલના આંગણે આવે એટલે સામાન્ય રીતે મસમોટા બીલનું મીટર શરૂ થઈ જતું હોય છે. જો કે આર્થિક બોજો મારે ત્યાં આવનાર દર્દીઓ પર ન પડે તે માટે મેં ખુબ જ રાહત દરે શ્રેષ્ઠ સારવાર આપવાનું નક્કી કર્યું. પરિણામે દક્ષિણ ગુજરાતના છેક છેવાડાના દર્દીઓ પણ મારે ત્યાં આવે છે. કમાણી કરી લેવી કે દર્દી આવ્યો છે એટલે તેને લૂંટી જ લેવો એવી ભાવના નહીં પણ તે હસતો-રમતો શ્રેષ્ઠ સારવાર મેળવી મારે ત્યાંથી

જાય એ જ મારો ડોક્ટર તરીકેનો હેતુ રહ્યો છે. આગામી દિવસોમાં હર્ષલ સર્જિકલ હોસ્પિટલ એન્ડ આઈસીયુની સુરત ઉપરાંત સમગ્ર દક્ષિણ ગુજરાતમાં બ્રાન્ચ ખોલવાનું આગામી આયોજન છે જેથી દર્દીઓને તેમના ઘરની નજીક જ ઉત્તમ સુવિધા મળી રહે છે.' આ

શહેરની એક માત્ર હર્ષલ સર્જિકલ હોસ્પિટલ એન્ડ આઈસીયુ જે દર્દીની આર્થિક સ્થિતિને ધ્યાનમાં રાખીને રાહત દરે સારવાર કરી માનવતાનું કામ કરી સાચા અર્થમાં 'ડોક્ટર એટલે ભગવાન' એ વિધાનને સાર્થક કરી રહી છે

શબ્દો છે માત્ર 35 વર્ષની વયે ફક્ત બે વર્ષના ગાળામાં 6 હજારથી પણ વધુ સફળ ઓપરેશનો કરવાની સિદ્ધિ હાસિલ કરનાર યુવા ડોક્ટર હર્ષલ મિસ્ત્રીના...! તેમણે અગાઉ પ્રેક્ટિસ દરમિયાન આશરે 3000 હજાર નાના-મોટા ઓપરેશનો કર્યા છે, જેમાં કેન્સર, મેદસ્તિતાનો પણ સમાવેશ થાય છે. ત્યાર બાદ હોસ્પિટલ શરૂ થયા પછી 5000 થી વધુ ઓપરેશન કરી કુલ ૮૦૦૦ ઓપરેશનો કરવાની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી છે. ડૉ. હર્ષલ દ્વારા રોજના એવરેજ 5-7 ઓપરેશન કરવામાં આવે છે.

ડૉ. મિસ્ત્રી ખુબ જ નમ્ર સ્વભાવના અને દયાળુ અને મધ્યમવર્ગીય પરિવારમાંથી આવે છે. તેમ જ સમગ્ર

પરિવારમાં ડૉ. હર્ષલ પ્રથમ ડોક્ટર હોવાનું બહુમાન પણ ધરાવે છે. સુરતની અનેક હોસ્પિટલોમાં એકથી વધુ ડોક્ટરો હોય છે જ્યારે ડૉ. હર્ષલ જ એવા તબીબ છે જેઓ દરેક દર્દીનું વ્યક્તિગત રીતે ધ્યાન આપે છે. આથી જ ડૉ. હર્ષલ મિસ્ત્રી તેમની વ્યાજબી અને ઉત્તમ આરોગ્ય સંભાળ યોજનાઓ સાથે સુરતમાં મોટું નામ ધરાવે છે. ગરીબ, નાના કે મધ્યમ વર્ગને પોસાય તેવી હોસ્પિટલ સુરતમાં ભાગ્યે જ જોવા મળે છે ત્યારે

ખરેખર સેવાના ભાવથી અને સાથે જ 'રાહત દરે' સર્જરી કરી આપતી હોસ્પિટલ એટલે હર્ષલ સર્જિકલ હોસ્પિટલ એન્ડ આઈસીયુ. પર્વત પાટિયા, ગંગા હોટલ સામે આવેલી હર્ષલ હોસ્પિટલ સુરત અને સમગ્ર દક્ષિણ ગુજરાતની એક માત્ર ખાનગી

અત્યાધુનિક મોંઘા મશીનો વસાવીને દર્દીઓને રાહત આપી રહી છે. એક માત્ર ડોક્ટર હર્ષલ જી. મિસ્ત્રી એમનું નામ સમાજનું નામ રોશન કર્યું છે. ડૉ. હર્ષલ મિસ્ત્રી, એમબીબીએસ, એમએસ, એફએમએએસ, એફઆઈ સીપીએસની ડિગ્રી હાસિલ કરી હર્ષલ સર્જિકલ હોસ્પિટલ એન્ડ આઈસીયુમાં દૂરબીનથી ઓપરેશનો કરવામાં આવે છે. જેમાં સારણગાંઠ, હાઈડ્રોશિલ, હરસ, મસા, ગર્ભાશયની કોથળી, એપેન્ડિક્સ, ભગંદર, અંડાશયની ગાંઠ, પથરી, કાંકડાના ઓપરેશન, એન્ડોસ્કોપી અને કુટુંબ નિયંત્રન સહિતના ઓપરેશનો રાહત દરે કરવામાં આવે છે.

જે ગરીબ દર્દીને અન્ય હોસ્પિટલે ના પાડી, તેની સર્જરી ડૉ. હર્ષલે નિ:શુલ્ક કરી આપી

ગરીબ દર્દી અનિલ 8 મહિના પહેલા અન્ય હોસ્પિટલે ઓપરેશન કરાવ્યું. જેમાં પગમાં પ્લેટ લગાવી હતી, જેમાં ચેપ ફેલાવા માંડ્યો, જ્યારે તે હોસ્પિટલમાં ગયો ત્યારે તેને ત્યાંના તબીબો જણાવ્યું કે કોરોના ચાલે છે અને અત્યારે એનું નિદાન સંભવ નથી. ફક્ત પેઇન કિલર આપીને ઘરે પાછો મોકલી આપ્યો. દર્દી અઠવાડિયા સુધી વગર નિદાને દર્દથી હેરાન-પરેશાન રહ્યો. લિંબાયતના મદન નગરનો રહેવાસી 40 વર્ષીય અનિલ સરોદ ગરીબ પરિવારથી આવે છે.

એમની પાસે પ્રાઈવેટ હોસ્પિટલમાં ઓછામાં ઓછામાં 40 થી 50 હજાર ખર્ચાય એટલા પૈસા ન હતા, આ સમાચાર જ્યારે અખબારમાં છપાયા ત્યારે ડૉ. હર્ષલની નજર એના પર પડી અને ડૉ. હર્ષલ એની તપાસ કરી એનો સંપર્ક કર્યો. અને એનો ઓપરેશન મફત કરવાનું નક્કી કર્યું. 6 જુલાઈ સોમવારે સવારે 8 વાગ્યે પર્વત પાટિયા સ્થિત હર્ષલ સર્જિકલ હોસ્પિટલ એન્ડ આઈસીયુમાં ડૉ. હર્ષલે એક રૂપિયો લીધા વગર મફતમાં ગરીબને જીવનદાન આપ્યું.

આઈ.સી.યુ. સાથે વેન્ટીલેટર અને 30 બેડની સુવિધાઓ અને ખુબ જ રાહત દરે સારવાર

- ડેડિકેટેડ લોપ્રોસ્કોપીક ઓપરેશન થિયેટર અને અત્યંત આધુનિક અમેરિકન સ્ટોર્જ કંપનીના હાઈડ્રોફોનિક કેમેરા સિસ્ટમ, એલેન કંપનીનું વેસેલ સીલર ડિવાઈસ અને હાર્મોનિક સ્કાલપેલ.
- દૂરબીનથી થતા ઓપરેશન જેવા કે એપેન્ડિક્સ, પિતાશયની પથરી, હર્નિયા, ગર્ભાશયનું ઓપરેશન તથા એડવાન્સ લોપ્રોસ્કોપીક ઓપરેશન.
- હાઈડ્રોશિલ, હરસ, મસા, ભગંદરના ઓપરેશન, સ્ટેપ્લર પદ્ધતિથી મસાનું ઓપરેશન. નાના અને મોટા આંતરડાની બિમારીનું નિદાન અને સારવાર.
- જુના મરડાની સારવાર.
- શરીરના કોઈ પણ ભાગે આવેલ ગાંઠનું નિદાન અને સારવાર.
- એસિડીટીના અલ્સરનું નિદાન અને સારવાર.
- પેશાબની પથરી અને પેશાબના રોગોનું નિદાન અને સારવાર.
- દૂરબીન વડે પ્રોસ્ટેટ તેમજ પથરીના ઓપરેશનની સગવડ.
- કેશલેસ મેડિકલેઈમની સુવિધા.
- નાક, કાન, ગળાના ઓપરેશનની સુવિધા.
- તાવ, ટાઈફોઈડ, મેલેરિયા, કેંગુ, કમળો, ખાંસી, શરદી જેવા રોગોનું નિદાન અને સારવાર.
- ૨૪ x ૭ ઈમરજન્સી સર્વિસ, કેન્સરનું નિદાન અને સારવાર મોટાપણુ, મેદસ્તિતા (Obesity)ના ઓપરેશન (બેરિયાટ્રીક સર્જરી).

જો માળ, લા-સિટાડેલ કોમ્પ્લેક્સ, કાંગારુ સર્કલ પાસે, સી.એન.જી. પંપ, મગોબ, પર્વત પાટિયા, સુરત.

સુમેળ

• We are Continuing our Legacy. Find us on Google or Visit our Website, www.tarunishroff.co.in. No. 1 Marriage Bureau for Gujarati, Marwari and Jain Community since last 33 years.

સુમેળ

• અતિ ધનાઢ્ય, ગર્ભ શ્રીમંત ફેમેલીના યુવક, યુવતીની યોગ્ય જીવનસાથીની પસંદગી માટે સંપર્ક કરો. ચાંદની દલાલ - એલિટ મેચ મેકર 9925018706

વરરાજા

• Proposals are invited for very good looking 1992 born, 5'2" tall Gujarati Brahmin Girl, living in Mumbai, well settled, well educated, guys only from Mumbai send Biodata at support@tarunishroff.co.in

કન્યા

• Inviting proposals for Part time working Vaishnav girl for a very well Settled 1992 Born, Vaishnav Boy, 5'7" tall, from Pune. Send proposals to support@tarunishroff.co.in

ઔષધ ઉપચાર

• પુંટણનો દુઃખાવો ?
• વા દર્દ ?
• સાંધા દર્દ ?
• ગરદન દર્દ ?
• પીઠ-કમરના દર્દ ?
વારંવારના દુઃખાવાથી શરીરને કમજોર ના બનાવો.
પરાસણા માલિસ તેલના નિયમીત ઉપયોગથી રાહત મેળવો.
ધરાસણા માલિસ તેલ
1934
દરેક મેડીકલ અને જનરલ સ્ટોર્સમાં ઉપલબ્ધ
Buy online at : www.dharasana.in

ઔષધ ઉપચાર

શુદ્ધ કીચા, શુદ્ધ શિવાજી, તજ તથા જયરશ જેવી 15 આયુર્વેદિક ઔષધિઓથી બનેલી
70 વર્ષથી વિશ્વસ્તીય
"લાયલ કોલ્ડ"
વા-નરી વટી
શ્રી નરનારાયણ બાબુ, કર્મલી
વાપરકો : ગુજરાત : M.: 094281 09072
પૂણે : મુંબઈ : M.: 086919 33330

ટુર્સ એન્ડ ટ્રાવેલ્સ

દાંડી કુટિર - ધ ગાંધી મ્યુઝિયમ
મહાત્મા મંદિર, ગાંધીનગર, ગુજરાત

વિશ્વવિભૂતિ મહાત્મા ગાંધીના જીવન પર આધારિત વિશ્વનું સૌથી મોટું વિશાળ મ્યુઝિયમ ગુજરાતના પાટનગર ગાંધીનગરમાં.....

DANDI KUTIR
THE GANDHI MUSEUM

82 મિનિટના અમૂલ્ય મલ્ટીમીડિયા પ્રદર્શનનો રોમાંચક અનુભવ :

• ૧૪થી વધુ અત્યાધુનિક ટેકનોલોજી સાથે વૈવિધ્યપૂર્ણ સ્ક્રીનાંતો પરિવાર, મિત્રો અને સનેદીઓ સાથે મુલાકાત લેવાનું અદ્યતન સ્થળ
અમદાવાદથી માત્ર ૨૦ મિનિટનાં અંતરે.

આજે જ મુલાકાત લો

મંગળવાર થી રવિવાર : સવારે 10.30 કલાકે થી સાંજે ૫.00 કલાક (સોમવારે બંધ રહેશે)

દાંડી કુટિર, મહાત્મા મંદિર, ગાંધીનગર : ૩૮૨૦૧૬, ગુજરાત, ભારત.
info@dandi-kutir.com | www.dandi-kutir.com | 079 232 55793

રમતગમત, યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ વિભાગ
પુરાતત્વ અને સંગ્રહાલય ખાતું

સપ્તપદી/સુપર માર્કેટ જાહેરખબરના દર

સુપર માર્કેટ : પ્રથમ ૨૦ શબ્દોના : રૂ. ૭૮૫/-

વધારાના શબ્દ દીઠ : રૂ. ૪૦/-

સુપર માર્કેટ ડિસ્કલે :

બ્લોક/વ્હાઇટ : ૪ સે.મિ. X ૧ કોલમના : રૂ. ૫૨૫૦/-

વધારાના કોલમ સે.મિ. દીઠ રૂ. ૧૦૦૦/-

ક્લર : ૫ સે.મિ. X ૧ કોલમના : રૂ. ૮૪૦૦/-

વધારાના કોલમ સે.મિ. દીઠ રૂ. ૧૮૫૦/-

સપ્તપદી : પ્રથમ ૨૦ શબ્દોના : રૂ. ૬૨૫/-

વધારાના શબ્દ દીઠ : રૂ. ૩૦/-

નોંધ : (૧) ક્લાસિફાઇડમાં સ્વીકારાતા શબ્દો માત્ર ૧૦૦.
(૨) આથી અગાઉના બધા જ દર અને યોજનાઓ સ્કે બાદલ થાય છે.

જ્યાં જ્યાં વસે ગુજરાતી
ત્યાં ત્યાં પહોંચે ચિત્રલેખાની
સપ્તપદી

સુરતની શાળામાં ભણાવાશે સાઈકલના પાઠ!

સુરત: સ્વાસ્થ્ય અને પર્યાવરણ માટે સાઈકલ ઉપકારક છે એ વાત હવે વિશ્વ સ્વીકારે છે અને એ બાબતે જાગૃતિ લાવવા અનેક સ્તરે પ્રયત્ન અને પ્રવૃત્તિ થાય છે. જો કે સુરત આ બાબતમાં દેશનાં બીજાં શહેરોથી જરા આગળ નીકળ્યું છે.

અહીં સાઈકલના વિષયને અભ્યાસક્રમમાં જ સામેલ કરવામાં આવ્યો છે. આ જરા નવી વાત છે અને સમગ્ર દેશમાં આવું પ્રથમ વખત સુરતમાં જ થયું છે. સુરતમાં સાઈકલ ફોર ચેન્જ નામની ઝુંબેશમાં સુરત મહાપાલિકા, નૅચર ક્લબ સુરત, સાર્વજનિક એજ્યુકેશન સોસાયટી જેવી સંસ્થા સહયોગમાં કામ કરે છે. આ કાર્યક્રમ હેઠળ સાઈકલોલોજી નામે એક પુસ્તક સુદ્ધાં તૈયાર થયું છે, જેમાં સાઈકલ, સ્વાસ્થ્ય, ટ્રાફિકના નિયમ અને પર્યાવરણના મુદ્દાને આવરી લેવામાં આવ્યા છે. કવિતા, નાટક, ઉખાણાં, જોડકણાંની સાથે કેટલીક પ્રવૃત્તિ આ પુસ્તકમાં સામેલ કરવામાં આવી છે. આ અભ્યાસક્રમ ધોરણ ત્રણથી આઠનાં બાળકો માટે તૈયાર થયો છે. સુરતની સાર્વજનિક એજ્યુકેશન સોસાયટી સંચાલિત બે શાળા અને સી.સી. શાહ સ્કૂલનાં ધોરણ ત્રણ અને ચારના વિદ્યાર્થીઓ માટે પ્રાયોગિક ધોરણે ઓનલાઈન અભ્યાસ રૂપે એ ભણાવવાનું શરૂ થઈ ગયું છે. એ પછી સુરત મહાપાલિકા સંચાલિત શાળામાં પણ આ વિષયનો સમાવેશ થશે. ગુજરાતી, અંગ્રેજી અને હિંદીમાં આ પુસ્તક તૈયાર થયું છે.

આમ તો આ ૩૦ પાનાનું સચિત્ર પુસ્તક છે, જેને ૧૦ ક્લાકમાં ભણાવવાનું છે. થોડા દિવસ પહેલાં એક વેબિનારમાં પદ્મશ્રી નાટ્યવિદ અને ૮૩ની ઉંમરે પણ સાઈકલ ચલાવતા યઝ્ઝદી કરંજિયાના હસ્તે એનું વિમોચન થયું. બાળકો આ વિષયને નાની ઉંમરે ભણીને સમજી લે તો સાઈકલની પ્રવૃત્તિનો સારો વિકાસ થઈ શકે છે.

ખેડૂપુત્રની ચિત્ર-યાત્રા

માંગરોળ: સંઘર્ષ, કૌશલ્ય અને નિષ્ઠા સફળતાની કેડી કડારે છે. જાણીને નવાઈ લાગશે કે એક સમયે ફાઈન આર્ટ્સથી તદ્દન અજાણ એવા માંગરોળ તાલુકાના ચંદવાણાના ખેડૂતના દીકરાએ બનાવેલાં ૧૭ પેન્ટિંગ બેલ્જિયમના મ્યુઝિયમ ખરીદ્યાં છે!

લોકડાઉનમાં પણ આ યુવાને પેન્ટિંગ્સનું ઓનલાઈન વેચાણ કરી રૂપિયા ચાર લાખની કમાણી કરી છે. ચારેક હજારની વસતિ ધરાવતા ચંદવાણા ગામના ભરત ડોડિયાને નાનપણથી જ ડ્રોઈંગનો શોખ. સ્કૂલના ભણતર પછી એણે વિદ્યાનગર ખાતે ફાઈન આર્ટ્સ ડિપ્લોમા કોર્સમાં એડમિશન લીધું હતું. અભ્યાસ દરમિયાન ભરતને ખબર પડી કે વડોદરાની નામાંકિત એમ.એસ. યુનિવર્સિટીમાં બારમા ધોરણ પછી ડિગ્રી કોર્સ થાય છે.

ભરત ડોડિયા ચિત્રલેખાને કહે છે કે સ્કૂલ સમયથી જ આ ક્ષેત્રમાં આગળ વધવાની ઈચ્છા હતી. ખાસ કરીને મને ભારતીય સંસ્કૃતિને

ભરત ડોડિયા: માંગરોળનાં ચિત્રો પર્ફેર્યાં બેલ્જિયમ.

પ્રતિબિંબિત કરતાં ચિત્ર બનાવવાં ખૂબ ગમે છે. એમાં પણ લોકડાઉન દરમિયાન મેં મારાં ચિત્રો ઓનલાઈન વેચાણ માટે મૂક્યાં એ લોકોને ખૂબ

પસંદ પડ્યાં.

સૌરાષ્ટ્રના લોકોની જીવનશૈલી, રીતરિવાજ, પરંપરા તેમ જ ભારતીય સંસ્કૃતિથી પ્રેરિત આ યુવાનનાં ચિત્રો ભારતનાં દિલ્હી, મુંબઈ, હૈદરાબાદ, પણજી, અમદાવાદ સહિતનાં શહેરોમાં તેમ જ રોમાનિયા, ચીન, બાંગ્લાદેશ, બેલ્જિયમ સહિતના દેશોમાં યોજાયેલાં એક્ઝિબિશનમાં પ્રદર્શિત થયાં છે. તાજેતરમાં બેલ્જિયમના મોસા (મ્યુઝિયમ ઓફ સેકેડ આર્ટ) આયોજિત છ મહિના સુધી ચાલનારા એક્ઝિબિશનમાં ભારતના નવ આર્ટિસ્ટનાં ચિત્રોને પસંદ કરવામાં આવ્યાં છે, જેમાં ભરત ડોડિયાનાં પુખ્ત, જટાયુવધ, કલ્પવૃક્ષ સહિતનાં ૧૭ પેન્ટિંગ પ્રદર્શિત થશે.

થોડા સમય પછી ભારતના એક ક્રિકેટરની સંસ્થા ભરતે બનાવેલાં નવ પેન્ટિંગનું ઓનલાઈન ઓક્શન કરશે. એમાંથી થનારી આવકમાંથી અડધી આર્ટિસ્ટને મળશે તો બાકીની રકમ અનાથ બાળકો અને જરૂરમંદો માટે ખર્ચાશે.

દરદી બને છે દાતા

અમદાવાદ: આપણે ત્યાં નાની-મોટી સરકારી, ખાનગી કે ટ્રસ્ટ સંચાલિત હોસ્પિટલમાં અનેક દરદી સારવાર લે છે. લેબોરેટરીમાં પરીક્ષણ કરાવે છે. એમાં ઘણા દરદીને સુખદ કે દુઃખદ અનુભવ થયા હશે. અમુક કદરદાન દરદી થેન્ક યુ, આભાર, ધન્યવાદ કે શુભિક્ષી વિશેષ ભાવ પ્રદર્શિત કરે એનો અમુક ડૉક્ટર, નર્સ, પેરા મેડિકલ સ્ટાફ, વહીવટી સ્ટાફ, સ્વિપર કે ગાર્ડને યાદગાર અનુભવ થયો હશે.

અમદાવાદના નારણપુરા એરિયામાં ૨૮ વર્ષથી ચાલતા કામેશ્વર મેડિકલ સેન્ટરના સંચાલકમંડળને દરદીઓના અનેક સુખદ-યાદગાર અનુભવ થયા. કામેશ્વર મહાદેવ મંદિર સંચાલિત આ સેન્ટરમાં પેથોલોજી, બોડી ચેક-અપ, એક્સ-રે, મેમોગ્રાફી, ઈકો કાર્ડિયોગ્રામ, કાર્ડિયોગ્રામ, ડાયાલિસિસ તેમ જ ફિઝિયોથેરાપી અને ડેન્ટલ ટ્રીટમેન્ટ અત્યાધુનિક સાધન દ્વારા રાહત દરે કરી આપવામાં આવે છે.

સેન્ટરના માનદ્ મંત્રી નટવરલાલ પટેલ કહે છે કે અમારે ત્યાં ૪૫ જેટલા નિષ્ણાત તબીબ

કેમેશ્વર દાસ

વાજબી દરે અહીં થાય છે વિવિધ મેડિકલ ટેસ્ટ્સ.

માર્ગદર્શન આપે છે. કન્સલ્ટેશન ફી માત્ર ૨૦ રૂપિયા છે. એપ્રિલ, ૨૦૧૯થી માર્ચ, ૨૦૨૦ સુધીમાં ૧.૮૦ લાખ દરદીએ લાભ લીધો, જેમાં સેન્ટરને ૪.૬૧ કરોડ રૂપિયાની આવક થઈ.

અમુક દરદીએ સંતોષપ્રદ અનુભવની કદર રૂપે આ સેન્ટરને બે લાખ રૂપિયા સુધીનું દાન આપ્યું. જો કે આ રેકૉર્ડ અહીં લેબોરેટરી ટેસ્ટ કરાવીને સંતોષ પામેલા નિવૃત્ત ઉચ્ચ સરકારી અધિકારી ચિન્મય ઘારેખાને તોડ્યો દસ લાખ રૂપિયા દાન આપીને.

દાનની પહેલ ગણો તો સેન્ટરના અગિયારમાંથી પાંચ ટ્રસ્ટીએ આઠ-આઠ લાખ રૂપિયા દાન આપીને કરી.

એના પ્રેરક છે નોટરી એસોસિયેશનના પ્રમુખ અને નામાંકિત એડવોકેટ ધીરેશ ટી. શાહ. અનેક સંસ્થા સાથે સંકળાયેલા ટ્રસ્ટના સુકાની ધીરેશ શાહ કહે છે કે સેન્ટરમાં સવારે ટેસ્ટ કે એક્સ-રે કરાવવા આવતા દરદીને ત્વરિત સુવિધા મળે એ માટે સ્ટાફ આઠ વાગ્યા સુધીમાં ફરજ પર આવી જાય એ ખૂબ જરૂરી છે એથી રોજ સવારે આઠ સુધીમાં સમયસર આવનારા કર્મચારીને મહિને ૭૫૦ રૂપિયા પ્રોત્સાહક રકમ આપીએ છીએ. મહિનામાં એક વખત મોડા આવનારાને ૫૦૦ અને બે વખત મોડા આવનારાને ૨૫૦ રૂપિયા આપીએ છીએ. પરિણામે બહુધા કર્મચારી સમયસર ફરજ પર આવે છે. આધુનિક સેવા, પ્રોત્સાહક યોજના, વગેરે માટે થતા ખર્ચ અને દરદી પાસે લેવામાં આવતી ટોકન જેટલી જ રકમ છતાંય કામેશ્વર મેડિકલ સેન્ટર એક અર્નિંગ મોડેલ બન્યું છે.

પરિષદચૂંટણી: ઘટમાં ઘોડા થનગને...

અમદાવાદ: ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદની ચૂંટણી હાલ ચર્ચામાં છે. હાલના પ્રમુખ અને વિદ્વાન કવિ સિતાંશુ યશશ્ચંદ્રનો કાર્યકાળ પૂરો થવામાં છે અને નવા પ્રમુખ માટે ત્રણ ઉમેદવારમાં ત્રણ પ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિત્વ છે: બાંકડે બેઠો છું કેમ ૮૨ વર્ષના લોકપ્રિય કવિ હરિકૃષ્ણ પાઠક, નિરીક્ષક કેમ ૮૦ વર્ષના જાણીતા પત્રકાર-લેખક પ્રકાશ ન. શાહ અને શબ્દસૃષ્ટિ કેમ ૬૨ વર્ષના સાહિત્યકાર હર્ષદ ત્રિવેદી. (આમ તો એમને ઉમેદવાર કહેવા યોગ્ય નથી, કારણ કે પરિષદના નિયમ પ્રમાણે કોઈ વ્યક્તિ જાતે પ્રમુખ બનવાની ઉમેદ જાહેર કરી ઉમેદવારી નોંધાવી શકતી નથી.)

હવે પ્રમુખપદે ત્રણમાંથી ગમે એ આવે, અનેક લોકોને એક પ્રશ્ન થાય કે આ ફાટ ફાટ ડિજિટલ યુગમાં સાહિત્યની પ્રસ્તુતતા કેવી? એ વિશે આ પ્રમુખપદના દાવેદાર શું અનુભવે છે?

હરિકૃષ્ણ પાઠક ચિત્રલેખાને કહે છે: ‘સત્વશીલ સાહિત્ય હંમેશાં પ્રસ્તુત છે અને રહેશે. ડિજિટલનો યુગ ત્રાટક્યો છે, પણ એમાં સ્થાયી મૂલ્ય નથી. સ્થાયી મૂલ્ય માટે પરંપરાગત માધ્યમ અને સત્વશીલ સાહિત્યની જ જરૂર પડવાની છે.’ તો **પ્રકાશ ન. શાહ** જણાવે છે: ‘ડિજિટલ માધ્યમ એ પ્રિન્ટ માધ્યમનું રિપ્લેસમેન્ટ નથી, પણ એ મદદરૂપ છે ખરું. ચિંતા એ ખરી કે લોકો ડિજિટલમાં વધારે ખૂંપતાં

કેમેશ્વર દાસ

વાસ્તવબોધ ગુમાવતા જાય છે. બાકી, વિચારને પોષણ આપનારું વાંચન હંમેશાં રહેવાનું છે.’

- અને **હર્ષદ ત્રિવેદી**નો જવાબ છે: ‘જેમ મશીનમાં ઓઈલ નાખવાથી એ સહજતાથી ચાલે એમ સમાજને સહજ રાખવામાં માનવમૂલ્ય, જીવનમૂલ્ય, સંવેદનશીલતા, કળાસ, વગેરે બાબત જરૂરી છે. આ બાબતને સાહિત્ય કે કોઈ પણ કળા પોષે છે અને પરિષદ જેવી સંસ્થા એનું સંવર્ધન કરે

છે. આજના સમયમાં તો જીવનમૂલ્ય અને સંવેદનશીલતાના પ્રસાર-પ્રચારની વધારે જરૂર છે, જે સાહિત્ય દ્વારા શક્ય છે, એ માટે ડિજિટલાઈઝેશનનો ભરપૂર ઉપયોગ થઈ શકે. આ દૃષ્ટિએ સાહિત્ય અને સાહિત્ય પરિષદ હંમેશાં પ્રસ્તુત હતાં અને રહેશે.’

અલબત્ત, આમ તો પરિષદની ચૂંટણી જીતવા સાથે કોઈ મોટા લાભ જોડાયેલા હોતા નથી, પણ પ્રતિષ્ઠા અને જવાબદારી ઘણી મોટી ગણાય છે. ગુજરાતી સાહિત્યની ગૌરવગાથા સમાન પરિષદ આજના સમયમાં પૂરેપૂરી પ્રસ્તુત બને, યુવાનોને આકર્ષતી થાય અને માત્ર સાહિત્યિક કાર્યક્રમ-પ્રકાશનથી ઉપર ઊઠી સાહિત્યશિક્ષણનાં કાર્યમાં પણ સક્રિય થાય તો રણજિતરામદાદા-ગોરધનદાદાના આત્મા હરખ પામે ઈ નક્કી!

બિનવારસી ઈંડાંનું થાય છે શું?

અમદાવાદ: મેઘલી મોસમમાં કળા કરતા ખૂબસૂરત રાષ્ટ્રીય પંખી મોરને નીરબવાનો આનંદ ગ્રામવાસીઓની જેમ ઘણા અમદાવાદીઓ પણ મેળવે છે. એમ તો શહેરમાં ક્યારેક મોર કે ઢેલ પર કૂતરા-વાંદરા દ્વારા હિંસક હુમલાના બનાવ પણ બને છે. ક્યારેક એવું બને કે હુમલાને કારણે માદા પોતે મૂકેલાં ઈંડાં પાસે જતી નથી તો અમુક વખત ઈંડાં મૂક્યા બાદ ઢેલ અકસ્માતે મૃત્યુ પામે છે. આવાં ઈંડાં બિનવારસી બની જાય, પરંતુ ઈંડાંની કુદરતી જાળવણી કરનારાનો પણ તોટો નથી.

આવા ઈન્ક્યુબેટરમાં પણ 'જન્મે' છે મોરનાં બચ્ચાં.

અમદાવાદના અમુક પ્રકૃતિપ્રેમીઓ મોરને હિંસક પશુથી બચાવવા, ધાયલ મોરને ત્વરિત આરોગ્ય સારવાર અપાવવા અને બિનવારસી ઈંડાં સેવરાવવાનું સેવાકાર્ય કરે છે. એમાં વન વિભાગનું વાઈલ્ડલાઈફ કેર સેન્ટર અને સ્વૈચ્છિક સંસ્થા જીવદયા ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ (જેસીટી) નોંધપાત્ર કાર્ય કરે છે.

જીવદયા ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટનાં ગિરાબહેન દલાલ કહે છે કે અમારે ત્યાં ઘણે અંશે કૂતરાના હિંસક હુમલાથી ધાયલ થયેલા કે બીમાર મોરની સારવાર વિનામૂલ્યે થાય છે તેમ જ ઢેલનાં બિનવારસી ઈંડાંને દેશી મરઘી અથવા ઈન્ક્યુબેટર નામે ઓળખાતા મશીનમાં કૃત્રિમ રીતે સેવરાવીએ છીએ. ઈન્ક્યુબેટરમાં ઢેલ અથવા અન્ય પક્ષીનાં ૩૨ ઈંડાં એકસામટાં મૂકી શકાય

દેવામાં આવે.

અમદાવાદના બોડકદેવ વિસ્તારમાં ગુરુદ્વારા સામે સાત વર્ષથી ચાલતા વાઈલ્ડલાઈફ કેર સેન્ટરના રેન્જ ફોરેસ્ટ ઓફિસર સી.કે. આજરા કહે છે કે અમદાવાદ અને નજીકનાં ગામોના લોકો તથા કેટલીક સ્વૈચ્છિક સંસ્થા ઈજાગ્રસ્ત કે બીમાર મોર માટે અમને ફોન દ્વારા જાણ કરે છે અથવા રૂબરૂ લઈ આવે છે. અમે મોરની સારવાર વિનામૂલ્યે કરી આપીએ છીએ. આ વર્ષના સાત મહિનામાં ૧૦૮ મોર અને ૫૨૫૨ ઢેલને સારવાર આપી છે.

બીમાર કે ઈજાગ્રસ્ત ગાય, કૂતરા, કબૂતરની સેવા-સારવાર કરનારાની જેમ મોરપ્રેમીઓ પણ ઘણા છે.

– અને હવે રવીન્દ્રનાથનાં ચિત્રોનાં શબ્દચિત્ર...

રાજકોટ: ગીતાંજલિના ઉદ્ગાતા અને વિશ્વમાનવ એવા કવિ રવીન્દ્રનાથ ટાગોરની શબ્દસાધનાથી તો લાખો લોકો પરિચિત છે. માતા સરસ્વતીએ એમની કલમની જેમ પીંછીમાં પણ વસવાટ કર્યો હતો. જૈફવયે એમણે ચિત્રો દોરવાનું શરૂ કર્યું. કાગળ પર વહેતી સર્જનાત્મકતા કેન્વાસ પર પણ રેલાઈ. એમનાં ચિત્રો વિશે પણ અલગ અને લાંબી ચર્ચા થઈ છે, પરંતુ કળા અને કલાકારોના ઉત્કર્ષ માટે સદાય

નિસબતપૂર્વક સક્રિય એવી સુરતસ્થિત સંસ્થા કલા પ્રતિષ્ઠાને હમણાં એક ગ્રંથનું પ્રકાશન કર્યું છે, એનું નામ છે: રવીન્દ્રનાથનો કલાવૈભવ.

ગુરુદેવની પુણ્યતિથિ ૭ ઓગસ્ટે એનું પ્રકાશન અને ૧૧ સપ્ટેમ્બરે ડિજિટલ પ્લેટફોર્મ પર વિમોચન થયું. એ સાથે ટાગોરના ચાહકો માટે જાણે એક ભાવવિશ્વ ઊઘડી ગયું છે. ઉમાશંકર જોશીએ લખ્યું હતું: સૌંદર્યો પી, ઉત્તરણ ગાશે પછી આપમેળે... એ ન્યાયે જામનગર વસતા લેફ્ટનન્ટ ડૉ. સતીશચંદ્ર વ્યાસે ગુરુદેવના સાહિત્ય, કળાસર્જન અને બંગાળની ધરતીની સંસ્કૃતિ, બાઉલ પરંપરાનો અભ્યાસ અને આકંઠ પાન કર્યા પછી આ ગ્રંથના સૂત્રધાર તરીકેની ભૂમિકા ભજવી છે. બંગાળીમાંથી ૬૦૦ જેટલાં આગમની ગાનનું એમણે

ગુજરાતીમાં ભાષાંતર કર્યું છે. એમના નામે રવીન્દ્રવંદના, મહિપાસુર મર્દિની (બંગાળી, ગુજરાતી) સહિતનાં પુસ્તકો પણ છે.

રવીન્દ્રનાથનો કલાવૈભવ ગ્રંથમાં એમણે ચિત્રનો આરંભ, કળાપ્રસાર માટેની મથામણ, ટાગોરનાં ચિત્રોમાં નવોન્મેષ, કાવ્યો અને ચિત્રોનું સાયુજ્ય જેવા વિષય પર કામ કર્યું છે. રવીન્દ્ર સંગીત, શાંતિ નિકેતનમાં ઊજવવામાં આવતા ઉત્સવ, રવીન્દ્રનાથનો નાટ્યવૈભવ અને શાંતિ નિકેતનનો કલાવૈભવ... સહિતના વિષય પર અધ્યયનનો નિયોડ સતીશચંદ્ર વ્યાસે આપ્યો છે. એ ઉપરાંત, પદ્મશ્રી જ્યોતિ ભટ્ટ, કનુ પટેલ, સુભાષ ભટ્ટ, નિસર્ગ આહિર, ભદ્રાયા વદ્યરાજાની, રજનીકુમાર પંડ્યા, હરેશ ધોળકિયાએ રવીન્દ્રનાથનાં વિવિધ પાસાં પર લખેલા અભ્યાસલેખોનો પણ અહીં સમાવેશ છે.

કલા પ્રતિષ્ઠાના અધ્યક્ષ સ્મરિકા આપડિયા ચિત્રલેખાને કહે છે કે ગુરુદેવ રવીન્દ્રનાથને સમજવા માટે, એમના સાહિત્યને આત્મસાત્ કરવા માટે, આનંદને લૂંટવા માટે એમનાં કાવ્યો, ગીત, નાટકો, નિબંધો, પત્રો કે પ્રકીર્ણ સાહિત્યની પ્રશાખાઓની સાથોસાથ અભ્યાસ-જિજ્ઞાસુએ એમના મૂળ રૂપ તત્ત્વજ્ઞાનને સમજવું જરૂરી છે. આવા મૂલ્યવાન દસ્તાવેજકરણને પ્રકાશિત કરવાની તક કલા પ્રતિષ્ઠાને મળી છે.

❑ ક્યસલ બકીલી (સુરત) । મહેશ શાહ-સુનીલ મેવાડા (અમદાવાદ) । જવલંત છાયા-જિતેન્દ્ર રાદકિયા (રાજકોટ)

જવલંત છાયા (રાજકોટ)

૬ સેક વર્ષ પહેલાં ચંડીગઢ ગયેલા એક ગુજરાતી સ્વાદપ્રેમીની નજર ફરસાણની ઢુકાનની બહાર મૂકવામાં આવેલા વાનગીના લિસ્ટ પર પડી. ત્યાં લખ્યું હતું: પી-નટ પકોડા. નવા પ્રકારના પકોડા હશે એમ માનીને એ તો ઘૂસ્યા અંદર અને પૂછ્યું: પી-નટ પકોડા છે? ગરમ મળશે? સેલ્સમેને નિરાતે જવાબ આપ્યો: સર, હૈ તો સહી, લેકિન વો ગરમ નહી મિલતે. પછી એમને ચખાડવા માટે લાવ્યા. પેલા ભાઈ જોઈને કહે: અરે, આ તો શિંગ ભજિયાં છે!

શિંગદાણા, માંડવી કે બોલચાલની ભાષામાં દાણા... એની યાત્રા ખેતરથી રસોડાં સુધીની જ નથી, આપણી આ શિંગ કે મગફળી ચંડીગઢમાં પી-નટ પકોડા બની જાય છે તો ફ્લાઈટમાં ચાલીસ-પચાસ ગ્રામનાં પેકેટમાં મળતાં રોસ્ટેડ પી-નટ પણ બને છે.

સારા ચોમાસાને લીધે મગફળીનો પાક, સરકાર દ્વારા થતી ખરીદી, વગેરે વાત અત્યારે ચર્ચામાં છે. આપણને મગફળીનું રાજકારણ સતત વાંચવા-જોવા મળે છે. એનું મોટું અર્થતંત્ર છે. શિંગમાંથી ફક્ત તેલ નહીં, માખણ પણ બને છે અને એ ધૂમ

મગફળીનું માર્કેટ બટરથી બોટલ સુધી!

સારા વરસાદને લીધે આ વર્ષે વિક્રમી મગફળીનું ઉત્પાદન થવાનો અંદાજ છે. ખેડૂતોની નારાજગી, કિસાન સંઘનાં નિવેદન અને સરકાર તરફથી ટેકાના ભાવે ખરીદીની ખાતરી... આ ચક્ર તો કાયમનું છે, પરંતુ માંડવી કે શિંગ જેવી સામાન્ય લાગતી વસ્તુનું પણ એક અર્થતંત્ર છે. હવે શિંગનો ‘દાણો’ ઘણો ‘મોટો’ થઈ ગયો છે.

વેચાય છે. ફ્લેવર્ડ શિંગ પણ સ્થાનિક બજારથી લઈને મોલમાં મળે છે. ગુજરાત-સૌરાષ્ટ્રનો ખેડૂત પરસેવો પાડીને જે મગફળી પકાવે છે એનું આધુનિક પેકેજિંગ, માર્કેટિંગ પણ એવું જ થઈ રહ્યું છે.

પી-નટ બટર એ મગફળીમાંથી થતા ખાદ્ય પદાર્થનું પ્રમાણમાં આધુનિક સ્વરૂપ છે. જો કે

યુરોપમાં તો પી-નટ બટર વર્ષોથી ખવાય છે. સફેદ કે પછી બ્રાન્ડેડ ડેરીનું પીણા રંગનું માખણ જેમ વેચાય છે એમ આ મગફળીમાંથી બનેલા માખણની હવે માગ વધી રહી છે. એંગ્રો બ્રોકિંગના વ્યવસાયમાં ૫૧ વર્ષથી સક્રિય પેઢીના વર્તમાન સંચાલક **નીરજ અઢિયા** ચિત્રલેખાને કહે છે કે પી-નટ બટરની માગ પરદેશમાં વધી રહી છે.

યુરોપ અને અમેરિકામાં લોકો હવે આ માખણ પસંદ કરે છે. ગુજરાતમાં મોરબી, મહુવા, હિંમતનગર આસપાસ મળીને કુલ પંદર ફેક્ટરીમાં આ પી-નટ બટરનું ઉત્પાદન થાય છે. દર વર્ષે ૧૫,૦૦૦ ટન પી-નટ બટરની ભારતમાંથી નિકાસ થાય છે અને ૮૦૦૦ ટન પી-નટ બટર તો દેશમાં જ ખપે છે.

નીરજ અદિયા કહે છે કે હજી લોકોમાં આની જાગૃતિ ઓછી છે, કારણ કે એની જાણ જ ઓછા લોકોને છે. શિંગમાંથી શિંગતેલ અને એ બધાને ખબર છે. માખણ પણ અને એ વાત હજી લોકો માટે નવી છે, પરંતુ હવે લોકો એ તરફ વળી રહ્યા છે.

રાજકોટનાં ડાયેટિશિયન **ખિન્દા ધોળકિયા** કહે છે કે મગફળીમાંથી બનતા માખણમાં ફેટ ઓછી છે અને કોલેસ્ટરોલ તો હોતું જ નથી. પરંપરાગત માખણમાં ૭૨૦ કેલરી હોય, પી-નટ બટરમાં એ પ્રમાણ ૫૨૦ હોય. ફેટનું પ્રમાણ રૂટિન જે ખવાય છે એ માખણમાં ૮૧ ગ્રામ હોય, જ્યારે પી-નટમાં

થોડા વખત પહેલાં કર્યો હતો. જો કે આ સંશોધનને આગળ લઈ જવામાં આવ્યું નથી એથી લોકોને ખબર નથી કે મગફળીમાંથી દૂધ અને બીજી ચીજ પણ બની શકે છે. મગફળીના દાણા ઊકળતાં પાણીમાં નાખી એનાં ફોતરાં નીકળી જાય પછી મિક્સરમાં કશ કરવાથી એની પેસ્ટ બને. એમાં પાણી નાખીને ત્રણ વાર ફરી મિક્સરમાં વલોવી આખરે એમાં પાણી નાખી ગાળી નાખવાથી દૂધ તૈયાર થાય છે. તૈયાર થયેલા દૂધને ગેસ પર મૂકવાથી સામાન્ય દૂધની જેમ ઉભરો પણ આવશે. આ દૂધમાંથી દહીં, છાસ, માખણ, આઈસક્રીમ અને કઢી પણ બને છે. મગફળીના માત્ર ૧૦૦ ગ્રામ દાણામાંથી એક લિટર દૂધ બનાવી શકાય છે. આ દૂધમાં પર્યોસ ટકા પ્રોટીન અને ૪૦ ટકા ચરબી હોય છે એથી એ પોષણભૂખને સંતોષી શકે છે.

આ ઉપરાંત, શિંગનો ઉપયોગ હાલતાં-ચાલતાં નાસ્તા તરીકે તો વર્ષોથી થાય છે. માણસ પચાસ-સો ગ્રામ શિંગ તો આરામથી ખાઈ જાય છે. સૌરાષ્ટ્રમાં તો આ સીઝન જ માંડવીના ઓળા

અમેરિકા-યુરોપિયન દેશોમાં પી-નટ બટરનો ખાસ્સો વપરાશ છે. નીરજ અદિયા કહે છે કે હવે આપણે ત્યાં પણ લોકો એ તરફ વળી રહ્યા છે.

એ ૫૦ ગ્રામ આસપાસ હોય છે. એવી રીતે પ્રોટીન સામાન્ય માખણમાં એક ગ્રામ હોય, પી-નટ બટરમાં એ પ્રમાણ પર્યોસ ગ્રામ જેટલું હોય છે. આજના સમયમાં લોકો સ્વાસ્થ્ય પ્રત્યે જાગૃત થયા છે ત્યારે ફેટ માટે સૌથી જવાબદાર એવા માખણનો વિકલ્પ જરૂરી છે અને પી-નટ બટર એ વિકલ્પ આપે છે.

જૂનાગઢમાં નેશનલ બેન્ક ફોર ઓગ્રિકલ્ચર એન્ડ રુરલ ડેવલપમેન્ટ (નાબાર્ડ)ના એક ભૂતપૂર્વ અધિકારીનાં પત્ની પારુલબહેન રાવલે મગફળીને પ્રોસેસ કરી એમાંથી પૌષ્ટિક દૂધ બનાવવાનો પ્રયોગ

(શેકેલી મગફળી)ની છે, પરંતુ હવે ફોતરાંવાળી અને ફોતરાં વગરની શિંગ ઉપરાંત અનેક પ્રકારે આ શિંગદાણા મળે છે. ફુદીનાવાળી, લસણવાળી શિંગ અને હવે તો ચોકલેટ શિંગ પણ મળે છે. કચ્છી દાબેલી જ્યાં મળતી હોય એની આગળ એક શબ્દ લાગે છે-સ્પેશિયલ દાણાવાળી. આ દાણા એટલે મસાલાવાળી શિંગ. આવાં વિવિધ સ્વરૂપે શિંગ છવાયેલી છે. શરાબના શોખીન લોકો પણ બાઈટિંગ તરીકે શિંગનો ઉપયોગ વધારે કરે છે એટલે શિંગનો સંગ્રાહ બટરથી બોટલ સુધીનો છે એમ કહી શકાય!

અત્યારે ફરી શિંગનું વાવેતર, ઉત્પાદન, એના ભાવ, ખરીદીની વાત, વગેરે મુદ્દા ગાજે છે. રાજ્ય સરકારે અગાઉ તો જાહેર કર્યું હતું કે ખેડૂતો પાસેથી મગફળીની ખરીદી લાભ પાંચમથી શરૂ થશે, પરંતુ આ વખતે ઉત્પાદન વધવાની શક્યતા પૂરેપૂરી છે. વળી, વચ્ચે અધિક માસ આવ્યો છે એટલે લાભ પાંચમને તો હજી ઘણી વાર છે. કિસાન સંઘ સહિતનાં સંગઠનોની સતત રજૂઆતના પગલે ગુજરાત સરકાર આખરે ૨૧ ઓક્ટોબરથી જ ખરીદીની શરૂઆત કરી દેશે. એક ઓક્ટોબરથી એની નોંધણી શરૂ થશે. ગયા વર્ષે રાજ્યમાં ૧૬ લાખ હેક્ટરમાં મગફળીનું વાવેતર હતું અને ૨૮ લાખ ટન ઉત્પાદન થયું હતું. આ વર્ષે ૨૦ લાખ હેક્ટરમાં વાવેતર થયું છે. અતિવૃષ્ટિને લીધે ત્રણેક લાખ હેક્ટરનું નુકસાન ગણી લઈએ તો પણ ૩૮ લાખ ટન ઉત્પાદન થવાની ધારણા છે.

સરકાર એક ખેડૂતદીઠ ૨૫૦૦ કિલો મગફળી ખરીદશે. માણનો ભાવ રૂપિયા ૧૦૫૫ નક્કી થયો છે. ૧૨ લાખ કે ૧૩ લાખ ટન મગફળી સરકાર ખરીદશે એવો અંદાજ છે. દર વર્ષે દેશમાંથી સાત લાખ ટન શિંગદાણાની નિકાસ થાય છે. મલયેશિયા, ઈન્ડોનેશિયા મુખ્ય બજાર છે. ચીનમાં પણ આપણી મગફળી જાય છે. ત્યાં લોકો તેલ ઉપરાંત અન્ય ઉત્પાદનોમાં પણ શિંગનો ઉપયોગ કરે છે. શિંગતેલ અને દાણાના દેશના ઉત્પાદનમાં સિત્તેર ટકા હિસ્સો સૌરાષ્ટ્રનો છે. ભારતમાં જે મગફળી થાય છે એના જેવી મીઠાશ દુનિયામાં બીજે ક્યાંય નથી. તેલનું પ્રમાણ પણ આપણા દાણામાં વધારે છે.

એક સમય હતો જ્યારે એમ કહેવાતું કે ગુજરાત સરકાર પર ઑઈલ મિલર લોંબીનું પ્રભુત્વ છે. શિંગતેલ-શિંગના ઉત્પાદન, વગેરેનું રાજકીય પણ મહત્ત્વ રહેતું. હવે ધીમે ધીમે એ સ્થિતિ બદલાઈ રહી છે. અલબત્ત, ચાર્ડ-સહકારી ક્ષેત્રમાં આ તત્ત્વ હજી થોડું છે. મગફળીનું અર્થતંત્ર ઘણું વિસ્તરેલું છે અને એનાં વિવિધ ઉત્પાદનોનું પણ મોટું બજાર છે, પરંતુ જે જાત તોડે છે એ ખેડૂતને મળવાપાત્ર વળતર નથી મળતું એવી ફરિયાદ સતત રહે છે. આ વર્ષે જો કે ગુજરાત સરકારે નવરાત્રિ દરમિયાન જ ખરીદી કરવાની જાહેરાત કરતાં ખેડૂત રાહત અનુભવી રહ્યો છે.

■ તસવીરો: નીશુ કાયા

શતાયુ સંતની શાસ્ત્રસાધના

જૈન સમાજના સ્તંભ સમાં આગમ તથા બારસા સૂત્રોના સંવર્ધન માટે ભગીરથ કાર્ય કરનારા ગચ્છાધિપતિ-આચાર્ય દોલતસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજે હમણાં જ જીવનના એકસોમા વર્ષમાં પ્રવેશ કર્યો છે. એ જન્મે અજૈન છે, પણ કર્મે છે સવાયા જૈન!

ફયસલ બકીલી (સુરત)

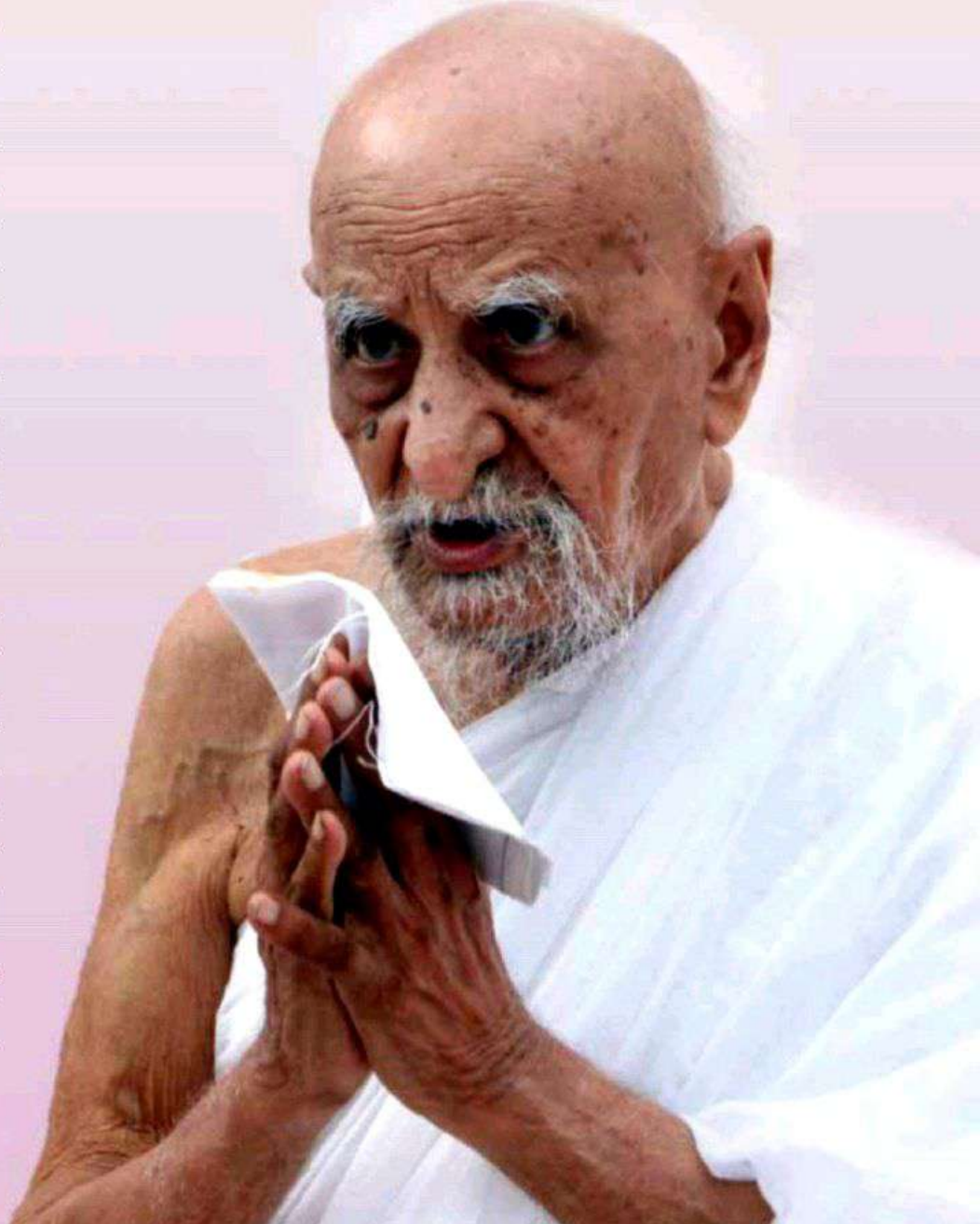
ગુરુ નથી, શિષ્ય નથી, રોગ નથી, ચશ્માં નથી, સેવામાં ખામી નથી, હું જન્મે પટેલ છું, જૈન નથી...

બસ, આ શબ્દોનું પુનરાવર્તન થોડી થોડી વારે થયા કરે. જો કે એ સ્મૃતિની ખામી છે અને જે આ શબ્દો બોલે છે એમની ઉંમર જાણીએ તો આ થોડું સ્વાભાવિક પણ છે. વિક્રમ સંવત મુજબ આ ભાદરવા વદ ચૌદસના દિવસે એ જન્મશતાબ્દી વર્ષમાં પ્રવેશ્યા છે. અંગ્રેજી તારીખ મુજબ આવતા મહિને એટલે કે ૧૦ ઓક્ટોબરે એ ૧૦૦મા વર્ષમાં પ્રવેશ કરશે. એમનું નામ ગચ્છાધિપતિ પૂજ્યપાદ આચાર્યશ્રી દોલતસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજ. કોરોનાની મહામારી ન ત્રાટકી હોત તો એ વિહાર કરતા પુણે પહોંચ્યા હોત અને જન્મશતાબ્દીપ્રવેશની ઉજવણી ત્યાં થઈ રહી હોત. ઉજવણી પુણેમાં ન થઈ એનો લાભ મળ્યો સુરતને. સુરતના સરેલાવાડી જૈન સંઘને એ અવસર મળ્યો.

જૈન ધર્મના સાગર સમુદાય સંપ્રદાયના ગચ્છાધિપતિ આચાર્ય દોલતસાગરસૂરિ ગઈ સદીમાં આચાર્ય સિદ્ધસૂરિ અને આચાર્ય ભદ્રસૂરિ પછી ત્રીજા ગચ્છાધિપતિ છે, જે આયુષ્યના આ પડાવ સુધી પહોંચ્યા છે અને આ ઘટના ૬૦ વર્ષ પછી બની રહી છે. ગચ્છાધિપતિ અને આચાર્યપદ સુધી પહોંચનારા કોઈ સંત ૧૦૦ વર્ષ જીવ્યાનો વર્તમાન સમયનો પ્રથમ પ્રસંગ છે. જૈનોના ૧૮ સમુદાયોનાં સાધુ-સાધ્વીઓની એક સર્વોચ્ચ સમિતિ છે, જે તપાગચ્છ પ્રવર સમિતિ તરીકે ઓળખાય છે. આ સમિતિના પાંચ સભ્યમાંના એક છે આચાર્ય દોલતસાગરસૂરિ. સાગર સમુદાયનાં ૯૨૫ જેટલાં સાધુ-સાધ્વીઓના એ ગચ્છનાથક છે.

એમનો જન્મ મહેસાણા નજીકના જેતપુરના પટેલ પરિવારમાં શંકરભાઈ ગલદાસ પટેલ તરીકે દિવાળીબહેનની કૂખે થયો હતો. શાળામાં ચાર ધોરણ સુધી ભણ્યા. દરેક વર્ષે પ્રથમ નંબરે જ

પાસ થતા. જો કે એ પછી બહુ નાની ઉંમરે અમદાવાદ કામ શોધવા આવવું પડ્યું. એમને કામ મળ્યું એક ધર્મપ્રેમી જૈન પરિવારમાં. આ પરિવારના ધાર્મિક કાર્યક્રમોમાં એ સામેલ થવા લાગ્યા. આ

પરિવારની મુલાકાતે આવતા જૈન સાધુઓની અસર એમને લાગી અને એ એમના ધર્મપ્રભાવમાં આવવા લાગ્યા. એ સમયે ગચ્છાધિપતિ આચાર્યશ્રી દેવેન્દ્રસાગર મહારાજ ચાતુર્માસ ગાળવા શાહપુર, અમદાવાદ આવ્યા હતા. એ સમયે એમણે એ ગુરુના હસ્તે દીક્ષા ગ્રહણ કરી, પરંતુ એમાં વિવાદ થયો. દોલતસાગર તો બન્યા, પણ શંકર પટેલના પરિવારને આ ન ગમ્યું અને એમને ફરી જેતપુર લઈ ગયા અને સંસારી બનાવી ખેતીના કામે લગાડ્યા, પરંતુ ધર્મની સંગત એવી થયેલી કે શંકર પટેલ પાછા જૈન મહારાજના સાંનિધ્યમાં આવી ગયા. લાંબો સમય કપડવંજમાં ગાળ્યો અને પછી ફરી એ સામાન્ય સાધુજીવનમાં આવી ગયા. એ પછી તો એમણે પોતાના સંસારી વતન એવા મહેસાણાના જેતપુરમાં એક પણ જૈન ઘર કે દેરાસર ન હોવા છતાં ચાતુર્માસ વિતાવ્યો. એ પછી દેરાસર પણ બનાવ્યું અને બીજા બે ચાતુર્માસ સુદ્ધાં ત્યાં ગાળ્યા.

આચાર્ય દોલતસાગરસૂરિના ગુરુભાઈ અને એમની સાથે ૪૫ વર્ષ વિતાવનારા આચાર્ય હર્ષસાગરસૂરિ મહારાજ ચિત્રલેખાને કહે છે કે આરોગ્યના અને સ્મૃતિના કેટલાક પ્રશ્નોને કારણે છેલ્લાં ૧૦ વર્ષથી એમણે પ્રવચન આપવાનાં બંધ કર્યાં છે. એમનું આયુષ્ય ૧૦૦ વર્ષનું થયું છે તો એમનું સંયમી જીવન પણ ૮૧ વર્ષનું છે. આટલું લાંબું સંયમી જીવન પણ એમનું જ છે. એમણે આજીવન આગમ મંદિરોમાં લાગેલી તામ્ર મુદ્રિત શ્લોકની શુદ્ધતા પાછળ ખૂબ મહેનત કરી છે. એમણે સાત આગમ મંદિરોમાં પોતે કાર્ય કર્યું છે. ૩૬ જેટલાં સ્થાને સચિત્ર બારસા સૂત્રની સ્થાપના એમણે કરાવી છે.

જે સાત મંદિરનાં આગમ સૂત્રો સીધાં આચાર્ય દોલતસાગરસૂરિજીની દેખરેખ હેઠળ બન્યાં છે એમાં સૌથી પહેલું અમદાવાદની વાઘમપોળ ઉજમકુઈ ઉપાશ્રય. એ પછી પ્રભાસ પાટણ, શંખેશ્વર તીર્થ, કાતરજ-પુણે, વીજાપુર, તુમકુર (કર્ણાટક) અને કપડવંજ. અલબત્ત, મહારાજ એક નિખાલસ સ્પષ્ટતા કરતાં કહે છે કે પ્રભાસ પાટણ, કાતરજ-પુણે અને કપડવંજમાં સ્વપ્રેરણાથી તો બાકીનાં ચાર આગમ મંદિરના તામ્રપત્ર અન્ય પૂજ્યોની પ્રેરણાથી તૈયાર કર્યાં છે. આ આગમો અને બારસા સૂત્રના એક એક કાનો-માત્ર એમણે

આચાર્ય હર્ષસાગરસૂરિ મહારાજ: આટલું લાંબું સંયમી જીવન બહુ ઓછા સંતના ભાગે આવ્યું હશે!

ત્રણ-ત્રણ વખત જોયા છે અને ચોકસાઈ રાખી છે. જૈનો જેને કલ્યાણક ભૂમિ કહે છે એવાં ૧૧૯ સ્થળે એમણે પગપાળા વિહાર કરીને એનો સ્પર્શ કર્યો છે.

દોલતસાગરસૂરિ મહારાજ અને એમની આસપાસના લોકો અનેક વખત એવું બોલતાં સંભળાય છે કે મહારાજ જન્મે કડવા પટેલ છે.

આ જ્ઞાતિ કેમ ૧૦૦ વર્ષે યાદ આવી હશે?

આચાર્ય હર્ષસાગરસૂરિજી કહે છે કે જૈનકુળમાં જન્મ્યા હોય એવા ૯૫ ટકા મળે, પણ બીજા કુળમાં જન્મ્યા પછી દીક્ષિત થનારાની સંખ્યા બહુ ઓછી છે. એમાં પણ મહારાજ સાહેબ તો સર્વોચ્ચ પદ કહેવાય એવા ગચ્છાધિપતિ સુધી પહોંચ્યા છે એટલે એમના જન્મના કુળની ચર્ચા થાય છે. પૂજ્ય મેરુપ્રભુસૂરીશ્વર બ્રાહ્મણ હતા, બુદ્ધિસાગરસૂરિજી પટેલ હતા અને હેમપ્રભિસૂરીશ્વર મહારાજ પણ અજૈન હતા.

દોલતસાગરસૂરીશ્વર મહારાજને કોઈ મળે તો એક ગજબના નિજાનંદનો અનુભવ થાય.

આટલા દીર્ઘ આયુષ્યનું રહસ્ય?

દોલતસાગર મહારાજ બહુ સહજતાથી કહે છે: ‘ગયા ભવની સાધનાનું પરિણામ હોઈ શકે. હું જન્મે તો જૈન નહોતો, પણ જૈનના સંસ્કાર મળ્યા. આ તો ગત ભવમાં સાધના કરી હોય તો જ શક્ય બને.’

દોલતસાગરસૂરીશ્વર મહારાજના એક સમયે બે શિષ્ય હતા, જે બીમારી અને ઉંમરને કારણે મૃત્યુ પામ્યા છે. એમણે શિષ્યો ઝાઝા નથી બનાવ્યા. એ દુનિયાથી બહુ અલિપ્ત રહ્યા છે. આઝાદી પૂર્વે અને આઝાદી પછી એમ બન્ને ભારત એમણે જોયા છે, પરંતુ એની કોઈ પણ વાત એ કરતા નથી. સમાજ બદલાયો છે એમ કહે છે, પણ સમાજમાં શું બદલાયું એ નથી કહેતા. સતત એમની સાથે રહેતા હર્ષસાગરસૂરિ કહે છે કે એમના એક પણ ભક્ત નહીં. એમના માટે બધા સરખા, કોઈ મારા કે કોઈ પરાયા નહીં. એમણે ખૂણે બેસીને ભેખ લીધો અને આગમ મંદિરોના તામ્રપત્રો રૂપે એક બહુ મોટી સેવા કરી. સુસ્તમાં એમણે લગભગ ૧૨ ચાતુર્માસ ગાળ્યા હશે, પણ એમને કોઈ ઓળખે નહીં. મોટા પ્રસંગ, ધામધૂમ કરવાની કોઈ ઈચ્છા નહીં. એ અલગાસી જીવન જીવતા રહ્યા છે. એમનો એટલો જ પ્રયત્ન રહ્યો છે કે જૈન ધર્મનું જે મૂળ છે આગમ સૂત્ર એનું મૂળ સ્વરૂપે રક્ષણ થાય, એ સંવર્ધિત થાય, એ વિસ્તરે અને એમણે આજીવન આ જ કામ કર્યું છે.

જૈન ધર્મમાં આવા બહુ ઓછા અલગાસી સાધુ ભગવંતો જોવા મળ્યા છે. લોકડાઉનના થોડા દિવસ પહેલાં સુસ્તના જૈન અગ્રણી અને વિવિધ કાર્યક્રમના ઉદ્દેશ્યે સુરેશ શાહની દીકરી સ્તુતિનો દીક્ષાપ્રસંગ મુક્તિ તિલકના નામે યોજવામાં આવ્યો હતો. એ દીક્ષાપ્રસંગે પૂજ્ય દોલતસાગર મહારાજે જ સ્તુતિને રજોહરણ અર્પણ કર્યું હતું. સુરેશ શાહ કહે છે કે મહારાજ સાહેબની જન્મશતાબ્દીની ઉજવણી પ્રસંગે સરેલાવાડી જૈન સંઘે અનેક કાર્યક્રમ કર્યા. અમે મહારાજ સાહેબના શતાયુષ્યપ્રવેશને નિમિત્ત બનાવીને મુક્તિ તિલક ફાઉન્ડેશનની જાહેરાત કરી છે. આ ફાઉન્ડેશનમાં અમે યુવાનો માટે જુદાં જુદાં કામ કરીશું. ખાસ તો એમનામાં કૌશલ્યવર્ધન માટે કાર્યક્રમનાં આયોજન થશે. ભગવાન મહાવીરે આશરે ૨૬૮૦ વર્ષ પહેલાં શિષ્ય ગૌતમને ટાઈમ મેનેજમેન્ટની વાત કરી હતી.

એ જ વાત નવા સ્વરૂપે થાય એવી યોજના છે. અંગ્રેજી, પર્સનાલિટી ડેવલપમેન્ટ અને ઈન્ફોર્મેશન ટેકનોલોજી (આઈટી)નાં કામ પણ એ અંતર્ગત થશે, જેની શરૂઆત કાસ્તક વદ છઠ્ઠ એટલે કે છ ડિસેમ્બરથી થઈ જશે.

કેવી રહી છે ધનવંતરી રથની સફર?

કોરોના મહામારી વચ્ચે સામાન્ય શારીરિક તકલીફનાં નિદાન અને સારવાર માટે બહાર પાડા ન નીકળી શકતા લોકોને ઘરઆંગણે જ વિનામૂલ્યે એ સુવિધા આપવા માટે ગુજરાત સરકારે ૧૩૧૧ મોબાઈલ મેડિકલ વૅન કામે લગાડી છે. કોરોના અને બીજાં પરીક્ષણ સહિતની સગવડ ઘરાવતી આ વૅનનો લાભ સવા કરોડ લોકો સુધી પહોંચ્યો છે.

મહેશ શાહ (અમદાવાદ)

પછલા મહિનાઓમાં ગુજરાતનાં ઘણાં શહેર-ગામના લોકોએ ઘરઆંગણે સમયાંતરે ૧૦૮ એમ્બ્યુલન્સની આવ-જા જોઈ. અમદાવાદમાં વીજળી બિલ ભરવાની વૅન, ફૂડ વૅન, બિઝનેસ પ્રમોશન-એક્ઝિબિશન વૅન, વગેરે જોવા મળતી. અમુક ગામ-શહેરમાં ફરતી (મોબાઈલ) લાઈબ્રેરી, ફરતાં દવાખાનાં, ફરતી બેંક, વગેરે જોવા મળતાં. વૅનની યાદીમાં ઉમેરો થયો ધનવંતરી આરોગ્ય રથનો, જે મૂળ તો મોબાઈલ મેડિકલ વૅન છે.

ધનવંતરી આરોગ્ય રથનો આરંભ થયો કપરા કોરોના કાળમાં. ગુજરાતમાં ૧૮ માર્ચે કોરોના વાઈરસનો પ્રથમ કેસ દેખાયો. એ સમયે કોરોનાની નવી મહામારી ઘણાં દેશમાં પ્રસરી રહી હતી. કોરોનાનો ઉપચાર હાથવગો નહોતો. કોરોનાની સારવાર માટે રસી અને દવા અંગેનાં સંશોધનનાં પરિણામ માટે લાંબા સમય સુધી રાહ જોવી પડે એમ હતી, પરંતુ ત્યાં સુધી ભગવાન ભરોસે બેસી રહેવું પાલવે એમ નહોતું એટલે દરેક સરકારે નાગરિકોનાં સ્વાસ્થ્યની જાળવણી માટે વિવિધ પ્રયત્ન હાથ ધર્યાં.

દેશનાં ઘણાં રાજ્યમાં અને ખાસ કરીને વાઈબ્રન્ટ સ્ટેટ ગણાતા ગુજરાતમાં શરૂ શરૂમાં કોરોના ઠીક ઠીક પ્રસરી ગયો હતો. ગુજરાતની આર્થિક રાજધાની અને સ્માર્ટ સિટી અમદાવાદ તો કોરોનાનું હોટ સ્પોટ બન્યું હતું. પછી રાજ્યભરમાં કોરોના પ્રસર્યો. એના પોઝિટિવ દરદી તેમ જ મૃતકોની સંખ્યા પણ ધીરે ધીરે

વધતી રહી. હવે જો કે સ્થિતિમાં સુધારો થયો છે અને દરદી સાજા થવાની સંખ્યા પણ વધી રહી છે. આરોગ્ય ક્ષેત્રના નિષ્ણાતો એ માટે થોડો જશ ગુજરાતના ધનવંતરી આરોગ્ય રથ પ્રોજેક્ટને પણ આપે છે.

શી વિશેષતા ધરાવે છે ‘ધનવંતરી આરોગ્ય રથ’?

ટાટા વિંગર જેવા મિડિયમ સાઈઝના ફોર વ્હીલરમાં સુધારા-વધારા કરીને ધનવંતરી આરોગ્ય રથ બનાવવામાં આવ્યા છે. વાહન, સાધન-સામગ્રી અને ફેબ્રિકેશન સાથે રથની અંદાજિત કિંમત રૂપિયા પંદરેક લાખ થાય છે. રથમાં ડોક્ટર, પેરા મેડિકલ સ્ટાફ, લેબ ટેકનિશિયન, ફાર્માસિસ્ટ સહિત પાંચનો સ્ટાફ હોય છે. એમને ગુજરાતના આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ વિભાગ તથા જીવીકે ઈમર્જન્સી મેનેજમેન્ટ એન્ડ રિસર્ચ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ (ઈએમઆરઆઈ) દ્વારા તાલીમ આપવામાં આવી. રથમાં પ્રાથમિક આરોગ્ય ચકાસણી માટે થર્મલ ગન, બ્લડ પ્રેશર ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ, પલ્સ ઓક્સિમીટર, ગ્લુકોમીટર, વગેરે સાધનો હોય છે. એ ઉપરાંત, કોરોના એન્ટિજન ટેસ્ટ કિટની જોગવાઈ છે. રથના સ્ટાફ મારફત જરૂરતમંદ વ્યક્તિને સંશયનીવટી અને અમૃતપેય ઉકાળો (આયુર્વેદિક), આર્સેનિક આલ્બમ-૩૦ (હોમિયોપેથ) દવા અને વિટામિન સપ્લિમેન્ટ આપવામાં આવે છે.

આ રથની પહેલી સફર ૧૫ મેથી અમદાવાદથી શરૂ થઈ. રાજ્યમાં એ સમયે કોરોનાના સૌથી વધુ કેસ અમદાવાદમાં હતા. અમદાવાદના મેયર બિજલ પટેલે રથને પ્રસ્થાન કરાવ્યું. પછી રાજ્યનાં ઘણાં ગામો-શહેરોમાં રથ પહોંચ્યો. આજે પણ એ રથ ફરી રહ્યો છે અને હવે તો રથની સંખ્યા ૧૩૧૧ જેટલે પહોંચી છે.

ગુજરાત રાજ્યના આયુષ વિભાગના આસિસ્ટન્ટ ડિરેક્ટર અને અમદાવાદ જિલ્લાના આયુર્વેદ અધિકારી ડૉ. હેમંત જોશી કહે છે: ‘અમદાવાદ જિલ્લામાં રોજ સરેરાશ ૧૫ હજાર લોકોએ રથનો લાભ લીધો. કોરોનાના કપરા કાળમાં સોશિયલ ડિસ્ટન્સિંગ જાળવવું ખૂબ જરૂરી બન્યું છે એવા સમયે રથ અર્થાત્ મોબાઈલ મેડિકલ વૅન દ્વારા લોકોને પોતાના વિસ્તારમાં કહો કે ઘરઆંગણે જ પ્રાથમિક આરોગ્ય તપાસ, માર્ગદર્શન અને દવા, વગેરે સવલત વિનામૂલ્યે આપવામાં આવે છે.’

શરૂમાં અમદાવાદમાં ૨૦ ધન્વંતરી આરોગ્ય રથ હતા, જે ૧૪ જેટલા કોરોનાગ્રસ્ત રેડ ઝોન અને કન્ટેનમેન્ટ ઝોનમાં ફર્યા. રથની મોબાઈલ ઓપીડી ક્લિનિકમાં તાવ, કફ, શરદી અને સિવિયર એક્યૂટ રેસ્પિરેટરી ઈન્ફેક્શનના અમુક દરદી જણાયા. કોરોનાનાં શંકાસ્પદ લક્ષણોવાળા ૫૦ જેટલા દરદી પણ શોધી કાઢ્યા.

ગુજરાતના આરોગ્ય વિભાગના મોબાઈલ હેલ્થ યુનિટના કો-ઓર્ડિનેટર ડૉ. વી.એસ. ધ્રુવે ચિત્રલેખાને કહે છે કે શરૂમાં રોજ ૫૦થી ૬૦ વ્યક્તિ રથની મુલાકાત લેતી હતી, જે સંખ્યા વધી રહી છે. હવે આ આંક દૈનિક સરેરાશ ૧૫૦ સુધી પહોંચ્યો છે. રથમાં ઉપચાર સંભવ ન હોય એ દરદીને નજીકના પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્ર, સામૂહિક આરોગ્ય કેન્દ્ર કે જનરલ હોસ્પિટલમાં

‘ધન્વંતરી આરોગ્ય રથ’માં બ્લડ પ્રેશર અને ઑકિસજન માપવાનાં ઉપકરણથી માંડી કોરોના ટેસ્ટની કિટ ઉપલબ્ધ છે. અમુક આયુર્વેદિક અને હોમિયોપેથિક દવા પણ દરદીને આપવામાં આવે છે.

મોકલવામાં આવે છે.

રથના અમદાવાદના પ્રોજેક્ટ હેડ જીવીકે ઈએમઆરઆઈના હરેન્દ્રભાઈ વાળા કહે છે કે અત્યારે અમદાવાદમાં ૧૨૫ રથ ફરી રહ્યા છે. દરેક રથને સવારે નવથી સાંજે છ સુધી કુલ ચાર વિસ્તારમાં બે-બે કલાક માટે ઊભો રાખવામાં આવે છે. વિસ્તારની ફાળવણી અમદાવાદ મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન અમને કરે છે. ત્યાં તમામ વ્યક્તિની વિનામૂલ્યે પ્રાથમિક આરોગ્ય તપાસ થાય છે. શરદી, ખાંસી અને કોરોનાનાં લક્ષણ જણાય તો એન્ટિજન ટેસ્ટ કરી આપવામાં આવે, જેનો રિપોર્ટ વીસેક મિનિટમાં આવી જાય છે. જરૂરી કિસ્સામાં સીટી સ્કેન પણ થાય. દરદીમાં કોરોનાનાં લક્ષણ માલૂમ પડે તો એને અમદાવાદ મહાપાલિકાનું અર્બન હેલ્થ સેન્ટર સારવાર અંગે માર્ગદર્શન આપે છે.

રથને મિની ક્લિનિક ગણાવીને અમદાવાદના કો-ઓર્ડિનેટર ડૉ. રોકેશ પાંડેય કહે છે કે શહેરમાં શ્રમિક વિસ્તારના અમુક રહેવાસીમાં ચામડીના રોગ જોવા મળ્યા. અમુક સગર્ભા માતા માટે આવશ્યક ટેસ્ટ કરી આપી. એ જ રીતે, અમુક કન્ટેનમેન્ટ ઝોનમાં જઈને કોરોના ટેસ્ટિંગ કર્યું. આયુષ વિભાગના આસિસ્ટન્ટ ડિરેક્ટર ડૉ. હેમંત જોશી કહે છે કે ગુજરાતભરમાં ધન્વંતરી આરોગ્ય રથનો લાભ લેનારી વ્યક્તિને રોગપ્રતિકારક શક્તિ વધારવા માટે આયુર્વેદિક તથા હોમિયોપેથ ઔષધ અમારા વિભાગે પૂરી પાડી. આ માટે ગુજરાત સરકારે તાકીદના ધોરણે ઉત્તરાખંડથી હવાઈ માર્ગે સાતેક ટન આયુર્વેદિક ઔષધ મળાવી હતી.

હેલ્થ કમિશનરેટના અધિકારી ડૉ. વી.એસ. ધ્રુવે કહે છે: ‘અત્યારે ગુજરાતમાં જે ધન્વંતરી રથ ફરી રહ્યા છે એ બધું મળીને રોજ સરેરાશ ૩૫૭૨ સ્થળ આવરી લે છે. અત્યાર સુધીમાં આશરે સવા કરોડ દરદીની તપાસ થઈ, જેમાં તાવ, ઝાડા, બ્લડ પ્રેશર, બ્લડ સુગર, શરદી, ઉધરસ, વગેરે તકલીફ ધરાવતા દરદી વધુ હતા. પાંચ લાખથી વધુ એન્ટિજન ટેસ્ટ દ્વારા કોરોનાના ૧૮,૪૭૭ દરદી શોધીને તાકીદે સઘન સારવાર અપાવવામાં આવી તો ૩૧ હજાર જેટલા કેસ અન્યત્ર રિફર કરવામાં આવ્યા. રથ ટીમે અનેક જગ્યાએ ડોર-ટુ-ડોર તપાસ કરી.

કોરોનામાં લોકડાઉનના લીધે ઘણા ડૉક્ટરોનાં ક્લિનિક બંધ હતાં. મોટી વય અને જૂની બીમારી ધરાવતા દરદી તેમ જ અમુક શારીરિક મુશ્કેલી ધરાવતા લોકો કોરોના સંક્રમણના ડરથી ડૉક્ટર પાસે જતાં ગભરાતા હતા. એવા સમયે ઘણા લોકોએ ધન્વંતરી રથનો લાભ લીધો. બીજી રીતે કહો તો ગરીબ અને મધ્યમવર્ગી પરિવારો માટે ઘરઆંગણે વિનામૂલ્યે તબીબી માર્ગદર્શન અને દવા મેળવવા માટે રથનો પ્રયોગ આશીર્વાદરૂપ બન્યો.

ડૉ. ધ્રુવે જણાવે છે કે ધન્વંતરી આરોગ્ય રથ દ્વારા કોવિડ-૧૯ બીમારી સામે લોકજાગૃતિ લાવવાનો નવતર પ્રયોગ સફળ થયો છે. જોકે ગુજરાતમાં કોરોના હજી સંપૂર્ણ નિયંત્રણમાં નથી, પણ એના સંક્રમણનું પ્રમાણ ઘટ્યું છે. થોડા સમય પહેલાં આરોગ્ય વિભાગનો અખત્યાર ધરાવતા નાયબ મુખ્ય મંત્રી નીતિન પટેલે જણાવ્યું હતું કે ગુજરાતમાં કોરોનામાંથી સાજા થવાનો દર ૩૦ ટકાથી ઘણો વધ્યો છે અને અઠવાડિક મૃત્યુદર ૬.૫૦ ટકાથી ઘટીને ૧.૫૦ ટકાએ પહોંચ્યો છે.

મુખ્ય મંત્રી વિજય રૂપાણી કહે છે કે વિશ્વમાં કોરોના સામેની લડાઈમાં ગુજરાત રોલ મોડેલ સાબિત થયું છે. ધન્વંતરી આરોગ્ય રથ અને હેલ્પલાઈનની વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થા (ડૂ)એ પ્રશંસા કરી છે. એ સંદર્ભે ગુજરાતના આરોગ્ય કમિશનર જયપ્રકાશ શિવહરે ચિત્રલેખાને કહે છે કે ધન્વંતરી આરોગ્ય રથના અમદાવાદથી શરૂ કરેલા પ્રયોગમાં કોરોનાનાં લક્ષણો ધરાવતા ઘણા દરદી મળી આવ્યા, જેમને તાકીદે સારવાર અપાવીને સંભવિત સંક્રમણ થતું અટકાવી શકાયું. એ ઉપરાંત, લોકડાઉન અને કોરોનાના ડરના લીધે અમુક બીમારી ધરાવતા દરદી તબીબી માર્ગદર્શન મેળવવામાં મુશ્કેલી અનુભવતા હતા, જેમને રથ દ્વારા ઘરઆંગણે વિનામૂલ્યે તબીબી માર્ગદર્શન મળ્યું. આ અસરકારક પરિણામ મળ્યા બાદ સમગ્ર રાજ્યમાં ધન્વંતરી રથ પ્રોજેક્ટ અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો. કોરોનાના કેસ વધી રહ્યા હોય એ વિસ્તારોમાં રથ દ્વારા ચકાસણી કરાવીને નવા દરદી શોધીને તાત્કાલિક સારવાર ઉપલબ્ધ કરાવવાને કારણે ગુજરાતનો રિકવરી રેટ ઉપર આવ્યો છે. આ અસરકારક પરિણામને સુપ્રીમ કોર્ટ અને નીતિ આયોગે પણ બિરદાવ્યું છે તો કેન્દ્ર સરકારે ધન્વંતરી આરોગ્ય રથનું અનુકરણ કરવા અન્ય રાજ્યોને સલાહ આપી છે.

■ તસવીરો: પ્રણેશ વ્યાસ

બે પુસ્તકની એક વાત...

તાળાંબંધીમાં પ્રકાશિત થયેલાં રસપ્રદ પુસ્તકના લેખકો સાથે વાર્તાલાપ.

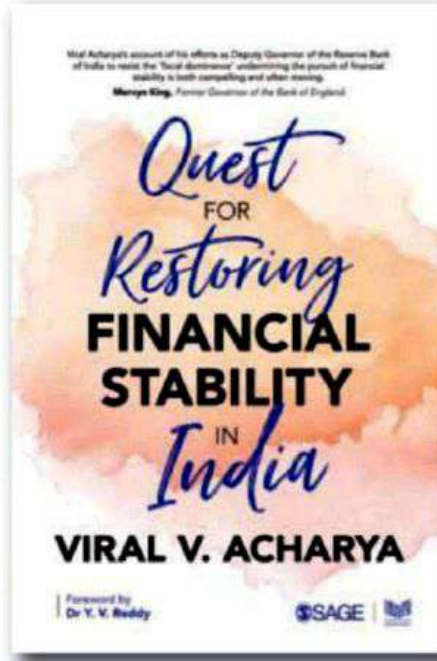
કેતન મિસ્ત્રી (મુંબઈ)

લો કડાઉનમાં ફૂટી નીકળેલી વેબ-સિરીઝની વાત બહુ થઈ, પણ વાત કરવી છે બે પુસ્તકની, જેમ કે રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા (આરબીઆઈ)ના ભૂતપૂર્વ ડેપ્યુટી ગવર્નર વિરલ વિષ્ણુદત્ત આચાર્યનું સેજ પબ્લિશિંગ દ્વારા પ્રકાશિત ક્વેસ્ટ ફોર રિસ્ટોરિંગ ફાઈનાન્સિયલ સ્ટેબિલિટી ઈન ઈન્ડિયા તથા સૂફી સ્વરકાર ભાવિન શાસ્ત્રીનું પુસ્તક લોકડાઉન ૨૧: મૈં સે મસીહા...

પહેલાં વિરલ આચાર્ય. વિરલભાઈ હાલ બે કારણસર ચર્ચામાં છે. પહેલું તો જાણે એમનું પુસ્તક અને બીજું, આરબીઆઈના પૂર્વ ગવર્નર રઘુરામ રાજન સાથે મળીને એમણે રજૂ કરેલો પેપર. ભારતમાં બેંકિંગ રિફોર્મ્સ અથવા તો બેંકિંગ ક્ષેત્રે સુધારાને લગતો આ પેપર એટલા માટે મહત્વનો છે, કેમ કે એ સીધો આપણને એટલે કે આમ આદમીને સ્પર્શે છે. બન્નેએ એમાં અમુક જાહેર ક્ષેત્રની બેંકોનું ખાનગીકરણ કરવાની ભલામણ કરી છે, પણ આપણે એમની સાથે એમના પુસ્તક વિશે અને ખાસ તો બેંકની જેમ જ સામાન્ય માનવીને સ્પર્શતા અન્ય એક મુદ્દા વિશે વાત કરવી છે.

ભારતને આર્થિક રીતે મજબૂત કેવી રીતે બનાવવું, આર્થિક સ્થિરતા કેવી રીતે બક્ષવી એની છણાવટ એમણે પુસ્તકમાં કરી છે.

આઈઆઈટી-મુંબઈમાંથી કમ્પ્યુટર સાયન્સ-એન્જિનિયરિંગમાં બી.ટેક કરીને અમેરિકા ઊડી ત્યાંની ન્યુ યોર્ક યુનિવર્સિટીમાંથી ફાઈનાન્સમાં પીએચ.ડી. કરનારા વિરલભાઈ હાલ ન્યુ યોર્ક યુનિવર્સિટી સ્ટર્ન સ્કૂલ ઓફ બિઝનેસમાં અર્થશાસ્ત્ર ભણાવે છે. ૪૬ વર્ષી વિરલભાઈ ચિત્રલેખાને કહે છે: ‘આરબીઆઈના મારા કાર્યકાળ (૨૦૧૭ના જાન્યુઆરીથી ૨૦૧૮ના જુલાઈ) દરમિયાન આપેલાં વક્તવ્યનું આ સંકલન છે. પુસ્તકમાં મેં ત્રણ મુદ્દા આવરી લીધા છે: બેંકોના પૈસા સુરક્ષિત

‘રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા’ના પૂર્વ ડેપ્યુટી ગવર્નર વિરલ આચાર્ય

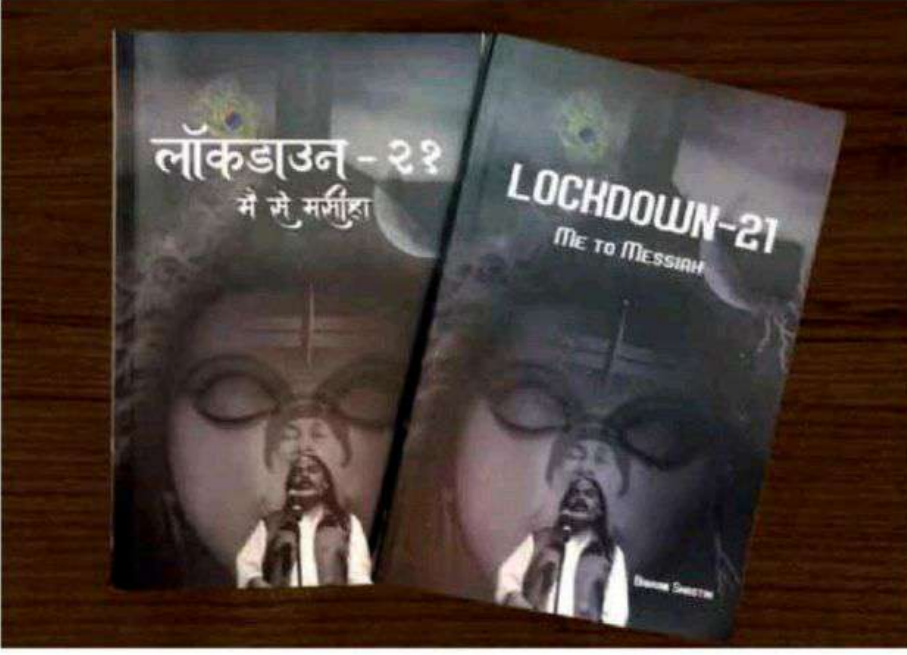
રહેવા જોઈએ, મોંઘવારી વધવી ન જોઈએ અને આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે રૂપિયાની કિંમત સ્થિર રહેવી જોઈએ...’

અનેક મુદ્દે થયેલી વાતચીતમાં ચિત્રલેખાએ પ્રખર અર્થશાસ્ત્રી વિરલભાઈને એક સવાલ એ ક્યો કે ભારતમાં રોજગારીની તક કેવી રીતે ઊભી કરી શકાય? અથવા બીજા શબ્દોમાં, નોકરીની તક ઊભી કરવા ઓડે શું સમસ્યા નડે છે? તો એ કહે છે:

‘આજે ભારત સહિત અનેક દેશની મોટી કંપની ચીનમાંથી પોતાનું ઉત્પાદન બીજા દેશોમાં ખસેડી રહી છે. ભારત માટે આ અભૂતપૂર્વ તક છે, પણ આપણે ત્યાં મારી દૃષ્ટિએ ત્રણ સમસ્યા છે. એક, લેન્ડ રાઈટ્સ સરળતાથી એક હાથમાંથી બીજા હાથમાં નથી જતા એટલે બને છે એવું કે વિદેશી કંપનીએ ભારતની કોઈ કંપની સાથે હાથ મિલાવવો પડે છે. બીજી સમસ્યા છે, આપણા જરીપુરાણા લેબર લોઝ અને ત્રીજી, ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરમાં ઈન્વેસ્ટમેન્ટ પ્રત્યે ઉદાસીનતા...’

વિરલભાઈ ઉમેરે છે કે ભારતમાં ઈઝ ઓફ ડુઈંગ બિઝનેસના પ્રયાસ થયા છે, પણ અધકચરા. આને લીધે હોંગકોંગ, તાઈવાન, ફિલિપિન્સ જેવા દેશો કસ્ટોમર કંપનીને પોતાને ત્યાં ખેંચી જાય છે. આજે ભારતમાં ઈન્ફોર્મેશન ટેકનોલોજી ક્ષેત્રે (ઈન્ટરનેટ-સ્માર્ટફોન-આધાર લિન્ક-યુપીએ પેમેન્ટ, વગેરે) અદ્ભુત કહેવાય એવાં કામ થયાં, પણ એરપોર્ટ, રસ્તા, બંદર, વગેરે ફિઝિકલ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર તરીકે ઓળખાતા ક્ષેત્રે આપણે જરા પાછળ છીએ. આને માટે ટી-ટ્વેન્ટી જેવા ટૂંકા ગાળાના ઉપાય (સબસિડી, લોનમાફી, મફતના ભાવે કરજ, વગેરે જેવાં લોકપ્રિય, પણ ટૂંકા ગાળાનાં પગલાં)ને બાજુએ મૂકી ટેસ્ટ મેચ જેવાં ટૂરંદેશી પગલાં લેવાં પડશે, ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરમાં રોકાણ કરવું પડશે, કોઈને પણ વેપાર કરવો હોય તો જરૂરી પરમિટ-લાઈસન્સ સરળતાથી મળી જવાં જોઈએ. આટલું થાય તો દુનિયાભરની કંપની ભારતમાં પોતાનાં કામકાજ માટે લાઈન લગાડશે ને એ રીતે નોકરીની અપાર

સૂફી સિંગર ભાવિન શાસ્ત્રી

તકો ઊભી થશે.

ગાયક-અભિનેતા કિશોર કુમારના જબરદસ્ત ફેન એવા વિરલભાઈ ટેલિકોનિક ટોકને અંતે પોતાની વાતના સમર્થનમાં દૂર કા રાહી ગીતની આ પંક્તિ ટોકે છે:

પંથી હું મેં ઉસ પથ કા, અંત નહી જિસકા...

- તો બીજી બાજુ, આલા દરજજાના સૂફી સ્વરકાર ભાવિન શાસ્ત્રીએ માર્છકને બદલે કલમ હાથમાં ઝાલી લેખનરાગ છેડ્યો છે મેં સે મસીહા તથા અંગ્રેજીમાં મી ટુ મસીહા એમ બે ભાષામાં પ્રકાશિત થયેલા એમના પુસ્તકમાં.

પહેલવહેલા ૨૧ દિવસના લોકડાઉન દરમિયાનનો અંગત વિચારપ્રવાસ છે. અધ્યાત્મના સાચા અર્થ વિશેની એમની ખોજ છે. ઈશ્વર શું છે? ધર્મ શું છે? જેવા સવાલના જવાબ શોધવાની એમની મનોઝંઝટ છે. એક દિવસનું એક પ્રકરણ

એમ કુલ એકવીસ પ્રકરણ.

આ પુસ્તક એટલે કાગળ પર બારીક નકશીકામ એમ કહેવામાં અતિશયોક્તિ નહીં ગણાય.

ભાવિનભાઈ કહે છે:

‘એક વાર કેબીરીમાં અમિતાભ બચ્ચન બોલેલા કે જન્મ અને મૃત્યુની વચ્ચે આપણે જે જ્ઞાન પામીએ એનો ઉપયોગ કરીને આગળ વધીએ એનું નામ જીવન. આ વાક્ય મારા મગજની બેન્કમાં કાયમ માટે જમા થઈ ગયેલું. લોકડાઉનની નવરાશમાં વિચાર કરતાં જણાયું કે આપણે અધ્યાત્મને આટલું જટિલ કેમ બનાવી દીધું છે? શા માટે આપણે આટલા બધા ધર્મોથી વિભાજિત છીએ? જો ઈશ્વર આપણી અંદર છે તો એની આપણને ખબર કેમ નથી પડતી? અને જો બહાર કોઈ ઈશ્વર જ નથી તો એમના નામ પર આપણે વિભાજિત કેમ છીએ? અને આ ધર્મ

ખરેખર છે શું? જેમ જેમ આના ઉત્તર શોધતો ગયો તેમ તેમ પ્રકરણ લખાતાં ગયાં. પરિણામ તમારી સામે છે.’

પુસ્તકમાં એક જગ્યાએ ભાવિનભાઈ લખે છે:

‘આ ૨૧ દિવસમાં ઘણાં બધાં રહસ્ય આપણી સામે ઉઘાડાં થવાનાં છે, જેમ કે ધીરે ધીરે આપણને સમજાતું જાય છે કે આઈસોલેશન એટલું પણ અઘરું નથી... જેમ કે બુદ્ધત્વ પર કોઈનો એકાધિકાર નથી, સૌકોઈમાં એને પામવાની ગુંજાશ છે... આપણે જ આપણી કેડી કંડારવાની છે... અધ્યાત્મ પામવાની આ મથામણમાં આપણે જ ગુરુ ને આપણે જ શિષ્ય છીએ.’

સારા સમાચાર એ છે કે ટૂંક જ સમયમાં આ પુસ્તક ગુજરાતીમાં પણ ઉપલબ્ધ થશે.

ચિત્રલેખા

વાચક વિશેષ

આભાર...
આભાર...
આભાર...

લોકડાઉન છે... ખમીર ડાઉન નથી ઉપક્રમને પ્રચંડ પ્રતિસાદ આપવા બદલ. અમને મહારાષ્ટ્ર-ગુજરાત-કર્ણાટક જ નહીં, પણ ઠેક અમેરિકાથી વાચકોના લોકડાઉનની અનુભૂતિના સંદેશા મળ્યા છે. થેન્ક યુ વેરી મચ...

હવે, ચિત્રલેખાનો આગામી અંક વાચક-વિશેષ હશે, જેમાં તંત્રી વિભાગે ચૂંટેલાં લખાણોને સ્થાન આપવામાં આવશે.

ખાસ નોંધી લેજો કે લોકડાઉનને કારણે ૧૪ સપ્તાહ ડિજિટલ આવૃત્તિ રૂપે વાચકો સમક્ષ આવતું રહેલું ચિત્રલેખા જુલાઈ, ૨૦૨૦થી ફરી નિયમિત પ્રકાશિત થાય જ છે. અંક મેળવવામાં મુશ્કેલી જણાય તો સરકયુલેશન વિભાગના 9664267186 એ નંબર પર સંપર્ક કરવા વિનંતી.

અથવા અમને ઈ-મેઈલ કરો: subscribe@chitralekha.com

મશીનની બુદ્ધિ માનવની

આર્ટિફિશિયલ ઇન્ટેલિજન્સ અર્થાત્ કૃત્રિમ બુદ્ધિમતાની ટેકનોલોજી માનવજીવનનાં દરેક ક્ષેત્રે છવાઈ આરોગ્યથી આવિષ્કાર માટે ઉપયોગી બની રહેલી આ ટેકનોલોજી એક દિવસ એના સર્જક એવા

સુનીલ મેવાડા (અમદાવાદ) | સમીર પાલેજા (મુંબઈ)

...અ

ને એમના ઈ-મેઈલ,
વહોટ્સએપ અને
એસએમએસના

ઈનબોક્સમાં ઘડાઘડ કોવિડ ટેસ્ટિંગની લૅબ ઓફર્સ
ખાબકવા માંડી. બે હોસ્પિટલનાં તો કોવિડ પૅકેજિસ

પણ આવ્યાં! દરેક દિવસનો ખાટલો થાય તો માત્ર
અઢી લાખ... આઈસીયુ ચાર્જિસ સહિત.

બનેલું એવું કે સામાન્ય ઉધરસ પછી આ
ભાઈને એક દિવસ તાવ રહ્યો એટલે કદાચ કોવિડ
ટેસ્ટ કરાવવી પડે એમ ધારીને એમણે ગૂગલ

AI

સાથી બનશે કે શત્રુ?

ચૂકી છે અને એમાં અબજો ડોલર્સનું ઇન્વેસ્ટમેન્ટ થઈ રહ્યું છે. ખેતીવાડીથી ખેલકૂદ અને માનવને જ ભરખી ન જાય એ માટે આપણે બધાએ સાવધાન રહેવાનું છે...

સર્ચમાં આસપાસની કોવિડ ટેસ્ટ લેબના નંબર જાણવા શોધ ચલાવેલી. બસ, ગૂગલબાઈનાં શક્તિશાળી મશીન-સને ખબર પડી ગઈ કે આ બંદો કદાચ કોવિડ ટેસ્ટ કરાવે અને બની શકે એણે હોસ્પિટલેય જવું પડે એટલે એમના પર કોવિડ

સંબંધિત જાહેરાતબરોનો મારો થયો.

છેલ્લાં થોડાં વર્ષમાં આપણે બધાએ માર્ક કર્યું છે કે ગૂગલ કે એમેઝોન કે ઈન્ટરનેટના સર્વરમાં કશુંક સર્ચ કરીએ, એ પછીની ગણતરીની સેકન્ડ્સમાં આપણાં તમામ ઈન્ટરનેટિયાં પ્લેટફોર્મ

જહબેસલાક પાકનિયોજન હોય કે નબળી આંખના લોકોને દષ્ટિ આપવાની વાત, 'એઆઈ'નો ઉપયોગ વ્યાપક છે. હવે તો એવા બુદ્ધિશાળી રોબો પણ બન્યા

એટલે કે જી-મેઈલ કે ફેસબુક જેવી એપ્લિકેશન્સ પર આપણી સર્ચને અનુરૂપ જાહેરાતબરો આવવાની શરૂ થઈ જાય.

ભૂઈ, આનું જ નામ છે મિશન ઈન્ટેલિજન્સ કે આર્ટિફિશિયલ ઈન્ટેલિજન્સ અથવા તો એઆઈ. બાળકના ચહેરાના ભાવ પરથી એને ભૂખ લાગી હોવાનું માતા જાણી લે છે એ જ રીતે એઆઈ અર્થાત્ કૃત્રિમ બુદ્ધિમત્તા ઈન્ટરનેટ પર આપણી ગતિવિધિ પરથી આપણું મન કળી લે છે.

આજે ઘણાં વૃદ્ધો કે બાળકો અથવા તો ટાઈપિંગના આગસુઓ સુદ્ધાં ઈન્ટરનેટ પર ખાંખાખોળા કરવા માટે ગૂગલનાં મેંડમ વોઈસ આસિસ્ટન્ટ કે એમેઝોનનાં મદદનીશ બહેન એલેક્સાને મૌખિક સૂચના આપે છે કે મને ફલાણું શોધી આપો.

વિવિધ કંપનીની આવી મશીન માનુની પણ આર્ટિફિશિયલ ઈન્ટેલિજન્સની દેન છે. માનવને મદદનીશ કરતાં હજારો (કદાચ લાખો) ગણી ઝડપે સચોટ પરિણામ આપવાની ક્ષમતા આર્ટિફિશિયલ ઈન્ટેલિજન્સમાં છે.

શબ્દો પરથી તસવીર તૈયાર કરવામાં, તસવીર પરથી શબ્દો-લાખાણ શોધી આપવામાં, પરસ્પર સંબંધ શોધી માહિતીને વર્ગીકૃત કરવામાં, અટપટી ગણતરીમાં કે અન્ય અઘઘઘ ટેકનિકલ કાર્યોમાં એઆઈ ૧૦૦ ટકા કાર્યક્ષમ નીવડી છે, કારણ કે એક ટકો માનવીય ભૂલનો અવકાશ એઆઈમાં રહેતો નથી. મેડિકલથી એવિયેશન અને મિલિટરીથી અર્થ સાયન્સ કે ખેતીવાડીમાં પણ હવે એઆઈનો

ડંકો વાગે છે. એક દાખલો આપીએ તો જગપ્રસિદ્ધ ફૂટબોલર લિયો મેસ્સી જેનો પ્રચાર કરે છે એ ઓરકેમ માય આય નામનું ટ્યૂકડું ઉપકરણ એઆઈ ટેકનોલોજીથી સજ્જ છે. નાની ટોચ જેવું આ સાધન ઓછી દષ્ટિના લોકોનાં ચશ્માંની ઢાંડી સાથે જોડી દેવાનું હોય છે. આસપાસની ચીજો સ્કેન કરીને આ સાધન એના વપરાશકર્તાને એ વિશે માહિતી આપવાથી માંડીને અખબાર-પુસ્તકો વાંચી આપવા સુધીનાં કામ કરે છે.

એઆઈની ઉપયોગિતાનો બીજો એક દાખલો વાંચો...

અમેરિકા ભણવા ગયેલી વૂ વાન નામની વિયેતનામી છોકરીને સમજાયું કે અનેક દેશમાંથી આવતા વિદ્યાર્થીઓના અંગ્રેજી ઉચ્ચારો જુદા જુદા છે. વિદ્યાર્થીઓના અંગ્રેજી ઉચ્ચારોમાં લોચા છે અને એને સમજવામાં સ્થાનિક અમેરિકન્સને તકલીફ પડે છે. આ છોકરીએ પછી તો પોર્ટુગલથી આવેલા ઝેવિયર એન્ગ્યુએરા સાથે મળીને એલ્સા એટલે કે ઈંગ્લિશ લેન્ગ્વેજ સ્પીચ આસિસ્ટન્ટ નામની ઓપ વિકસાવી. આ ઓપ એઆઈના માધ્યમથી એના વપરાશકર્તાને વૈશ્વિક દષ્ટિએ સ્વીકાર્ય એવા અંગ્રેજી ઉચ્ચારોની કેળવણી આપે છે. ૨૦૧૫માં શરૂ થયેલી આ ઓપ ૧૦૧ દેશના ૭૦ લાખ લોકો વાપરે છે.

એલ્સા કોર્પના ભારત ખાતેના કન્ટ્રી હેડ **માનિત પારીખ** ચિત્રલેખાને કહે છે કે થોડુંઘણું અંગ્રેજી આવડતું હોય એમના ઉચ્ચારશુદ્ધિ માટેની આ ઓપ છે. ઓપ શરૂ કરીને તમે એમાં માતૃભાષાની

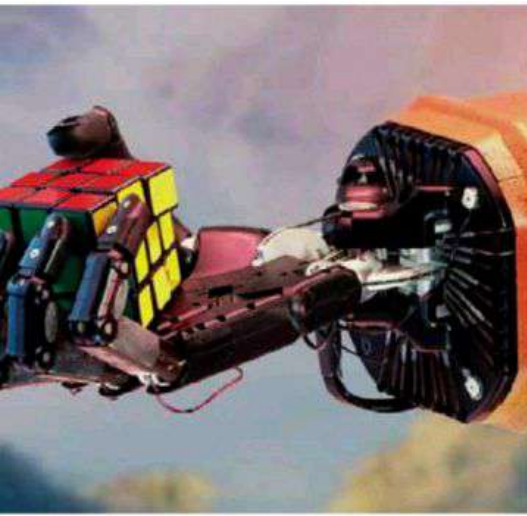
ચોઈસ કરો પછી કુલ બાર સવાલની એસેસમેન્ટ ટેસ્ટ તમારે અંગ્રેજીમાં આપવી પડે. આ જવાબ તમે બોલો એ રેકૉર્ડ થાય અને બોલવાની ઝડપ, શબ્દ પર મૂકવામાં આવતો ભાર અને ઉચ્ચારોને નોંધીને એલ્સા તમારી ઉચ્ચારશુદ્ધિ માટે આખો પ્લાન ઘડી આપે. અઠવાડિયે ત્રણથી ચાર વાર એમ એક મહિનો તમે પ્રેક્ટિસ કરો તો ચોક્કસ સુધારો થાય.

હિંદી, તમિળ, તેલુગુ અને બંગાળી માતૃભાષાના લોકો કેવા અંગ્રેજી ઉચ્ચાર કરે છે એ એલ્સાની કૃત્રિમ બુદ્ધિમત્તાને ખબર છે એટલે ઉચ્ચારશુદ્ધિ માટે એ કસ્ટમાઈઝ પ્લાન ઘડી આપે છે. માનિત પારીખ કહે છે કે ભારતમાં અમારા એક લાખ એંસી હજાર ગ્રાહક છે, જેમાંથી પચાસેક હજાર પેઈડ કસ્ટમર છે. અઢી લાખ ડૉલરની આવક થઈ છે.

હવે તાજા ન્યૂઝ વાંચો...

નાસ્કોમ (નેશનલ એસોસિયેશન ઓફ સોફ્ટવેર એન્ડ સર્વિસ કંપની)નો તાજો અહેવાલ કહે છે કે ભારતમાં એઆઈનો ઉપયોગ કરતી વિવિધ કંપની જો ફક્ત એક યુનિટ (ચોક્કસ સંખ્યામાં) એઆઈનો ઉપયોગ વધારી દે તો દેશને ૬૭.૨૫ અબજ ડૉલર (એક ડૉલર બરાબર આશરે ૭૪ રૂપિયા)નો ફાયદો થાય અર્થાત્ જીડીપીમાં સીધો અઢી ટકાનો ઉમેરો! એટલું જ નહીં, એઆઈ અને ડેટા સાયન્સનો ભારત જો યોગ્ય ઉપયોગ કરી શકે તો ૨૦૨૫ સુધીમાં જીડીપીમાં સીધો ૪૦૦થી ૫૦૦ અબજ ડૉલરનો ઉમેરો થઈ શકે છે. આમાંની ૪૫ ટકા વેલ્યુ તો ફક્ત ત્રણ ક્ષેત્ર, કન્ઝ્યુમર ગુડ્સ-

છે, જે એક હાથે રુબી ક્યૂબનાં ચોકઠાં ગોઠવી શકે છે.

સ્ટિઈલ, કૃષિ તથા બેન્કિંગ એન્ડ ઈન્સ્યોરન્સમાં વધી શકે છે.

એમ તો નાસ્કોમે પાંચસોથી વધુ કંપનીના ચીફ ટેકનોલોજી ઓફિસરના ઈન્ટરવ્યૂ લઈને એક સર્વે કરેલો. એમાં ૬૦ ટકાથી વધુ અધિકારીએ માન્યું કે દુનિયામાં સતત વધતા એઆઈના ઉપયોગથી આવતાં બે વર્ષમાં એમનો ચાલુ બિઝનેસ પ્રભાવિત થઈ શકે છે. આવી કબૂલાત છતાં માત્ર પચીસ ટકા કંપનીએ પોતાના બિઝનેસમાં એઆઈનો ઉપયોગ શરૂ કર્યો છે. અલબત્ત, આમાંની ૭૦ ટકા કંપનીએ એઆઈનો ઉપયોગ એમના ધંધા માટે ફાયદાકારક રહ્યો હોવાનું પણ કહ્યું. એટલે જ કદાચ નાસ્કોમના ફ્યુચર સિક્લસ વિભાગે જગપ્રસિદ્ધ માઈક્રોસોફ્ટ સાથે મળીને ભારતીય યુવાનોમાં

એઆઈ કૌશલ્ય કેળવવા હાથ મિલાવ્યા છે. આંખ પહોળી કરે એવા આંકડા એ છે કે આ બન્ને સંસ્થા ૨૦૨૧ સુધીમાં ભારતના ૧૦ લાખ વિદ્યાર્થીને એઆઈમાં પ્રશિક્ષિત કરવા માગે છે. એઆઈ સાથે મશીન લર્નિંગ અને ડેટા સાયન્સનું વિજ્ઞાન પણ ખરું. આ ઓનલાઈન ટ્રેનિંગ માટે નિષ્ણાતો દ્વારા મેન્ટોરિંગ ઉપરાંત સેલ્ફ લર્નિંગ અને વર્ચ્યુઅલ ઈન્સ્ટ્રક્ટરની પણ વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે એટલે કે એઆઈનો અમુક અભ્યાસક્રમ માનવ નહીં, મશીન જ શીખવશે!

લાઈવ ડેમો, વર્કશોપ અને એસાઈનમેન્ટના માધ્યમથી આ વિનામૂલ્યનું પ્રશિક્ષણ ૨૦ સપ્ટેમ્બરથી શરૂ પણ થઈ ચૂક્યું છે. યાદ રહે, માઈક્રોસોફ્ટ વિશ્વભરમાં અઢી કરોડ યુવાનોને ડિજિટલ ઈકોનોમીનો ભાગ બનાવવા માટે આ જાતની પ્રશિક્ષણ શિબિર યોજી રહી છે. અલબત્ત, એઆઈમાં કુશળ પ્રતિભા વિકાસ થકી ભારતને વૈશ્વિક કેન્દ્ર બનાવવાની દૃષ્ટિ રાખવામાં આવી છે.

આગામી વીસથી પચાસ વર્ષમાં જે અવનવી ટેકનોલોજીનો આવિષ્કાર થવાની ધારણા હતી એ હવે એઆઈના ઉપયોગને કારણે માત્ર પાંચેક વર્ષમાં આપણા હાથે લાગી જશે એવો અંદાજ છે. આનો અર્થ એ કે ટેકનોલોજિકલ વિકાસનાં કામ પણ હવે માણસ નહીં, પરંતુ એઆઈ મારફત થાય છે.

જુદા જુદા તબીબી રિપોર્ટ્સ, એક્સ-રે-ઈમેજિસ પરથી નિદાન આપવામાં એઆઈ ટેકનોલોજી ડોક્ટર જેટલી કાર્યક્ષમ, પણ વધુ ઝડપી સાબિત થઈ છે. ટ્રાફિકથી ભર્યા માર્ગો પર પણ

માણસ જેટલી જ સહજતાથી ટક્કર ટાળી, ગતિમયતા જાળવી ડ્રાઈવ કરી શકતી ટેસ્લાની પ્રાયોગિક ઓટોપાઈલટ કાર પણ એઆઈની જ દેણગી છે. બીજી તરફ, એક અંદાજ મુજબ આગામી ૨૦ વર્ષમાં દુનિયાની ૪૦ ટકા નોકરી એઆઈને કારણે સીધી પ્રભાવિત થશે.

કેટલાં છે સ્તર?

ટેકનોલોજી તરીકે એઆઈનાં ઘણાં સ્તર કે પડાવ છે. એક ભાષામાં લખાયેલાં વાક્યોને સ્કેન કરી સેકન્ડ્સમાં જ બીજી ભાષામાં અનુવાદિત કરી આપતા કમ્પ્યુટર પ્રોગ્રામ્સ, મોબાઈલમાં માણસ સાથે ચેસ કે બીજી રમત રમતા પ્રોગ્રામ્સ, વિશાળકાય ડેટા પરથી જાતે નિષ્કર્ષ તૈયાર કરતી ડીપ લર્નિંગ ટેકનોલોજી, આદેશ ન અપાયેલાં કે ન શીખવેલાં કાર્યો પોતાની મેળે કરી લેવા કે અગાઉ ન અનુભવેલી સમસ્યા ઉકેલવામાં પણ સફળ રહેલી મશીન લર્નિંગ ટેકનોલોજી માનવીય ક્ષમતાને હંફાવી રહી છે.

માણસે કરવા પડતાં ગદ્યામજૂરી જેવાં ઓછા મહત્વનાં કામ આ કૃત્રિમ બુદ્ધિમતાનાં મશીન્સ કે ચંત્રમાનવને સોંપી દઈ માણસ વધારે સર્જનાત્મક કામમાં લાગી શકે એવો એઆઈનો હેતુ હતો, પણ અત્યારે આ ટેકનોલોજીનો મોટા ભાગે ઉપયોગ થઈ રહ્યો છે ગ્રાહકવાદ અને રાષ્ટ્રવાદ માટે.

મોટી કંપનીઓ અને સરકારો આર્ટિફિશિયલ ઈન્ટેલિજન્સના વિકાસ માટે અંગત રીતે દે ધનાધન ધન ખર્ચી રહ્યાં છે અને પરિણામમાં જે કંઈ હાથ લાગે એનો ઉપયોગ સ્વાર્થી રીતે કરી રહ્યાં છે. કદાચ

કુ યુ ટ્રસ્ટ ધિસ કમ્પ્યુટર: ફિલ્મસર્જક ક્રિસ પેઈને આ ફિલ્મ થકી કૃત્રિમ બુદ્ધિનાં જોખમો અસરકારક રીતે રજૂ કર્યા છે.

કૃત્રિમ બુદ્ધિમત્તા દ્વારા મનુષ્યની સામાન્ય બુદ્ધિમત્તાનો પણ ભવિષ્યમાં છેદ ઉડાવી દેવામાં આવશે એવો ભય છે.

ભવિષ્યમાં આ ટેકનોલોજી માનવને કેવી અસર કરશે એ વિશે વિદ્યાલંકાર ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ટેકનોલોજીના સીએઓ (ચીફ એક્ઝિક્યુટિવ ઓફિસર) ડૉ. સૌરભ મહેતા ચિત્રલેખાને કહે છે:

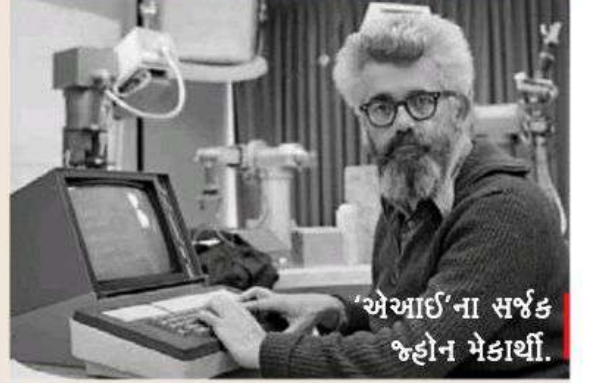
‘આપણાં બધાં વ્યવહાર-વલાણ માનવકેન્દ્રી હોય છે. માણસને ધ્યાનમાં રાખી આજ સુધીનું બધું ઘડતર થયેલું છે. હવે એ વલાણ ધીરે ધીરે મશીન-કેન્દ્રી થતું જશે, પરિણામે વ્યક્તિને બીજી વ્યક્તિની જરૂર ઓછી પડશે. માણસ એકલો થતો જશે. સમાજનું અંતિમ કેન્દ્ર પરિવાર કે સમૂહ નહીં, એક-એક વ્યક્તિ બની જશે. આ બધાની સામાજિક અસર કેવી હશે એ મુદ્દે હજી ઘણાં સંશોધનની જરૂર છે.’

સૌરભ મહેતા ઉમેરે છે કે માણસ જીવવા માટે મગજની મદદ લે છે, પણ જીવે છે સંવેદનો માટે. કોઈ પણ મનુષ્યની કાર્યક્ષમતાનો આધાર એના આઈક્યૂ (બુદ્ધિ આંક), ઈક્યૂ (સંવેદન આંક) અને એસક્યૂ (સામાજિક આંક) પર આધારિત હોય છે, પણ એઆઈ ટેકનોલોજીને તો માત્ર આઈક્યૂ સાથે લેવાદેવા છે. સાદી ભાષામાં કહીએ તો એઆઈ માત્ર ઉત્પાદન વધારી શકે, ગુણવત્તા સુધારી શકે, વિશ્લેષણ કરી શકે, પણ ઈનોવેશન (રચનાત્મકતા), સર્જનાત્મકતા, લોકચાહના, વગેરે માટે આઈક્યૂ કરતાં ઈક્યૂ-એસક્યૂ વધારે આવશ્યક હોય છે.

એઆઈ તમારી ઓળખની સાથે લાગણી-ભાવનાનાં પણ પારખાં કરી લેશે. જાણકારો દાવો કરે છે કે દરેક માણસ કોઈ ને કોઈ પૂર્વગ્રહ કે પક્ષપાતથી પીડિત હોય છે એટલે એમના દ્વારા એઆઈમાં ફિટ કરેલા અલ્ગોરિથમ તરીકે ઓળખાતા પ્રોગ્રામ પણ પૂર્વગ્રહવાળા હશે. પરિણામે એઆઈનાં દરેક કાર્યમાં પક્ષપાત તો હશે જ. વળી, આ ટેકનોલોજી માટે મોટાં ડેટા સેન્ટર રાખવાં પડશે, જે વિશાળ માત્રામાં કાર્બનઉત્સર્જન કરશે. પર્યાવરણવિદો માટે એ ચોક્કસ માથાનો દુખાવો સાબિત થશે. બીજી તરફ, આગળ જતાં કેન્સરની જટિલ સર્જરી કરવા દેવાયેલો રોબો જો એમ વિચાર કરશે કે કેન્સરનો સમૂળગો નાશ કરવો હોય તો અનુવંશિક રીતે કેન્સર થવાની શક્યતાવાળા

ક્યાંથી થઈ શરૂઆત ?

૧૯૫૬... અમેરિકાના ન્યુ હેમ્પશાયરમાં એક વર્કશોપમાં ગણિતના પ્રોફેસર અને કમ્પ્યુટર સાયન્ટિસ્ટ જોહન મેકાર્થી કહી રહ્યા હતા કે પ્રોબ્લેમ સોલ્વિંગ કે તોડ કાઢવાની માનવીય ક્ષમતા જો મશીનને શીખવી શકીએ તો માણસે કરવા પડતાં ઘણાં નકામાં કામ મશીન-સ પાસે કરાવી શકાશે...

‘એઆઈ’ના સર્જક જોહન મેકાર્થી.

આ વક્તવ્યમાં આગળ એમણે

બે શબ્દ વાપર્યા, જેણે બધાને અચંબિત કરી દીધા અને પછી દાયકાઓ સુધી એ શબ્દોની આસપાસ માણસની તકનિકી પ્રગતિનો ગ્રાફ ઊંચો-નીચો થતો ગયો. જોહન મેકાર્થીએ વાપરેલા એ શબ્દ હતા: આર્ટિફિશિયલ ઇન્ટેલિજન્સ અર્થાત્ કૃત્રિમ બુદ્ધિમત્તા.

ઈતિહાસમાં આ વર્કશોપ એઆઈની પ્રાથમિક વ્યાખ્યા અને સિદ્ધાંતો માટે નોંધાઈ છે. મશીનને વિચાર કરવા પ્રેરે, માનવના હસ્તક્ષેપ વિના મશીન જે નિર્ણય કરે એ એઆઈ. માનવમગજનાં કાર્યોનું અનુકરણ કરવા અને સામાન્ય ભાષા વાપરવા માટેના કમ્પ્યુટર પ્રોગ્રામ, પૂર્વધારણા બાંધી વિચાર નિર્માણ કરવા, સમસ્યાનું પૃથક્કરણ કરવાની ક્ષમતા, જાતે સુધારા કરવાની ક્ષમતા, વગેરે બાબતોનો ઉલ્લેખ મેકાર્થી અને એમની ટીમે કર્યો હતો. આ તમામ બાબત મશીનને શીખવવામાં માણસ હજી સફળ ન થયો હોય તો પણ એઆઈનું ભવિષ્ય ઉજ્જવળ છે.

લોકોને જ મારી નાખવા જોઈએ તો?

જોખમ છે ભારોભાર...

અમેરિકાના જાણીતા ફિલ્મસર્જક કિસ પેઈને ૨૦૧૮માં બનાવેલી ડોક્યુમેન્ટરી ડુ યુ ટ્રસ્ટ ધિસ

ઈલોન મસ્ક: ‘એઆઈ’ને કારણે ખતરનાક ઘટના બનવાને પાંચ કે દસ વર્ષથી વધુ વાર હોય એવું હું નથી માનતો.

કમ્પ્યુટરમાં અનેક નિષ્ણાતોએ એઆઈને અત્યંત ખતરનાક ગણાવી છે. આ ફિલ્મમાં ટેસ્લા અને સ્પેસએક્સ જેવી અનેક કંપનીના સ્થાપક ઈલોન મસ્ક કહે છે કે તમે ગૂગલ સર્ચમાં કંઈ

સ્ટીફન હોકિંગ: ‘એઆઈ’ પોતાની જાતને ઉત્તરોત્તર કાર્યક્ષમ-સયોટ બનાવતી જશે અને માનવ એની સ્પર્ધામાં ટકી શકશે નહીં.

શોધવા હજી તો અડધા અક્ષર ટાઈપ કરો છો એ પહેલાં મશીન સમજી જાય છે કે તમે શું સર્ચ કરવા માગો છો? ટૂંકમાં, તમારો સવાલ પૂરો થાય એ પહેલાં એ જવાબ આપી દે છે. ગૂગલે ડેવલપ કરેલી ડીપ માર્શન્ડ ટેકનોલોજી એટલી શક્તિશાળી છે કે એ દુનિયાની કોઈ પણ ડિજિટલ ગેમ જાતે રમી શકે છે અને એક મિનિટની અંદર જીતીને ગેમ પૂરી કરી શકે છે. ગૂગલમાં વિશાળકાય ડેટા સેન્ટર્સના ડેટાનો શ્રેષ્ઠ ઉપયોગ કરવા માટે ડીપ માર્શન્ડની એઆઈ પાસે એ બધા સર્વિસનો ઓપ્ટિમિઝેશન એક્સેસ છે. ભવિષ્યમાં એક નાનકડા સોફ્ટવેર અપ્લેટ થકી ડીપ માર્શન્ડ એ બધાં ડેટા સેન્ટર્સનો કન્ટ્રોલ લઈ શકે.

સૌરભ મહેતા:

મશીન-કેન્દ્રી માણસ વધુ ને વધુ એકલો પડતો જાય છે.

ગૂગલના તમામ ડેટાનો ઉપયોગ એ મરજી પ્રમાણે કરી શકે અર્થાત્ ટ્રોજન હોર્સ જેવી ખતરનાક આ બાબત છે.

ઈલોન કહે છે કે હું પણ એઆઈના ઉપયોગી પાસાને માનવહિતના કામે લગાડવાની તરફેણમાં છું, પણ એઆઈનો કન્ટ્રોલ ચોક્કસ જૂથ પાસે રહેવો જોઈએ નહીં, એનું નિયંત્રણ લોકશાહી ઢબે થવું જોઈએ. દુનિયામાં અનેક સરમુખત્યારો આવ્યા અને ગયા. અનેક આતંકી મુખિયાએ કાળો કેર વર્તાવ્યો અને પછી એમનાં મોત થયાં, પણ એઆઈ જો ડિક્ટેટર બની ગયું તો એનો નાશ કોઈ નહીં કરી શકે, કારણ કે એ અમર છે. યાદ રહે, એઆઈનું ડેવલપમેન્ટ એ અબજો ડોલરની ઈન્ડસ્ટ્રી છે અને એમાં કોઈ રેગ્યુલેશન્સ નથી. એટલે જ ઈલોન મસ્કે ઓપન એઆઈ નામની નવી કંપની સ્થાપી છે, જેનો હેતુ માનવોપયોગી

અને સલામત એઆઈના આવિષ્કારનો છે. ખાસ કરીને આ કંપનીએ ટુબી ક્યૂબનું ચોકડું એક હાથે પોતાની જાતે સોલ્વ કરી શકે એવો રોબો બનાવ્યો છે. રોબોના હાથની સર્કિટમાં અટપટા અલ્ગોરિધમ ઉમેર્યા વિના, રોબો પોતે ભૂલ કરતાં કરતાં ટુબી ક્યૂબ ગોઠવવાનું શીખી શકે એવી વ્યવસ્થા એમાં છે. જે રીતે માનવ કરોડો વર્ષની ઉત્ક્રાંતિમાં પોતાનાં વિવિધ અંગોનો ઉપયોગ કુશળતાપૂર્વક કરતો થયો એવું રોબો આપમેળે શીખવા માંડે એ ગણતરી ઈલોન મસ્કની છે.

દુશ્મન નહીં, દોસ્ત છે એ...

૧૫ વર્ષથી એઆઈમાં વ્યાપક શોધ-સંશોધન

દેવી પરીખ:

‘એઆઈ’ અને માનવબુદ્ધિનું સંયોજન ભવિષ્યની પ્રગતિ માટે ચાવીરૂપ છે.

કરી રહેલાં ડૉ. દેવી પરીખ અમેરિકાની જ્યોર્જિયા ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ટેકનોલોજીમાં અધ્યાપક છે. ડૉ. દેવી પરીખ ચિત્રલેખાને કહે છે કે માણસ અને મશીન બન્ને ભિન્ન વસ્તુ છે. હું માનું છું કે કૃત્રિમ બુદ્ધિમત્તા અને માનવીની બુદ્ધિમાં એકમેકને પૂરક શક્તિ તથા નબળાઈ બન્ને છે. મારા મતે એઆઈમાં એવી શક્તિ છે, જે માનવીની સર્જનાત્મકતાને નવા જ સ્તરે પહોંચાડશે. માણસની વિચારશક્તિ જ્યાં અટકી જાય છે ત્યાં એઆઈ એને નોખા-નવા આઈડિયાઝ આપશે, જેના પર કામ કરીને આપણે અવનવાં શિખરો સર કરી શકીશું. એઆઈ અને માનવબુદ્ધિનું સંયોજન ભવિષ્યની પ્રગતિ માટે ચાવીરૂપ છે.

એઆઈ વિરુદ્ધ એઆઈ...

કેમ્બ્રિજ યુનિવર્સિટીએ ગયા વર્ષે પ્રોજેક્ટ ડિબેટર નામે કૌતુકભર્યો પ્રોગ્રામ કરેલો. એમાં

સામસામી દલીલો કરવા માટે આઈબીએમ કંપનીએ એઆઈ મશીન મૂકેલું. એઆઈ માનવજાત માટે ઉપયોગી કે જોખમી? એના પર આ મશીને દલીલ-પ્રતિદલીલ કરવાની હતી, જે એણે સ્વયંસેવકો તરફથી મળેલા ૧૧૦૦ મુદ્દાને પ્રોસેસ કરીને કરી. એઆઈની તરફેણમાં દલીલ કરતાં મશીને કહ્યું કે એઆઈ અદ્ભુત કાર્યક્ષમતાથી માનવનાં એવાં કામ ચોકસાઈપૂર્વક કરી શકશે, જે રૂટિન અને વારંવારનાં હોય. એ પછી વિરોધી દલીલમાં મશીને કહ્યું કે બૉસ, એઆઈયુક્ત રોબો દરદીની સારસંભાળ લેવા માંડશે અને શાળામાં બાળકોને ભણાવવા કૃત્રિમ ટેકનોલોજી આવશે ત્યારે

માનિત પારીખ:

અંગ્રેજી ભાષાની ઉચ્ચારશુદ્ધિ માટે પણ ‘એઆઈ’ ઉપયોગી છે.

ઘણાની નોકરી જશે. અંતે આ મશીને એવું પણ કહ્યું કે એઆઈ નૈતિકતાની ચાસણીએ ખરા ઊતરે એવા નિર્ણયો નહીં લઈ શકે, કારણ કે નૈતિકતા તો ફક્ત માનવોમાં જ હોય છે.

આ ડિબેટ પછી ૫૧.૨૨ ટકા પ્રેક્ષકોએ એઆઈને માનવ માટે ઉપયોગી ટેકનોલોજી ગણાવી. તેમ છતાં એઆઈ જેવી ખતરનાક ટેકનોલોજી પર નજર રાખવાના કામ માટે અમેરિકામાં ફ્યુચર ઓફ લાઈફ નામની સંસ્થા સ્થાપવામાં આવી છે. એઆઈ સુરક્ષિત ટેકનોલોજી તરીકે વિકસે ને માનવપ્રજાતિ પર એનાથી કોઈ સંકટ ન આવે એવા એના પ્રયાસ છે.

હમણાં એક જોક પણ પ્રચલિત થયો છે:

એઆઈ માણસને કદાચ બધાં ક્ષેત્રોમાં પછાડી દે, પણ માણસની મૂર્ખતાને ટક્કર આપી શકે એટલી સક્ષમ ક્યારેય નહીં બને શકે!

મલ્ટિકેપ ઇન્ડ: નામ પ્રમાણે ગુણ છે ?

મ્યુચ્યુઅલ ઇન્ડ ઉદ્યોગ માટે જાહેર થયેલા નવા નિયમ મુજબ ઇન્ડ હાઉસિસ માટે સ્મોલ, મિડકેપ અને લાર્જ કેપ સ્ટોકસ એ દરેકમાં ઓછામાં ઓછું પરચીસ ટકા રોકાણ કરવું પડશે. જો કે એનાથી એકંદરે રોકાણકારોને લાભ થશે કે કેમ એ સવાલ છે.

શું તમે મ્યુચ્યુઅલ ઇન્ડની મલ્ટિકેપ સ્કીમમાં રોકાણ કરો છો ત્યારે તમને ખાતરી હોય છે કે તમારું રોકાણ ખરેખર વિવિધ કેટેગરીના સ્ટોકસમાં થાય છે? મોટે ભાગે એમ થાય છે છતાં નથી થતું એમ કહેવું વધુ યોગ્ય ગણાય, કારણ કે મોટા ભાગની મલ્ટિપલ સ્કીમ ત્રણેય કેટેગરીના સ્ટોકસમાં રોકાણ કરે તો છે, પરંતુ મહત્તમ રોકાણ લાર્જ કેપમાં (૭૦-૮૦થી વધુ ટકા) કરે છે, બાકી પોતાની વ્યૂહરચના મુજબ થોડું રોકાણ સ્મોલ અને મિડકેપમાં કરે છે. આમ કથિત મલ્ટિકેપ સ્કીમમાં લાર્જ સ્ટોકસ સિવાયના સ્ટોકસ નામ પૂરતા જ હોય છે તો પછી એને મલ્ટિકેપ સ્કીમ કહેવાનું યોગ્ય છે?

આ સવાલ આટલાં વરસે સેબીએ થયો અને સેબીએ નવી માગરિખા બહાર પાડીને કહ્યું કે મલ્ટિકેપ ઇન્ડ એના કોર્પસના લઘુત્તમ પરચીસ ટકા રોકાણ લાર્જ કેપ સ્ટોકસમાં, પરચીસ ટકા મિડકેપ સ્ટોકસમાં અને પરચીસ ટકા સ્મોલ કેપ સ્ટોકસમાં કરવાનું રહેશે. બાકીની પરચીસ ટકા રકમ માટે એવી કોઈ શરત નથી. અત્યાર સુધી આવા ઇન્ડને આ ત્રણેયમાંથી કયા સ્ટોકસમાં કેટલું રોકાણ કરવું એવું કોઈ

બંધન નહોતું. શરૂમાં મ્યુચ્યુઅલ ઇન્ડ ઉદ્યોગ, ડિસ્ટ્રિબ્યુટર એજન્ટ્સ અને ઈન્વેસ્ટર્સને નવી મૂંઝવણ ઊભી થવાનું લાગ્યું હતું. જો કે સેબીએ બીજા જ દિવસે સ્પષ્ટતા કરી આ મૂંઝવણનો જવાબ આપી દીધો. સેબીએ ઇન્ડ હાઉસિસને એમની આવી સ્કીમનાં મર્જર, સ્વિચઓવર અથવા કન્વર્ઝનનો વિકલ્પ આપ્યો છે. ઇન્ડ હાઉસિસ પોતાને યોગ્ય લાગે એ વિકલ્પ અપનાવી શકે છે.

વાસ્તવમાં સેબી તરફથી આ એક વ્યવહારુ પગલું કહી શકાય. આના અમલ માટે ૩૧ જાન્યુઆરી, ૨૦૨૧ સુધીનો સમય આપવામાં આવ્યો છે.

સ્મોલ અને મિડકેપની નબળાઈ

આમ તો બજારમાં સ્મોલ કેપ સ્ટોકસનો ઓછો ભરોસો કરાતો હોવાથી બહુ જ સાવચેતીપૂર્વક પસંદગી કરવાની રહે છે. આર્થિક ક્ષેત્રની ઝડપી ચઢ-ઊતરમાં આવા સ્ટોકસ સૌથી વહેલી અને વધુ અસર પામતા હોય છે. એ પછી મિડકેપ સ્ટોકસને અસર થતી હોય છે. અલબત્ત, લાર્જ કેપને પણ અસર થાય છે, પરંતુ એને પચાવવાની ક્ષમતા લાર્જ કેપ સ્ટોકસમાં વધુ હોય છે.

અત્યારે સૌથી મોટાં મલ્ટિકેપ ઇન્ડમાં કોટક સ્ટાન્ડર્ડ મલ્ટિકેપ, એચડીએફસી ઈક્વિટી ઇન્ડ, મોતીલાલ ઓસવાલ મલ્ટિકેપ-૩૫, આદિત્ય બિરલા એસએલ ઈક્વિટી ઇન્ડ અને યુટીઆઈ ઈક્વિટી ઇન્ડનો સમાવેશ થાય છે.

કોને લાભ થશે?

સેબીના આ પગલાથી સૌથી વધુ લાભ સ્મોલ અને મિડકેપ સ્ટોકસને થશે, કારણ કે સેબીના નિયમ મુજબ સ્મોલ કેપ અને મિડકેપ સ્ટોકસ ખરીદવા જરૂરી બનશે. આને પરિણામે આ સ્ટોકસના ભાવ એમની પાત્રતા વિના વધશે, જેનો

પરોક્ષ લાભ સ્મોલ-મિડકેપ સ્ટોકસમાં રમતા ઓપરેટરોને થઈ શકે, જ્યારે લાર્જ કેપ સ્ટોકસ વેચવાની ફરજ પડશે. અન્યથા તમામ ઇન્ડ હાઉસિસે નવસેરથી પોર્ટફોલિયો રિશફલ કરવાની ફરજ પડશે.

ઈન્વેસ્ટર્સ-ઇન્ડ હાઉસને સવાલ

રોકાણકારોને અત્યારે તો સવાલ છે કે મલ્ટિકેપ ઇન્ડમાં રોકાણ કરવું કે કેમ? ઇન્ડને સવાલ છે કે મલ્ટિકેપ સ્કીમ ચાલુ રાખવી કે નહીં? ઇન્ડ હાઉસિસ સેબી સમક્ષ એવી સ્પષ્ટતાત પણ કરવા માગે છે કે

સેબી એમને આ વિષયમાં ફેલેક્સી કેપ કેટેગરી શરૂ કરવાની મંજૂરી આપે, લઘુત્તમ પરચીસ ટકાનું બંધન ન નાખે.

ઇન્ડ હાઉસિસ હાલ રોકાણકારો સાથે ચર્ચા કરી એમનું મન કળવાની પણ કોશિશ કરી રહ્યાં છે.

રોકાણકારોએ શું કરવું?

સેબીના નવા નિયમથી સ્મોલ કેપ અને મિડકેપ સ્ટોકસમાં જોર આવ્યું હતું, પરંતુ આ જોર કેટલું ટકશે એ કહેવું મુશ્કેલ છે. જો મ્યુચ્યુઅલ ઇન્ડ મલ્ટિકેપ સ્કીમને સેબીના નિયમ મુજબ રાખવા માગશે તો એમણે સ્મોલ અને મિડકેપ સ્ટોકસ વધુ ખરીદવાની ફરજ પડશે, પરંતુ જે સ્કીમ છે એનું પોતાની અન્ય સ્કીમમાં મર્જર કરી નાખશે તો એવું બને કે ઇન્ડ સ્મોલ અને મિડકેપ શેર્સ એના પોર્ટફોલિયોમાંથી ઓછા પણ કરે. હાલના સંજોગોમાં તો રોકાણકારો ફોકસ ઇન્ડ, લાર્જ કેપ અથવા મિડકેપ સ્કીમને પસંદ કરે એ સલાહભર્યું છે.

કયા ઇન્ડનું શેમાં કેટલું રોકાણ છે અને ઈન્વેસ્ટર્સને એનો કેટલો ફાયદો મળે છે?

ઓ લ ઈન્ડિયા પશુ મહામંડળની અર્જન્ટ મીટિંગ આ રવિવારે સાંજે સેન્ટ્રલ પાર્કના તળાવ પાસે રાખેલ છે. દરેક પશુ સમાજના બે અગ્રણીને સમયસર હાજર રહેવા વિનંતી છે.

- કિંગ લાયન ઓફ ગીર ફોરેસ્ટ, પ્રાઈડ ઓફ ઈન્ડિયાના આદેશથી.

અર્જન્ટ મીટિંગના સમાચાર જાણીને જંગલવાસી અને જંગલની બહાર વસતાં પશુઓમાં ચર્ચા જાગી. બિસ્કિટ ખાઈ રહેલા શ્વાન સંગઠનના પ્રમુખ શ્વાનેશ પાસે એક વાંદરો ફૂદકો મારીને પહોંચ્યો. વાંદરાએ હાથ લંબાવી શ્વાનેશને કહ્યું:

‘કોન્ગ્રેચ્યુલેશન... તમે કિંગ લાયનને કોઈક વાત કરી એટલે મીટિંગ બોલાવી. તમારો જોરદાર વટ છે.’

ખાનગી વાત જાહેર થવાથી શ્વાનેશ ચોંકી ગયો અને જવાબ આપ્યા વિના ત્યાંથી સરકી ગયો.

બીજાં રાજ્યોનાં જંગલમાં વસતા વાઘો સુધી પણ મીટિંગની વાત પહોંચી એટલે એક વાઘણે એના પતિને કહ્યું: ‘માણસોના રાજકારણમાં પરિવારવાદનો મુદ્દો ચર્ચામાં રહે છે એટલે તમે પણ પશુઓ માટે ઝુંબેશ શરૂ કરો. જંગલનો રાજા ખરેખર તો તમારા જેવો વાઘ જ હોવો જોઈએ. મીટિંગમાં એની પણ વાત કરજો. આપણે દીપડા, શિયાળનો સપોર્ટ લઈશું. એમને શિકાર વખતે સાથે જમાડીશું.’ વાઘે જવાબમાં ફક્ત ડુંકું ઘુણાવ્યું.

રવિવારે નિયત સમયે મીટિંગ શરૂ થઈ. ગાય, કૂતરા, વાંદરા, ઊંટ, ઘોડા, ગધેડા, હરણ, સસલાં, શિયાળ ઉપરાંત દૂરનાં જંગલમાંથી હાથી અને વાઘ તો પ્રાણીભાગમાંથી જિરાફ અને ઝેબ્રા પણ આવી પહોંચ્યાં. મીટિંગનો નિયમ હતો એટલે હરણ કે સસલાંને આજે કોઈના શિકાર થઈ જવાનો ડર નહોતો.

એટલામાં સિંહે ગર્જના કરીને આગમનનો સંકેત આપ્યો. ધીમા પગલે સિંહે આવીને એક પથ્થર જેવા આસન પર બેઠક જમાવી. શ્વાનેશ પૂંછડી પટપટાવતો સિંહ પાસે પહોંચ્યો. પછી સિંહની સૂચના મુજબ એ અશ્વ સંગઠનના પ્રમુખ અશ્વમામાને સિંહ પાસે બોલાવી લાવ્યો.

અશ્વમામાએ કહ્યું: ‘જંગલેશ્વર વનરાજ સિંહને મારા પ્રણામ. સૌ પશુબંધુઓને જણાવવાનું કે શ્વાનેશ એક ડોંગ ટ્રેનર પાસેથી ખબર લાવ્યા છે કે કોઈ માણસે દેશનાં તમામ પશુ-પ્રાણીને માનવી

હીરો સામે સુપર હીરો!

મતલબી માણસોએ પશુ-પ્રાણી માટેની અનેક કહેવત દ્વારા આપણી પ્રતિષ્ઠા ખરડી છે. આજે આપણી સમક્ષ મોટો પડકાર આવ્યો છે. પશુની ઓળખ-અસ્મિતા અકબંધ રાખવી કે માણસ જેવા થવું?

મહેશ શાહ (અમદાવાદ)

જેવો સમાન કાનૂની અધિકાર આપવા માટે સુપ્રીમ કોર્ટમાં અરજી કરી છે. એમાં કહ્યું છે કે પશુ પણ માનવીની જેમ પ્રેમ અને સહાનુભૂતિ ધરાવે છે... તો હવે હું સમ્માનીય કિંગશ્રીને વિનંતી કરું છું, કોર્ટ કેસ અંગે માર્ગદર્શન આપે.’

વનરાજ બોલ્યા: ‘આજે આપણી સમક્ષ મોટો પડકાર આવ્યો છે. પશુની ઓળખ-અસ્મિતા અકબંધ રાખવી કે માણસ જેવા થવું. પશુનો માણસ સાથે સિક્કાની બે બાજુ જેવો સંબંધ છે. માણસ પશુને પોષે છે અને મારે છે, શિકાર પણ કરે છે. હવે આપણે નક્કી કરવાનું છે તેમ જ આપણે એકતા પણ બતાવવાની છે.’

બધાં એકમેક સામે જોવા લાગ્યાં. સિંહના ઈશારાથી અશ્વમામાએ વાત આગળ વધારી: ‘વનરાજાધિપતિ ઈચ્છે છે, દરેક પશુ આજે મન કી બાત રજૂ કરે. હું નામ બોલું એ પશુ અહીં બોલશે. કિંગશ્રીએ કોર્ટ કેસ અંગે હાથી અને

શિયાળની એનિમલ એક્શન કમિટી બનાવી છે. મન કી બાત કહેવા માટે સૌ પહેલાં આમંત્રિત કરું છું ગજરાજને.’

હાથી ડોલતો ડોલતો સિંહ પાસે પહોંચ્યો અને બોલ્યો: ‘પ્રિય સિંહરાજ, કમિટી મેમ્બર બનાવવા બદલ ખૂબ આભાર, પરંતુ આઈ એમ સોરી. આપ જાણો છો, અમારા સમાજની એક પ્રેગન્ટ લેડીની કેરળમાં એક માણસે ઘાતકી હત્યા કરી હતી ત્યારથી અમને માણસજાત પર વિશ્વાસ મૂકતાં ડર લાગે છે. સ્વાર્થી માણસોએ અમારા માટે કહેવત બનાવી છે, હાથી જીવતો લાખનો, મૂવો સવા લાખનો. મતલબ કે અમે મરીએ એમાં માણસને વધુ ફાયદો દેખાય છે.’

હાથીએ કમિટી મેમ્બર બનવા દશવિલી અનિચ્છા સિંહને ન ગમી.

શિયાળ કહે: ‘મારું સૂચન છે આપણે કોર્ટમાં વિનંતી કરીએ કે કેસમાં પશુ સમાજને પણ પક્ષકાર

બનાવવામાં આવે.' એનું બોલવાનું ચાલુ હતું ત્યાં તો એક વાંદરો કૂદકો મારીને આગળ પહોંચ્યો અને બોલ્યો: 'હું કૂદ્યો એટલી ઝડપે કોર્ટ કેસમાં કૂદી પડવાની જરૂર નથી.'

પશુઓ હસી પડ્યાં. જો કે એના વાનસ્વેડાથી સિંહ નારાજ થયો. એનું મન કળી જઈ અશ્વમામાએ જાહેર કર્યું: 'સભામાં ગેરશિસ્ત બદલ વાનસ્વે હવે પછીની બે મીટિંગ માટે સસ્પેન્ડ કરવામાં આવે છે.'

રિસાઈને વાંદરો કૂદીને ઝાડ પર જઈ બેઠો.

હરણ કહે: 'મતલબી માણસોએ પશુ માટે કહેવત-ઉક્તિ-ઉપમા દ્વારા આપણી પ્રતિષ્ઠા ખરડી છે. હું એના વિશે રિસર્ચ કરું છું. તમને એકઝમ્પલ આપું, જેમ કે વાંદરો ઘરડો થાય તોય ગુલાંટ ના ભૂલે... કૂતરાની પૂંછડી વાંકી તે વાંકી... ઊંટનાં અઢારે અંગ વાંકાં... ગેંડા જેવી જાડી ચામડીનો... વાંદરા જેવો તોફાની... વાઘને કોણ કહે તારું મોં ગંધાય છે... વગેરે.'

પોતાના મોઢા વિશે આવું ઘસાતું સાંભળીને વાઘ ગુસ્સે ભરાયો: 'જો હરણિયા, આખા પ્રાણી સમાજમાં મારું અપમાન કર્યું છે. મારું મોં ગંધાય છે એ તું અતારે પુરવાર કર, નહીં તો મીટિંગમાં તારો શિકાર ન કરવાના નિયમનો હું ભંગ કરીશ.'

અશ્વમામાએ મધ્યસ્થી કરીને વાઘને શાંત પાડ્યો: 'એ તો માણસોનાં મોઢે તમારા વિશે જે સાંભળવા મળે છે એ જ બોલતું હતું.'

વાઘ જેમ-તેમ શાંત પડ્યો ત્યાં તો ગરીબડી ગાય બોલી: 'માણસો અમને ગૌમાતા કહે છે. અમારામાં તેત્રીસ કરોડ દેવ-દેવીનો વાસ માનીને ભાસ્તવાસીઓ અમને પૂજે છે, પણ અમને આપે છે શું? એકવાડ? વર્ષોથી તો અમારા પેટમાં નકરું પ્લાસ્ટિક જ જઈ રહ્યું છે. અમારું દૂધ અને ગૌમાંસ વેચીને લોકો લખપતિ થયા છે, છતાંય અમે સહન કરીએ છીએ.'

ઊંટભાઈએ પણ સૂર પુરાવ્યો: 'માણસજાતનો અમને સારો અનુભવ નથી. પૂછો ગાય-બળદ-ઘોડા-ગધેડાને... અમારા પર ભાર લાદીને માણસો કેટલું શોષણ કરે છે? બદલામાં પૂરતું ખાવાનું આપતા નથી.'

નારાજ સિંહે અશ્વમામાને બોલાવીને કંઈક સમજાવ્યું. અશ્વમામા બોલ્યા: 'અમુક પશુમિત્રો આજે જુદા વિષયની વાત અને પર્સનલ પ્રોબ્લેમ્સ

તમે જ વિચારી લો, શું તમે પણ કોઈ માણસની જેમ બિકાઉ છો?

રજૂ કરીને પશુ સમાજને ગેરમાર્ગે દોરી રહ્યા છે. એનાથી વનરાજ નારાજ થયા છે એટલે પ્લીઝ, આપણે રાજાના આદેશનું પાલન કરીએ.'

કૂતરો બોલ્યો: 'અમારી બાતમીના આધારે પશુ સમાજ એક થવાનો છે. હું એ શુભ દિનની રાહ જોઉં છું. હવે મારી મન કી બાત કહું. અમે માણસના સૌથી વફાદાર સાથી છીએ તોય અમારામાંના સ્ટ્રીટ ડોગને લોકો હડધૂત કરે છે. મારા કેટલાક સાથીઓને તો માણસે ઝેર આપીને મારી નાખ્યા છે. અંગત રીતે મને તો કૂતરો શબ્દ જ અપમાનજનક લાગે છે.'

મીટિંગમાં કંઈ નક્કર પરિણામ આવી રહ્યું હોય એમ લાગતું નહોતું એટલે સિંહ અકળાઈ ગયો હતો.

એમાં પણ હવે બોલવાનો વારો એના કટ્ટર હરીફ વાઘનો હતો.

વાઘે શરૂઆત શાંતિથી કરી: 'મિત્રો, કોર્ટ કેસ માટે આપણે ભેગાં થયાં એ સારી વાત છે, પણ આપણા દેશની અદાલતોનો દેખાવ જોતાં તો કોર્ટનો ચુકાદો આવતાં વર્ષો થશે. એના બદલે પશુઓનાં રહેઠાણ અને જીવન બચાવવાની ચર્ચા કરીએ એ વધુ યોગ્ય છે. આપણે સદીઓથી

અસુરક્ષિત છીએ એ જોતાં માનવઅધિકાર પંચમી જેમ આપણું પશુ અધિકાર પંચ બનાવવું જોઈએ તો જ જંગલના જીવોને રક્ષણ મળશે.'

'બરાબર. સાચી વાત છે.' પશુઓના ટોળામાંથી અવાજ આવ્યો. સિંહનો ગરાસ લૂંટાઈ ગયો. બાકી હતું તે વાઘે અત્યારે દેશમાં ગાજી રહેલા કેટલાક કિસ્સા પરથી પ્રેરણા લઈ પ્રદેશવાદનો આશરો લીધો: 'જુઓ, સિંહ માત્ર ગુજરાતમાં જ છે. અમારી વસતિ તો ભારતનાં ઘણાં રાજ્યોમાં છે. અમારે નામે દેશમાં કેટલાંય ટાઈગર રિઝર્વ્સ પણ છે. હમણાં તો સાંભળ્યું છે કે કોઈ ટાઈગર નામનો હીરો પણ ફિલ્મોમાં ચાલી પડ્યો છે. આ નામનો ફાયદો બધાને મળે એમ છે. પ્રાણીઓના હક માટે હું લડી લેવા તૈયાર છું. શસ્ત્ર એ કે મને તમારો નેતા બનાવો.'

વાઘે બિનદાસ એના મનની વાત કહી નાખી. મીટિંગનો માહોલ વાઘતરફી થઈ ગયો. વનરાજ તરીકે હંમેશાં સિંહની તરફેણ કરનારાં અમુક પ્રાણીઓએ પક્ષપલટો કરી નાખ્યો. શ્વાનેશ અને અશ્વમામા પણ સિંહની બાજુમાંથી સરકવાની તજવીજ કરવા લાગ્યા. અચાનક ક્યાંકથી એક કેમેરામેન પ્રગટ્યો. એને જોઈને સિંહે માની લીધું કે વાઘની સ્પીચ ટીવી પર આવશે તો એની પોપ્યુલારિટી વધી જશે. એણે ગર્જના કરી:

'આ વાઘ તો ખરેખર દેશના પોલિટિશિયન્સ જેવી ભાષા બોલી રહ્યો છે એ પણ એની ઘરવાળીની ચઢામણીથી. એ દીપડા, શિયાળ, વરુ, વગેરેને મફતમાં જમાડવાની ઓફર કરવાનો છે. ટૂંકમાં, એ તમારી વફાદારી ખરીદવા આવ્યો છે. હવે તમે વિચારી લો, શું તમે કોઈ માણસની જેમ બિકાઉ છો? તો આપણામાં અને માણસજાતમાં શું ફરક?'

હીરો બનવા નીકળેલા ટાઈગર સામે સિંહે નાનકડું, પણ સુપર હીરો જેવું ભાષણ આપ્યું. એ એક મિનિટમાં આખી બાજી ઉઘાડી પડી ગઈ એટલે વાઘની હાલત તો મિંદડી જેવી થઈ ગઈ.

નેતા બનવાના હેવા પડતા મૂકી એણે ચાલુ મીટિંગે જ પોતાના ઘર તરફ ચાલતી પકડી. આખે રસ્તે એ એ જ વિચારતો રહ્યો કે વાઘણ અને એની વચ્ચેની વાત સિંહ સુધી પહોંચી કઈ રીતે? શું વાઘણે જ...?

feedback2mahesh@chitralekha.com

પ્રિયદર્શિની

૫ ઓક્ટોબર, ૨૦૨૦

આજની ટ્રેન્ડી-શનલ નારીનું મેગેઝિન

બાનવ્વા જ ય શ્રી જોષી

સમાજને સમૃદ્ધ કરતાં ગ્રંથપાલ

અમદાવાદનાં કોમી હુલ્લડમાંથી જન્મેલી એક સંસ્થા કોઈ હો-હલ્લો કર્યા વગર ત્રણ દાયકાથી એવું ઉમદા કાર્ય કરી રહી છે કે આજે એનાં ફળ ઠેર ઠેર ફેલાયાં છે. સમાજને ઉપયોગી થવાના શિક્ષણને આ સંસ્થાએ અનોખી રીતે સાકાર કરી બતાવ્યું છે.

સુનીલ મેવાડા

મુશ્કેલ પારિવારિક પરિસ્થિતિમાં જીવતી વિદ્યાર્થીની રીના આમ તો ઘરકામ કરતી હતી. જેમ-તેમ થોડું એકાઉન્ટિંગ શીખી. જે મળે એ નોકરી કરવા લાગી. પછી એક સારી કંપનીમાં જોબ મળી. આગળ વધુ મોટી કંપની અને એક હોસ્પિટલમાં પણ કામના અનુભવ લીધા. આજે એણે પોતાની કન્સલ્ટન્સી શરૂ કરી દીધી છે. એ પોતે તો પોતાની કાર લઈ ફરે છે અને પોતાની જેમ સંઘર્ષ કરી રહેલી અનેક યુવતીને પગભર થવામાં મદદરૂપ બની રહી છે. જો કે આજે પણ રીના સમય કાઢી અમદાવાદના વેજલપુરમાં એક પરિવારને ખાસ મળવા જાય છે.

રીનાની જેમ જ સંઘર્ષ કરી ભણેલાં અનેક યુવક-યુવતી આજે સી.એ., ડોક્ટર, એન્જિનિયર બની પગભર થયાં છે અને રીનાની જેમ જ એ બધાં પણ વેજલપુરમાં આવી અવારનવાર એક ઘરની ડોરબેલ વગાડતાં હોય છે.

એ ઘર છે જયશ્રીબહેન જોષીનું, જે ૩૦ વર્ષ જૂની ઈસાર સંસ્થાનાં સ્થાપક પ્રમુખ છે. છોડને મૂળમાં જળ પાવાનું હોય એમ સમાજજીવનના પાયામાં કાર્ય પહોંચે એવી મહેનત આ સંસ્થા કરી રહી છે. ઈસારનું પૂરું નામ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ફોર સોશિયલ એક્શન એન્ડ રિસર્ચ.

ઈસાર ગુજરાતભરમાં એનાં ઉમદાં કાર્ય માટે વખણાય છે. આ સંસ્થા, એની સ્થાપના અને આજ સુધીની એની સિદ્ધિ બધાના કેન્દ્રમાં રહી છે સંસ્થાનાં સ્થાપક જયશ્રી જોષીની કામગીરી.

૧૯૪૭માં

અમદાવાદ પાસે વસ્સોડા ગામમાં જન્મેલાં જયશ્રીબહેન નાનપણથી રમતગમતનાં શોખીન. અમદાવાદની એચ.કે. કોલેજમાં ઇકોનોમિક્સ સાથે ગ્રેજ્યુએશન કર્યું. સોશિયોલોજીમાં અને લાઈબ્રેરી સાયન્સમાં અલગ અલગ માસ્ટર્સ કર્યું. એ પછી બાવીસ વર્ષ આઈઆઈએમ-અમદાવાદ, એ.વી. પારેખ ટેક્નિકલ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ-રાજકોટ, ગર્લ્સ પોલિટેક્નિક-સુરત અને ગાંધી લેબર

ઈન્સ્ટિટ્યૂટ-સુરતમાં લાઈબ્રેરિયન તરીકે કાર્યરત રહ્યાં. ૧૯૮૩માં ઈસારની સ્થાપના પછી એમણે સ્વેચ્છિક નિવૃત્તિ લીધી. આ બધાં પહેલાં જયશ્રીબહેનના જીવનનો એક મહત્વનો વળાંક એટલે ૧૯૬૮માં વિદ્યુત જોષી સાથે લગ્ન. જી હા, વિદ્યુત જોષી એટલે આપણા જાણીતા સમાજશાસ્ત્રી અને વિદ્વાન વિચારક.

આજે ૭૩ વર્ષનાં થયેલાં જયશ્રીબહેન વ્યવસાયે લાઈબ્રેરિયન-ગ્રંથપાલ રહ્યાં હોવાનો બહોળો અનુભવ એમણે ઈસારના કાર્ય અને વિસ્તારમાં ખૂબ કામે લગાડ્યો છે. ૧૯૮૦માં અમદાવાદના વેજલપુરથી ફાટી નીકળેલાં કોમી રમખાણ પછી રાહતકાર્યમાં વિદ્યુતભાઈ-જયશ્રીબહેને મહત્વની કામગીરી બજાવી. ત્યારે અચાનક શરૂ કરેલી આ સંસ્થાના જન્મ વિશે જયશ્રીબહેન

પ્રિયદર્શિનીને કહે છે:

‘૧૯૮૦નાં કોમી તોફાનનું કેન્દ્ર જુહાપુરા, જીવરાજ પાર્ક, વેજલપુર, વગેરે વિસ્તાર હતા.

હુલ્લડ પછી પુનર્વસનની કામગીરી જરૂરી હતી. વિસ્તારમાં અમે શાંતિ સ્થાપવા બન્ને પક્ષે ચર્ચા-જરૂરતમંદોની મદદ, વગેરે શરૂ કર્યું હતું. વેપારી મહામંડળના હરિભાઈ પંચાલ, સી.કે. પ્રભુ જેવા હિતેચ્છુઓએ પીડિત લોકોને થયેલી નુકસાનીની ભરપાઈ કરાવવા અમને સર્વે માટે કહ્યું અને સાથે સૂચન આપ્યું કે હવે આ પીડિતોને આશ્રિત નથી બનાવવાના, પણ પોતાના ઘરમાં આવી ફરી બેઠા થાય એવું પાયાનું કામ કરવું છે. આ માટે એક સંસ્થા શરૂ કરવી જોઈએ. બસ, એ વિચારમાંથી ઈસાસ્નો જન્મ થયો.'

જયશ્રીબહેને ગ્રંથપાલ તરીકેની કારકિર્દીમાં લાઈબ્રેરી અને સમાજ વિશે ઘણું અધ્યયન કર્યું હતું અને પોતાનાં અનુભવ-મહેનતનો સમાજ માટે કઈ રીતે ઉપયોગ કરવો એની શોધમાં જ રહેતાં હતાં. ઈસાસ્ના જન્મ સાથે એમને જાણે માર્ગ અને મુકામ બન્ને મળી ગયા.

જયશ્રીબહેન ઉમેરે છે:

‘એ સમયે માનસિક આઘાતમાં પીડાતાં આ વિસ્તારનાં બાળકો માટે ખાસ કામ કરવાની જરૂર જણાઈ હતી એટલે એમને મારા ઘરે જ બોલાવી વાર્તા

જયશ્રીબહેન જોષી: સ્વૈચ્છિક નિવૃત્તિ પછીની પ્રવૃત્તિમાં રત રહેવાનો સંતોષ.

સંભળાવવાનું, વાત-ચર્ચા કરવાનું શરૂ કર્યું. હું પોતે લાઈબ્રેરિયન રહી હતી એટલે ઘરમાં જ નાની લાઈબ્રેરી શરૂ કરી આ બાળકોને પુસ્તકો વાંચવા આપવાની પણ શરૂઆત કરી. આ બાળકોના ઘર-પરિવાર ગરીબ. મહિલાઓની હાલત સાવ કઠોડી હતી. પુરુષોની રોજગારી અનિયમિત. આ બધી સમસ્યા સામે આવી એટલે બાળકો અને મહિલાઓને કેન્દ્રમાં રાખી અમુક પ્રવૃત્તિ શરૂ કરી. સૌથી પહેલાં ૧૩ મહિલા સાથે મહિને માત્ર ૧૦ રૂપિયાની બચત બેન્ક શરૂ કરી, જે આજે ૫૦૦ મહિલા અને મહિને ૨૦૦૦ રૂપિયા સુધી વિસ્તરી છે. ધીમે ધીમે લઘુ ગૃહઉદ્યોગ અને અન્ય રોજગારીના વિકલ્પો પણ ઊભા કર્યા અને સેંકડો મહિલાને એમાં જોડી. આ મહિલાઓને હિસાબ રાખતાં, બચત કરતાં, બચતનો યોગ્ય ઉપયોગ કરતાં, બેન્કિંગ એમ વિવિધ પ્રકારની તાલીમ આપી. ઈસાસ્ની પ્રવૃત્તિને લીધે ખરાબ પરિસ્થિતિમાંથી બહાર આવી આજે આવાં અનેક યુવક-યુવતી પગભર થયાં છે અને ઘણાં તો ખૂબ સફળ થયાં છે. એમાંનું કોઈ ને કોઈ ઘરે આવે કે બહાર ક્યાંક મળી જાય ત્યારે એમની આંખોમાં પ્રેમ જોઈ અનેરો આનંદ-સંતોષ મળે. ઘણી વાર તો અમને યાદ ન હોય, પણ સામેવાળી વ્યક્તિ યાદ કરાવી પ્રેમ દર્શાવે ત્યારે જુદી જ લાગણી થઈ આવે.'

વરસો સુધી જયશ્રીબહેન પોતે ગ્રંથપાલ રહેલાં એટલે અમદાવાદ-ગુજરાતનાં

ગ્રંથાલયોનાં નિયમન-જાગૃતિ માટે પણ એમણે ખાસી જહેમત ઉઠાવી છે. લાઈબ્રેરીના નિયમોના ગુજરાતી અનુવાદ કરી એમણે વહેંચ્યા છે. લાઈબ્રેરી ઓરિયન્ટેશન પ્રોગ્રામ્સ કર્યા છે. ગુજરાત મહિલા ફેડરેશન, ભારત જન જ્ઞાનવિજ્ઞાન અભિયાન-ગુજરાત જેવી સંસ્થા ઉપરાંત સરકારના વિવિધ પ્રોજેક્ટ માટે પણ એમણે જુદી જુદી જવાબદારી નિભાવી છે.

વિજ્ઞાનશિક્ષણ પર ઈસાસ્નો ખાસ ભાર છે અને એ માટે ઈસરો-સરકારી સ્કૂલ-વિદ્યાર્થી-શિક્ષક બધા સાથે મળી અનેક કાર્યક્રમ આ સંસ્થા યોજે છે. જો કે સંસ્થાનું સૌથી આગવું આયોજન વિજ્ઞાનલેખન શિબિર છે, જે છેલ્લા ત્રણ દાયકાથી અવિરત ચાલી રહી છે. દર વર્ષે વિદ્યાર્થી-પત્રકાર-શિક્ષક-સંશોધક કે વિજ્ઞાનલેખનમાં રસ ધરાવતા બધા માટે ત્રણથી ચાર દિવસની આ શિબિરનું આયોજન થાય છે, જેમાં ગુજરાતીમાં વિજ્ઞાનલેખન માટે ઉત્તમ માર્ગદર્શન-તાલીમ આપવામાં આવે છે.

અમદાવાદમાં આજે ઈસાસ્ની વિશાળ લાઈબ્રેરી છે, જેમાં નાનાં બાળકો, વિદ્યાર્થી, મહિલા, સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાની તૈયારી કરનારા એમ બધાં માટે જુદી વ્યવસ્થા છે. અમદાવાદના વેજલપુર-જીવરાજ પાર્ક પાસેના વિસ્તારની અનેક મહિલા માટે તો ઈસાર બીજું ઘર છે. મહિલાઓ માટે તો બચત, સ્વરોજગાર, રોજગાર માર્ગદર્શન, સરકારી રોજગારીની સહાય-સબસિડી માટે માર્ગદર્શન સહાય, અંગત સમસ્યા માટે મદદ, ઘરેલુ હિંસા સામે રક્ષણ, કાયદાકીય માર્ગદર્શન માટે જરૂરતમંદ મહિલાઓને સધિયારો-ખમ્બો-ખોળો બધું જ ઈસાર પૂરું પાડે છે. એ ઉપરાંત, સંસ્થા દર વર્ષે વાર્ષિક સંમેલન ભરે છે. મેડિકલ કેમ્પ યોજે છે. વાનગી-સીવણ-કમ્પ્યુટર જેવા અનેક વર્ગ લે છે. સંઘણાંસે વિતરણ, ફૂડા-માળા વિતરણ, કચરાનું વ્યવસ્થાપન, પાણી વ્યવસ્થાપન જેવા અનેક કાર્યક્રમ કરે છે. શિક્ષણ અને પર્યાવરણને લગતી શિબિર પણ યોજે છે. અમદાવાદમાં મહિલાઓ માટે મુખ્ય કેન્દ્ર અને લાઈબ્રેરી, કુટુંબ પરામર્શ કેન્દ્ર, બાળ ગ્રંથાલય, મહિલા ગ્રંથાલય, સાર્વજનિક ગ્રંથાલય સાથે સાથે રાપર (કચ્છ)માં હિંસાપીડિત મહિલા માટે માર્ટુ ઘર કેન્દ્ર, અભ્યાસ છૂટી ગયો હોય એવા વિદ્યાર્થીઓ માટે મફતમાં સમગ્રલક્ષી શિક્ષણ આપતું સુરેશભાઈ રસિકભાઈ ઠાકોર લર્નિંગ સેન્ટર, વગેરે જુદાં જુદાં કેન્દ્ર છે.

જયશ્રીબહેનનો સ્વભાવ કોઈને પણ સહજ પોતાના કરી લે એવો પ્રેમાળ. એ જ કારણે બાળકો-મહિલાઓ સાથે કામ કરવામાં એમને આટલી સફળતા મળી છે. અહીંના વિસ્તારમાં જયશ્રીબહેનનું નામ-કામ લોકોના માત્ર બાહ્યજીવનના પરિવર્તન સાથે નથી જોડાયું, પણ એમના હૃદયમાં પ્રેમ બીજ રૂપે પણ કોતરાયું છે.

જયશ્રીબહેનના કાર્યને ગુજરાતી સ્ત્રી કેળવણી મંડળ એવોર્ડ, નારી ગૌરવ પુરસ્કાર, નરગિસ મેમોરિયલ ટ્રસ્ટ-હિમાની ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ એવોર્ડ તથા વીમેન્સ ઑફ એક્સેલેન્સ જેવાં સન્માન પણ મળ્યાં છે. આજે જયશ્રીબહેનના માર્ગદર્શનમાં સુધાબહેન ભટ્ટ, દક્ષાબહેન ગોહેલ, ખુશાલી શાહ જેવાં અનેક સંનિષ્ઠ બહેનો સાથે મળી ઈસાસ્ની પ્રવૃત્તિને વેગ આપી રહ્યાં છે.

ઘણા પત્રકારો ગૂગલમાં ન મળતી માહિતીની પૂછપરછ માટે વિદ્યુતભાઈને આંગણે પહોંચી જતા હોય છે, પણ આ વખતે નવું જ ઍપ્રેસ મળ્યું એટલે અગાઉના સુંદર મોટા ઘરની પૃચ્છા કરી ત્યારે જવાબમાં મળેલા ચાર શબ્દ આ દંપતીનો ચારસો કેરેટનો સમાજપ્રેમ દર્શાવી જાય છે: એ ઘર હવે સંસ્થાનું.

■ તસવીરો: પ્રજેશ વ્યાસ

સોને મહેલી પોલીસવુમન

વિવિધ સ્પોર્ટ્સ ઇવેન્ટ્સમાં થોકબંધ એવોર્ડ જીતીને પોલીસ કોન્સ્ટેબલ ભૂમિકા ભૂત દોડી રહ્યાં છે એમનાં લક્ષ્ય તરફ.

હવાતા સમયમાં ઘરની દીકરીને દીકરા સમોવડી ગણાવીને લોકો ગર્વ લે છે, પરંતુ ખરા અર્થમાં સમાજ એ માટે તૈયાર છે? એવા સમાજના બંધનની મર્યાદામાં રહીને કોઈ યુવતી એનું શમણું સાકાર કરે તો?

આ દાખલો જુઓ:

‘નાનપણથી જ સ્પોર્ટ્સ ક્ષેત્રે મને બહુ રુચિ, પણ ગામડામાં રહેતી હોવાથી કોઈનો સપોર્ટ મળતો નહોતો. જો કે કોન્સ્ટેબલની પરીક્ષા પાસ કરી પોલીસ ક્વોટામાં સ્પોર્ટ્સમાં જોડાવાનો નિર્ણય કર્યો અને ત્રણ વર્ષમાં અલગ અલગ સ્પર્ધામાં ભાગ લઈને કુલ ૨૪ ગોલ્ડ મેડલ મેળવ્યા છે...’ આ શબ્દો છે મોરબી સિટી એ ડિવિઝન પોલીસરેશનમાં કોન્સ્ટેબલ તરીકે ફરજ બજાવતાં ભૂમિકા ભૂતના.

ગાંધીનગરમાં જન્મેલાં અને મોરબી નજીકના નાનાએવા ચાંચપર ગામમાં ઊછરેલાં ભૂમિકા ભૂતે પ્રાથમિક શિક્ષણ સરકારી શાળામાં લીધું. ત્યાર બાદ ટંકારામાં બારમી સુધી ભણી રાજકોટની કોલેજમાં ફાર્મસી કર્યું. નાનપણમાં જ નેવી ઓફિસર બનવાની ઈચ્છા સાથે આગળ વધતી આ યુવતીને જો કે નૌકાદળમાં તો જવા ન મળ્યું એટલે ફાર્મસી કર્યા બાદ પોલીસની વરદી સ્વીકારી પોતાની ઈચ્છા પૂરી કરી. ભૂમિકાના પિતા દુર્લભજીભાઈ ખેતીકામ કરે છે.

ભૂમિકા પ્રિયદર્શિનીને જણાવે છે કે પ્રાથમિક શાળામાં અભ્યાસ કરતી ત્યારથી લશ્કરી યુનિફોર્મ તરફ ગજબનો લગાવ. ડિકેન્સ ઓફિસર બનવાની ઈચ્છા હતી. એ માટે અભ્યાસમાં પણ પૂરતું ધ્યાન આપ્યું. કમનસીબે એ શક્ય ન બન્યું, પરંતુ પોલીસભરતીની પરીક્ષા પાસ કરીને આજે દેશસેવાનું કામ તો કરી જ રહી છું. પોલીસમાં ભરતી થઈ ત્યારે મને સ્પોર્ટ્સ પ્રત્યે પણ આકર્ષણ વધ્યું. આ ક્ષેત્ર માટે મહેનત કરવાની શરૂઆત પોલીસની ટ્રેનિંગ દરમિયાન જ આદરી દીધી. જૂનાગઢ ખાતે પોલીસ ટ્રેનિંગ સમયે ખેલ મહાકુંભમાં ૪૦૦ મીટર દોડમાં ભાગ લીધો અને જિલ્લાકક્ષાએ નંબર આવ્યો. બસ,

ભૂમિકા ભૂત: ગીર આરોહણ-અવરોહણ સ્પર્ધાથી શરૂ થઈ મેડલની દોડ.

આમ ધીમે ધીમે સ્પોર્ટ્સમાં શરૂઆત થઈ.

સૌરાષ્ટ્રની ઓળખ એવા ગઢવા ગર ગિરનારને એમણે છ વખત સર કરીને ગોલ્ડ મેડલ મેળવ્યા છે. દર વર્ષે ગિરનાર આરોહણ-અવરોહણની રાજ્યકક્ષાની અને નેશનલ કક્ષાની સ્પર્ધા યોજાય છે. એમાં ભૂમિકાભૂતે રાજ્યકક્ષાની સ્ત્રીઓ માટેની હરીફાઈમાં ત્રણ અને નેશનલ લેવલ પર પણ ત્રણ એમ કુલ છ ગોલ્ડ મેડલ મેળવ્યા છે. આ સ્પર્ધામાં ગિરનારનાં ૨૨૦૦ પગથિયાં ચડવાનાં અને ઊતરવાનાં હોય છે અને એ પહેલાં ૮૦૦ મીટર દોડ લગાવવાની રહે છે. ભૂમિકાએ ૮૦૦ મીટરની દોડ લગાવીને ૨૨૦૦ પગથિયાં માત્ર ૩૮.૧૬ મિનિટમાં સર કરી પ્રથમ નંબર મેળવ્યો. આ ઉપરાંત, પણ રાજકોટ અને અમદાવાદ ખાતેની દસ કિલોમીટરની રેસમાં ભાગ લઈને સમ્માન મેળવ્યું છે તો વળી પોલીસખાતા તરફથી યોજાતી ઘણી સ્પોર્ટ્સ ઇવેન્ટ્સમાં પણ ઉત્કૃષ્ટ દેખાવ કર્યો છે.

ભૂમિકા કહે છે કે જૂનાગઢમાં તાલીમ મેળવતી વખતે ગિરનાર આરોહણ-અવરોહણ સ્પર્ધામાં ભાગ લેવાનું નક્કી કર્યું અને ગોલ્ડ મેડલ મેળવ્યા. તાલીમ પૂરી થયા બાદ મોરબીમાં પોસ્ટિંગ મળ્યું.

પોલીસ વિભાગ માટે પોલીસ એથલેટિક્સ નામે રમતગમતની સ્પર્ધા યોજાય છે, જેમાં બીજા પોલીસને ભાગ લેતાં જોઈ મને થયું કે હું શા માટે આમાં ના જોડાઈ શકું? મેં આવા ખેલમાં ભાગ લેવાનું નક્કી કર્યું. એમાં ૪૦૦ અને ૧૫૦૦ મીટરની દોડમાં ગોલ્ડ મેડલ મળ્યા એટલે જુસ્સો આપોઆપ વધ્યો. મારા સાથી કર્મચારીઓ અને મોરબીના ભૂતપૂર્વ પોલીસવડા કરણરાજ વાઘેલાએ આપેલી પ્રેરણાથી આ કાર્ય કરી શકી છું. વર્તમાન પોલીસ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ એસ.આર. ઓડેદરાનો પણ પૂરતો સહયોગ મળી રહ્યો છે.

ભૂમિકાભૂતેનું લક્ષ્ય છે ઑલ ઇન્ડિયા પોલીસ એથલેટિક્સ મીટમાં ગુજરાત પોલીસને ગોલ્ડ મેડલ અપાવવાનું. એ માટે અત્યારે પ્રેક્ટિસ પણ ચાલે છે. ‘સ્પોર્ટ્સ માત્ર એવોર્ડ કે સમ્માન માટે જ નહીં, પણ વ્યક્તિને શારીરિક અને માનસિક રીતે સજ્જ બનાવવા તથા કારિયરમાં આગળ વધવા માટે ખૂબ ઉપયોગી છે.’ એ ઉમેરે છે:

‘રનિંગ, સ્વિમિંગ ઉપરાંત પ્રેરણાદાયી પુસ્તકો વાંચવાં મને ગમે છે.’

■ તસવીરો: વિપુલ પ્રજાપતિ

‘શું બકે છે, સમીર... જસ્ટ શટઅપ. સોરી, પંડિત સર. તમારી બન્ને શરત મંજૂર, પણ પ્લીઝ... તમે કાર્યવાહી શરૂ કરો. પ્લીઝ, મારી ખાતર.’

અગાઉની ગોઠવાણ મુજબ કામ્યાએ એના પતિની હાજરીમાં પોતાની સમક્ષ કાકલૂદીનું નાટક કર્યું એટલે પંડિતે વાત સ્વીકારી લીધી.

આમ કામ્યા સાથેનો સોદો એના ધાર્યા પ્રમાણે પાર પડતાં ધર્મેશ દેસાઈએ સર્જેલાં તોફાનમાં ડીસીપી દેવરાજ પંડિતને એક આશાનું કિરણ દેખાયું:

એક વાર દલપત અને મીતા સાથે નિપટી લઈને એણે વસંત રાહોડ પાસેથી પેલા હીરા પાછા કઢાવવાનો પ્રોજેક્ટ હાથમાં લેવાનું મનોમન નક્કી કર્યું. ઈન્દુરકર અને એની તપાસને તો ગૃહમંત્રી શિરકે પહોંચી વળશે...

આતી ક્યા ખંડાલા... ખુશ થઈને ફિલ્મી ગીતની પંક્તિ એ ગણગણી ઊઠ્યો.

થોડી વાર પછી પિન્ડોના ગરેજ પર કોલ કરીને વરુણના હાલહવાલ પૂછ્યા. જો બધું સમુંસૂતરું પાર ઊતરે તો વરુણને ખંડાલા લઈ જવાની વ્યવસ્થા કરવાની હતી.

આ બધામાં અચાનક એને પોતાનો રાઈટ હેન્ડ વિશ્વનાથ કાલે યાદ આવ્યો:

સાલો, સાતારાથી નીકળેલો તે હજુ મુંબઈ કેમ નથી પહોંચ્યો?

પંડિત એને યાદ કરી રહ્યો હતો ત્યારે એ પંડિતની જાણબહાર વસંત રાહોડ સાથે જીનાની પાછળ હતો.

અચાનક પંડિત સરનો નંબર પોતાના મોબાઈલ સ્ક્રીન પર ફ્લેશ થતાં વિશ્વનાથના મોઢામાંથી રિંગ ટોન જેવા અવાજો નીકળવા માંડ્યા.

‘એઈ, ફોન રિપ્લાય કરીને પંડિત સાહેબને કોઈ ભળતી સ્ટોરી કહી દે.’ અવઢવમાં ડૂબેલા વિશ્વનાથને તરત વસંતે તરણું પકડાવ્યું.

‘નમસ્તે, સર...’

વિશ્વનાથના અવાજમાં વિટામિનનો ઓવરડોઝ સળક્યો.

‘કિધર હૈ, ભાઉ? કેટલું કામ છે અહીં? ને તું મહારાષ્ટ્રપ્રવાસ પર નીકળ્યો છે.’ પંડિત બોલ્યો.

‘સર, આ આકાશ જૈનની ગાડી પણ એના જેટલી જ અવિશ્વાસુ નીકળી. રેડિયેટરના ફેનનો બેલ્ટ તૂટી ગયેલો. બે કલાક બગડ્યા મારા. હજુ

પળે પળે કાર્યિંડાની જેમ રંગ બદલતી રહસ્યકથા...

રંગાકપટ

પાર્થ નાણાવટી

પણ ગરેજમાં છું. ગાડી રિપેર થાય એટલે પહોંચું.’

‘સાર્યે, વિશ્વનાથ... મને ક્યારેક વિચાર આવે છે કે ક્યા કાળ ચોઘડિયામાં મેં પેલા સાળા-બનેવી સાથે હાથ મિલાવ્યા.’

પંડિતના અવાજમાં વસવસો હતો કે ગુસ્સો એ નક્કી કરવું મુશ્કેલ હતું.

‘સર, છોડોને એ વેડા માણસોને. તમે ક્યા છો? મારો મતલબ, હું તમને ક્યાં મળું?’ વિશ્વનાથે પૂછ્યું.

‘મોર્ગમાં અથવા જેલમાં.’

પંડિત જાણે પોતાનું ભવિષ્ય વાંચતો હોય

એમ બોલ્યો.

‘અરે સર, આવું શું બોલો છો? આપણે તો દુબઈ જઈશું પેલા વસંતની અંતિમક્રિયા અહીં પતાવીને.’

વિશ્વનાથ જાણીજોઈને વસંતને ચીડવવા માટે બોલ્યો.

‘હા. એ પછી. તું મુંબઈ પહોંચે એટલે મને ફોન કર.’ કહીને પંડિતે વાત પૂરી કરી.

જેવો પંડિતનો ફોન પત્યો એટલે વસંતે જોરથી વિશ્વનાથને ટપલી મારી:

‘સાલા... હરામખોર, મારી અંતિમક્રિયા?! તને અહીં જ રોડ પર ઠોકી દઈશ.’ વસંત બગડ્યો.

‘અરે રાકોડ સાહેબ, ગમ્મત કરતો હતો.’ વિશ્વનાથ હસ્યો.

જીનાનો પીછો કરતાં કરતાં એ લોકો મુંબઈની સીમામાં દાખલ થઈ ગયેલા. અત્યાર સુધી બધું બરોબર હતું. જીનાની મેટાડોસ્થી સલામત અંતરે એ લોકો ડ્રાઈવ કરી રહ્યા હતા, પણ મુંબઈમાં દાખલ થતાં જ જીનાએ મેટાડોસ્ને એક હોટેલના પાર્કિંગમાં ઊભી રાખી. વસંત અને વિશ્વનાથ એનાથી થોડે પાછળ ઊભા રહ્યા.

‘મીતા, આઈ થિન્ક હવે આપણે અહીંથી જુદાં પડીશું. તું દલપત સર પાસે પહોંચી જા. તારી સ્ટોરી છપાય એ મારા અને ધર્મેશ માટે અત્યંત મહત્વનું છે.’ મીતાના હાથ પર પોતાનો હાથ દાબી જીના બોલી.

‘થેન્ક્સ ટુ યુ, જૈમિન... તૈં પણ આ સત્યની શોધમાં બહુ સહન કર્યું. મીતાનું ધ્યાન રાખજે.’

જીનાએ પાછળ બેઠેલા જૈમિનને કહ્યું.

‘માય પ્લેઝર, મેમ.’ જૈમિન બોલ્યો.

‘જીના મેમ, તમે નિશ્ચિત રહેજો, ધર્મેશ દેસાઈ નિર્દોષ છે એ સાબિત કરવામાં હું પાછી નહીં પડું, પણ હવે આપણે ફરીથી ક્યારે મળીશું?’ મીતાએ પૂછ્યું.

‘રૂબરૂમાં તો કદાચ ક્યારેય નહીં. હું હવે ભારત ભાગ્યે જ આવીશ. હા, સંપર્કમાં જરૂર રહીશું. થેન્ક્સ અગેઈન...’ વાતાવરણ વધુ ઈમોશનલ થાય એ પહેલાં જીનાએ ઈશારો કરી બન્નેને જવા કહ્યું.

‘સાંભળો, તમે બન્ને સામેની હોટેલમાં અંદર પ્રવેશીને કંઈક ઓર્ડર કરજો, પછી દલપત સરને ફોન કરજો. પ્લીઝ, બીકેરફુલ.’ જીનાએ એ લોકોને જતાં જતાં સૂચના આપી. પછી મેટાડોસ્ને લઈને એ હાઈ-વે પરના ટ્રાફિકમાં સામેલ થઈ ગઈ.

મીતા-જૈમિનને એક તરફ ને જીનાને બીજી તરફ જતાં જોઈને વિશ્વનાથ અને વસંત બન્ને મૂંઝાયા.

જો કે પછી વસંતે પોતાની ગાડી જીનાની પાછળ મારી મૂકી, કારણ કે એની નજરે આજની પરિસ્થિતિમાં મીતા-જૈમિન કરતાં જીના વધુ અગત્યની હતી.

‘અરે વસંત, પેલા બેનું શું?’ વિશ્વનાથે પૂછ્યું.

‘એ બન્ને તારા પંડિત સાહેબનો પ્રોબ્લેમ છે.

મને માત્ર ને માત્ર ધર્મેશ દેસાઈમાં રસ છે.’

વસંતના મોંમાંથી મને માત્ર હીરામાં રસ છે એ જ બોલવાનું રહી ગયું હતું..!

□ □ □

જીનાએ આપેલી સૂચના મુજબ મીતા-જૈમિન એના ફ્લેટ પર પહોંચ્યાં ત્યારે દલપતની હાલત જોઈને મીતાની આંખમાં આંસુ આવી ગયાં:

‘અરે સર, તમને આ શું થયું?’ એ દલપતને ઓલમોસ્ટ ભેટવા જતી હતી, પણ ગાયત્રીએ રોકી:

‘તારા સર હવે આ ઉંમરે પેલા હીરો આયુષ્યમાન જેવા ખેલ કરવા જાય તો આવું જ થાય ને? ઓગસ્ટ ક્રાંતિ પર તારા વીર સાહેબે ગોળી ખાધી. માત્ર શહીદી વહોરવાની બાકી રહી ગઈ!’ ગાયત્રીએ છણકો કર્યો.

‘વ્હોટ? ઓહ નો... તો પેલા શૂટઆઉટમાં તમને વાગ્યું?’

‘મારું છોડ, પણ તું કહે, તું ક્યાં ગાયબ થઈ ગયેલી? પંડિતની ચુંગાલમાંથી હું તને બચાવવા ત્યાં આવ્યો, પણ તું તો...’

‘સર, બહુ લાંબી સ્ટોરી છે.’

‘એ છોકરાંવ, તમે જરા હાથ-મોઢું ધોઈને ફેશ થાવ. હું ચા મૂકું છું. પછી સ્ટોરીનું લાંબું-ટૂંકું કરજો!’

ગાયત્રીની ગરમાગરમ ચા અને મુંબઈના વરસાદને માણતાં માણતાં મીતાએ ઓગસ્ટ ક્રાંતિથી લઈને બાણકોટની કહાની કહી.

‘વાઉ, આ જીનાની વાત મને બહુ રસપ્રદ લાગી. ધર્મેશો પરદેશમાં પણ સારીએવી ગુડવિલ ઊભી કરી છે.’ દલપતે કહ્યું.

આખા મુંબઈની પોલીસ ધર્મેશને શોધે છે. એ બ્રેકિંગ ન્યૂઝ આઈટમ બની ગયો છે. આ જ સૌથી સારો મોકો છે સ્ટોરીને પબ્લિશ કરવાનો.

‘સર, મારો સ્ટોરીનો ફાઈનલ ડ્રાફ્ટ લગભગ તૈયાર છે. બોલો, ક્યારે પબ્લિશ કરવો છે?’ મીતાએ પૂછ્યું.

‘બેટા, સાચું કહુંને તો મને આ ઈજા થયા પછી કંઈ સમજાતું નથી. મેં મારા પેલા મિત્ર ભાનુપ્રતાપને બિકાનેરથી મોન્ટુ શર્માના મરણ અંગે તપાસ કરવાની કહેલી, પણ એનોય કોઈ જવાબ નથી. એમાં મારો કમબખ્ત ફોન પેલા ડોક્ટર દાસને ત્યાં રહી ગયો.’ દલપતે ફરી એક વાર તક મળતાં જ એના ફોનને સંભાર્યો.

‘ઑકે... સર, તો વેઈટ કરીએ તમને સારું થાય ત્યાં સુધી.’ મીતા બોલી.

‘અરે, હવે વેઈટ ના કરાય. ધર્મેશ દેસાઈ જેલમાંથી ભાગી છૂટ્યો છે. આખા મુંબઈની પોલીસ એને શોધે છે. એ બ્રેકિંગ ન્યૂઝ આઈટમ બની ગયો છે. આ જ સૌથી સારો મોકો છે તમારી સ્ટોરીને પબ્લિશ કરવાનો.’ ગાયત્રીએ સીધી ને સાચી સલાહ આપી.

‘ગાયત્રીની વાત સાચી છે. હવે તું આવી ગઈ છે તો એક વાર સાથે બેસીને સ્ટોરી જોઈ લઈએ, પછી હું સમીર સરને ફોન કરી ડેટ્સ નક્કી કરી લઉં.’

દલપતે ધ ટ્રુથ વીકલીના ચેરમેન સમીર મહેતાનો ઉલ્લેખ કરીને કહ્યું.

‘ગુડ આઈડિયા...’

જૈમિન આખીય ચર્ચાને ધ્યાનથી સાંભળી રહ્યો હતો. એના મનમાં આ ખેલ પતે પછી મીતાને ફરી એક વાર કેવી રીતે પ્રપોઝ કરવું એ વિચાર ચાલતો હતો. ગ્રાફિક ડિઝાઈનરની એની નોકરીનું શું થયું હશે એ પણ એને હવે યાદ આવ્યું.

‘સોરી, ગાજ... સોરી તમને ખલેલ પહોંચાડવા માટે માફી, પણ હું જરા મારી નોકરીની તપાસ કરી આવું. મારા બોસને મળતો આવું.’ જૈમિને ચર્ચા રોકી.

‘ના, જૈમિન... તું પ્લીઝ ક્યાંય જતો નહીં. હજુ સેફ નથી.’ મીતાએ ચિંતાતુર સ્વરમાં કહ્યું.

‘અરે, શું સેફ નથી? આમ ડરી ડરીને થોડું જીવવાનું છે. બેટા, તું તારે બિન્દાસ જા, જ્યાં જવું હોય ત્યાં.’ ગાયત્રીએ એની તોફાની અદામાં બંડ પોકાર્યું.

‘થેન્ક્સ, આન્ટી.’

‘એઈઈ... મને આન્ટી નહીં કહેવાનું!’ ગાયત્રી

એના ચિર-પરિચિત અંદાજમાં ભડકી.

વાત વધુ વણસે એ પહેલાં ‘ઓકે... પ્લીઝ બી કેસ્કુલ.’ જૈમિનની નજીક સરકીને મીતાએ એને સહેજ આશ્લેષમાં લીધો.

જૈમિનના ગયા બાદ દલપતે ધ ટ્રુથ વીકલીના સમીર મહેતાને ફોન લગાડ્યો.

સમીર એ વખતે બાથરૂમમાં હતો. કામ્યાએ ફોન ઉપાડ્યો.

‘હલ્લો?’ અજાણ્યો નંબર જોઈને એ બોલી.

‘હલ્લો. મારે સમીર સર સાથે વાત કરવી છે. અરે, કોણ કામ્યા મેડમ?’ દલપતે પૂછ્યું.

‘ઓહ, દલપત સર... કેમ છો? યસ, હું કામ્યા. સમીર બાથરૂમમાં છે. એ બહાર નીકળે એટલે હું તમને કોલ કરાવું.’ કામ્યાએ કહ્યું.

‘ઓકે, મેડમ. આ જ નંબર પર. એમાં થયું એવુંને કે મારો જૂનો ફોન ખોવાઈ ગયો છે.’

દલપતે સવારથી અત્યાર સુધીમાં લગભગ સાતમી વાર એના ડૉ. દાસને ત્યાં રહી ગયેલા જૂના ફોનને યાદ કર્યો.

‘નો પ્રોબ્લેમ. કરાવું...’

સમીર જેવો બાથરૂમમાંથી બહાર આવ્યો એવું જ કામ્યાએ કહ્યું:

‘હની, તારા એડિટરનો ફોન હતો. પ્લીઝ, કોલ હિમ...’

‘ઓહ. દલપત દોશી.’

‘યસ, દલપત દોશી. તારે એને ખંડાલાના આપણા ફાર્મ હાઉસ પર બોલાવવાનો છે પેલી મીતા ગાંધી સાથે... યાદ છેને? પંડિત સર સાથે જે ડીલ થઈ છે એ?’

‘યાર કામ્યા, એ પંડિતનો મને બહુ ભરોસો નથી. હું મુંબઈ પોલીસના કમિશનરને વાત કરવાનું વિચારું છું.’

‘સમીર, પ્લીઝ, શા માટે તું વરુણની લાઈફને જોખમમાં મૂકે છે?’

વરુણ, મોટા ભાઈ... વરુણનું કિડનૅપિંગ... ડેડબોડી...

એ બધું યાદ આવતાં સમીર થોડો ઢીલો પડ્યો: ‘ઓકે... પણ લેટ મી બી વેરી કિલચર જો આ મામલો બડો પેચીદો છે. કંઈ પણ થઈ શકે... આ...

આ તું જ હેન્ડલ કરજે. હું આમાં નહીં પડું. જો કંઈ આડુંઅવળું થયું તો એ તારા માથે.’ સમીર અંતે તો વેપારી હતો, એ કોઈ કાળે આ પ્રકારની લેતી-દેતીના

સમીર, તારી નેટ એસેટ્સ-તારી પૂરી માલ-મિલકતની મને ખબર છે એટલે આ દસ કરોડમાં મન મનાવી લઉં એટલી મૂરખ હું નથી!

ચક્કરમાં પડવા માગતો નહોતો.

‘હા, હું હેન્ડલ કરીશ, પણ તું પૈસા મારા એકાઉન્ટમાં ટ્રાન્સફર કરી દે. હું પંડિત સાથે ફોડી લઈશ.’ કામ્યાએ કહ્યું.

‘ઓહ, કેમ તારા એકાઉન્ટમાં? પંડિતે એકાઉન્ટ નંબર તો મોકલ્યો છે?’ સમીરને નવાઈ લાગી.

‘મારા એકાઉન્ટમાં એટલા માટે કે તારે આમાં પડવું નથી. વરુણ જો સહીસલામત પાછો ના આવે તો અને પંડિત દસ કરોડ લઈને છૂ થઈ જાય તો?’

‘અને જો તું એ દસ કરોડ લઈને અલોપ થઈ જાય તો?’ સમીરનો અવાજ બદલાયો.

‘સમીર, મને ખબર છે કે તું તો એવું ક્યારનો ઈચ્છે છે કે હું જ ગુમ થઈ જાઉં, પણ તારી નેટ એસેટ્સ-તારી પૂરી માલ-મિલકતની મને ખબર છે એટલે આ દસ કરોડમાં મારું મન મનાવી લઉં એટલી મૂરખ હું નથી!’

કામ્યાએ ગાઉન ઉતારીને સમીરના મોઢા પર માર્યો.

‘બેશરમ ઔરત...’ કહીને કામ્યાની અર્ધનગ્ન કાયાને સમીરે બેડ પર ધકેલી.

‘ઓ કામદેવ, પહેલાં તારા એડિટર દલપતને ફોન કર... પછી મારા માટે ચોપરની વ્યવસ્થા કર... આવા વરસાદમાં હું ડ્રાઈવ કરીને નથી જવાની ખંડાલા.’

કામ્યાને પડતી મૂકીને દલપત દોશીને કમને સમીરે ફોન લગાડ્યો:

‘ગુડ મોર્નિંગ, એડિટર સાહેબ... કેમ છો?’

‘બસ, સર... મજામાં. એક નાનકડો અકસ્માત

થયો, પણ હું ઓકે છું. સર, સોરી ટુ ડિસ્ટર્બ, પણ મીતા ગાંધી પણ મારી સાથે છે. પેલી સ્ટોરીની વાત કરેલી ને? અંજલિ જૈન મર્ડર કેસ. એના માટે આપને મળવું હતું. એ ક્યારે પબ્લિશ કરવી એ નક્કી કરવા માટે.’

‘હમ્મ, એક કામ કરો. તમે બન્ને ખંડાલા આવી જાઓ મારા ફાર્મ પર. ત્યાં શાંતિથી બેસીને બધું ફાઈનલ કરી નાખીએ.’ સમીરે કહ્યું.

‘સર, છેક ખંડાલા?’ દલપતને નવાઈ લાગી.

‘અરે ભાઈ, દોઢ-બે કલાકનો રસ્તો છે. એમાં એવું છેને કે લંડનથી મારો ભત્રીજો આવ્યો છે. એને લઈને હું અહીં ખંડાલા આવ્યો છું. ડોન્ટ વરી, તમારા લોકો માટે હું ગાડી મોકલું છું.’

‘પણ સર મારી તબિયત જરા નથી સારી. તમે બિઝી હો તો આપણે કાલે મળીએ.’

દલપતને વરસાદથી ધોવાઈ ગયેલા ઊબડખાબડ રસ્તા પર સફર કરવાનો ડર લાગ્યો.

‘અરે યાર, કાલે અમારી બોર્ડ મીટિંગ છે અને સાંજે ભત્રીજાના માનમાં કંપનીના બોર્ડ તરફથી ગાલા ડિનર છે. મારી પાસે બિલકુલ સમય નહીં હોય એટલે આજે આવીને મારી એપ્રૂવલ લઈને સ્ટોરી આગલા અંક માટે લોક કરી નાખો. આવી સ્ટોરી વારંવાર હાથમાં ન આવે... સમજાય છે?’

સમીરે સિફતપૂર્વક દોશીને દાણા નાખ્યા.

‘ઓહ, યુ આર રાઈટ. ઓકે સર, હું ઍડ્રેસ વ્હોટ્સઅપ કરું છું મારા નવા નંબર પરથી. તમે ડ્રાઈવરને મોકલી આપો. અને હા, પ્લીઝ ડ્રાઈવરને મારો નવો નંબર આપજો, મારો જૂનો ફોન ખોવાઈ ગયો છે.’

આખરે ખોવાયેલા ફોનની વાત કરી પછી દલપતના ઊકળતા હૈયાને ટાઢક થઈ.

‘નો પ્રોબ્લેમ. તૈયાર રહો, હું ગાડી મોકલું છું.’

કલાક પછી સમીર મહેતાએ મોકલેલી ગાડીમાં દલપત અને મીતા ખંડાલા જવા નીકળી ગયાં.

□ □ □

દલપત-મીતા ખંડાલા જવા નીકળ્યાં લગભગ એ જ સમયની આસપાસ કામ્યાની જેગુઆર વિલે પાર્લે ઈસ્ટમાં આવેલા કોર્પોરેટ ઓવિયેશનના હેન્ગરની બહાર આવીને ઊભી રહી. હેન્ગરની બાજુમાં આવેલી ઓફિસમાંથી એક માણસ દોડતો કાર પાસે આવ્યો.

‘વેલકમ, મેડમ. સમીર સરનો ફોન હતો.’

‘ઓલ સેટ. બધું તૈયાર?’ કામ્યાએ એના ગોંગલ્સની પાછળથી ભવાં ઊંચાં કરીને પૂછ્યું.

‘યસ, મેમ. તમે ઓફિસમાં બેસો. પ્રિ-ફ્લાઈટ ચેક્સ ચાલે છે.’ પેલાએ કહ્યું.

‘જરા ઝડપથી પતાવો.’ કહીને કામ્યા કારમાંથી ઊતરી.

‘અરે, આ તો યુરોકોપ્ટર છે. નાનકડું ચોપર છે. અગસ્તા ક્યાં છે?’ કામ્યાએ હેન્ગરમાં રહેલા હેલિકોપ્ટર પર નજર નાખીને પૂછ્યું.

‘મેમ, અગસ્તા ગોવામાં છે. એક વેડિંગમાં.’ હેન્ગરના વીઆઈપી વેઈટિંગ એરિયામાં કામ્યાએ પહોંચીને ડીસીપી પંડિતને મેસેજ કર્યો:

હલ્લો. વ્હેર આર યુ?

એના જવાબમાં ત્રીજો મિનિટે પંડિતની ગાડી પાર્કિંગ લોટમાં દાખલ થઈ. ગોલ્ડ ટી-શર્ટ, ખાખી ટ્રાઉઝર, લેધર જેકેટ અને એવિયેટર ગોંગલ્સમાં સજ્જ પંડિત પોલીસવાળા કરતાં કોઈ બિઝનેસમેન વધુ લાગતો હતો.

‘હલ્લો, સો વી યાર રેડી ટુ ટેઈક ઓફ?’ પંડિતે એના એવિયેટર ગોંગલ્સ કાઢીને પૂછ્યું.

કામ્યા હજુ કંઈ ઉત્તર આપવા જાય એ પહેલાં જ પેલો સ્ટાફર ફરી પ્રગટ થયો.

‘મેમ... સર, એક સમસ્યા છે. વેધર બ્યૂરોમાંથી હમણાં જ લેટેસ્ટ અપડેટ આવ્યો છે. વેસ્ટર્ન ઘાટમાં લો પ્રેશર, હાઈ વિન્ડ્સ અને તોફાની વરસાદ છે. આપણે થોડી રાહ જોવી પડશે હવામાન સાફ થવાની.’

‘અરે યાર, વીસ મિનિટની તો ફ્લાઈટ છે. એમાં શું વેધર નેડે? પાઈલટને કહો, લો એલ્ટિટ્યૂડ પર ઉડાડો... અન્ડર ધ વેધર.’ પંડિતે એનું એવિયેશનનું જ્ઞાન દર્શાવ્યું.

‘સર, તમારી વાત સાચી છે, પણ પાઈલટ જરા અનકમ્ફર્ટેબલ છે.’

‘કોણ છે પાઈલટ? એને કહો, ડીસીપી પંડિત સાહેબ ફ્લાઈટમાં છે. એમનો જીવ તારા પાઈલટની જાન કરતાં વધુ કીમતી છે.’ પંડિતે પોલીસવાળી શરૂ કરી.

થોડી રકઝક પછી યુરોકોપ્ટરમાં કામ્યા અને પંડિતે ખંડાલામાં આવેલા સમીર મહેતાના ફાર્મ પર જવા ટેઈક ઓફ કર્યું.

યુરોકોપ્ટરમાં કામ્યાએ બાજુમાં બેઠેલા પંડિતના પગ સાથે જાણીજોઈને પોતાનો પગ અડાડ્યો.

‘ઓહ, આ સુંવાળો સ્પર્શ મેંડમ, ખરેખર આ જાદુઈ છે!’

‘યસ... જો બધું બરાબર પાર પડ્યું તો આજે રાતે તમને આવા ઘણા બધા જાદુઈ અનુભવ થશે!’

‘કામ્યા...જી, બધું જ પ્લાન મુજબ થઈ રહ્યું છે. મારા માણસો વરુણને લઈને ખંડાલા જવા નીકળી ગયા છે.’

‘દલપત અને મીતા પણ.’ કામ્યાએ કહ્યું.

‘ગુડ, મારા જે છોકરાઓ વરુણને લઈને આવશે એ લોકો જ દલપત અને મીતાનો હવાલો લઈ લેશે.’ પંડિત બોલ્યો.

‘અને વિકાસ?’

‘અરે, એને તો કાલ સુધીમાં વરુણના કિડનેપિંગ માટે ઉપાડી લઈશું. મેંડમ, હવે જસ્ટ ચિલ્ડ-રિલેક્સ. આ નજારો જુઓ.’ કહીને યુરોકોપ્ટરની બારી બહાર જોતાં જોતાં પંડિતે પોતાનો હાથ સિફતથી કામ્યાની સાથળ પર મૂકી દીધો. કામ્યાએ તસ્ત જ પંડિતની આંખોમાં આંખ પરોવી આંધું માદક સ્મિત ફરકાવ્યું એટલે પંડિત એની વધુ નજીક સરક્યો.

□□□

જીના, ક્યાં છે તું?

બોરીવલી નેશનલ પાર્કના ગેટની બહાર આવેલા બસ-સ્ટોપ પર બેઠેલો ધર્મેશ ફરી એક વાર મનોમન બોલ્યો.

વહેલી સવાર હોવાને કારણે પાર્કમાં ચાલવા આવતા ગણ્યાગાંઠ્યા લોકો સિવાય ખાસ ભીડ નહોતી. મોડી રાતે અહીં આવેલા ધર્મેશ બસ-

યસ... જો બધું બરાબર

પાર પડ્યું તો આજે રાતે તમને

આવા ઘણા બધા

જાદુઈ સ્પર્શના અનુભવ થશે!

સ્ટોપની બેન્ચ પર બે કલાકની ઊંઘ ખેંચી કાઢી હતી.

એ બેઠો હતો એનાથી થોડે દૂર આવીને જીનાની મેટાડોર ઊભી રહી.

આ વળી કોની ગાડી ઉપાડી લાવી? આ છોકરી પણ ગજબ છે... એમ વિચારીને ધર્મેશ ઊભો થઈને જીનાની મેટાડોર તરફ જવા જતો હતો ત્યાં એની નજર મેટાડોરની પાછળ બસનો મીટરના અંતરે આવીને ઊભી રહેલી આકાશ જૈનની ફોર્ચ્યુનર પર પડી.

ઓહ, નો... આ તો જીનાનો પીછો થઈ રહ્યો છે!

ત્યાં ધર્મેશનો મોબાઈલ રણકી ઊઠ્યો. સામે છોડે જીના હતી:

‘હલ્લો ડી, હું અહીં આવી ગઈ છું. તું ક્યાં છે?’

‘લિસન. વેલિકલમાંથી ઊતરતી નહીં. કોઈ તારો પીછો કરી રહ્યું છે. બી કેરકુલ. હું તારી સામે દેખાય છે એ બસ-સ્ટોપની પાછળ છું.’ ધર્મેશ માહિતી આપી.

‘ઓહ, ઘેટ મસ્ટ બી વસંત રાહોડ. ઈટ્સ ઓકે. એની ચિંતા ના કર. આપણે પ્લાન પ્રમાણે જ જઈશું. તું ત્યાં જ ઊભો રહે, હું આવું છું.’ જીનાને જાણે વસંતની પરવા ના હોય એમ બોલી.

‘ઓકે, પણ સાચવીને.’

જીના એકદમ બિન્દાસ રીતે મેટાડોરમાંથી ઊતરીને બસ-સ્ટોપ તરફ ચાલવા માંડી. બસ-સ્ટોપની પાછળથી બહાર નીકળેલા ધર્મેશને એકદમ જોરથી ભેટી પડી.

આ જોઈને વસંત-વિશ્વનાથ બન્ને ઘા ખાઈ ગયા.

‘રાહોડ સાહેબ, આ લોકો દિનદહાડે, ખુલ્લેઆમ કાયદો અને વ્યવસ્થાની પરવા કર્યા વિના આમ...’

વિશ્વનાથ આના માટે કંઈ કંઈ કલમ લગાડીને ગુનો દાખલ કરી શકાય એ વિચારવા ગયો, પણ રાબેતા મુજબ એને કંઈ યાદ આવ્યું નહીં.

‘વિશ્વનાથ, આને ડેલિંગ કહેવાય. મને લાગે છે, એ લોકોને ખબર છે કે આપણે એમની પાછળ છીએ.’ અનુભવી વસંત રાહોડ અનુમાન કર્યું.

‘તો ચાલો, ધરી લઈએ. જેલ તોડીને ફરાર ધર્મેશ દેસાઈને પકડવા માટે મુંબઈ પોલીસ મને મેડલ અને તમને તમારી નોકરી પાછી આપી દેશે. પછી આપણે રાજીનામું આપીને હીરાના બે અડધા હિસ્સા કરીને મોજ કરીશું.’

‘એ બધું પછી વિચાર... તું અહીં વેઈટ કર હું એ લોકો પાસે જાઉં છું. જુના એવું માનતી હશે કે હું એકલો છું. હું સિગ્નલ કરું એટલે તું સરપ્રાઈઝ એટેક કરજે. પિસ્તોલ અનલોક કરી નાખ.’ વસંતે પ્લાન સમજાવ્યો.

‘ઓકે. લેટ્સ ડુ ઈટ.’

પોતાની પિસ્તોલને પેન્ટના પાછળના ભાગમાં ખોસીને વસંત રાહોડ રુઆબભરે બસ-સ્ટોપ તરફ આગળ વધ્યો.

એ જ વખતે એક બસ એની પાછળથી નીકળીને બસ-સ્ટોપ પર જઈને ઊભી રહી. પાર્કમાં કામ કરતા બે-ચાર કર્મચારી બસમાંથી ઊતર્યા. આ બધી ચહલપહલમાં વસંત રાહોડનું ધ્યાન ચલિત થયું અને એ કાચી સેકન્ડમાં જુના અને ધર્મેશ

**ખેલ ખતમ, પેન્ટર બાબુ.
તમે મારી બહુ પિટ્ટૂડી કાઢી છે.
હવે પંડિત સાહેબ તમારો
હિસાબકિતાબ કરશે...**

ગાયબ થઈ ગયા!

બસ પણ વળાંક લઈને પાછી ફરી ત્યારે વસંતને સમજાયું કે જુના અને ધર્મેશ એ બસમાં ચડી ગયા હતાં...

વસંત પેલી બસની પાછળ દોડ્યો ત્યાં જ બસની સામે અચાનક વિશ્વનાથ પ્રગટ્યો. બસડ્રાઈવર સામે પિસ્તોલ તાકીને એ બરાડ્યો:

‘ધાંભા... સ્ટોપ, મુંબઈ પોલીસ!’

બોરીવલીના નેશનલ પાર્કની બહારના રસ્તા પર જઈ રહેલી બસના ડ્રાઈવરને વિશ્વનાથ કાલેએ પિસ્તોલ તાકીને બસને ઊભી રાખવા માટે મજબૂર કર્યો ત્યારે ડ્રાઈવર બીકનો માર્યો બસમાંથી કૂદીને ભાગ્યો. એ જ વખતે વસંત રાહોડ બસનો દરવાજો

ખોલીને બસની અંદર દાખલ થયો. બસની અંદર માત્ર બે જ પેસેન્જર હતાં: જુના અને ધર્મેશ દેસાઈ.

‘ધર્મેશ દેસાઈ, હેન્ડ્સ અપ એન્ડ જુના મેડમ, તમે તો ફ્લોર પર જ સૂઈ જાઓ.’ વસંતે ધમકી આપી.

બસની છેક પાછળની સીટમાં બેઠેલાં ધર્મેશ અને જુના પણ બે ઘડી બઘવાઈ ગયાં.

વસંતની પાછળ જ વિશ્વનાથ કાલે પણ બસમાં ચડ્યો.

‘ખેલ ખતમ, પેન્ટર બાબુ. તમે મારી બહુ પિટ્ટૂડી કાઢી છે. હવે પંડિત સાહેબ તમારો હિસાબકિતાબ કરશે.’ પંડિતભક્ત વિશ્વનાથ કાલે બોલ્યો. એના મોઢે પંડિતનું નામ સાંભળીને વસંતને પણ નવાઈ લાગી.

‘વિશ્વનાથ, તું જઈને બન્નેને હાથકડી પહેરાવ.’ લોકોની ભીડ જમા થાય એ પહેલાં વસંત અહીંથી નીકળી જવા માગતો હતો.

‘રાહોડ સર, હેન્ડ્સકડ્ડ તો ગાડીમાં છે.’ વિશ્વનાથે રોન કાઢી.

આજકાલ ઉપયોગમાં લેવામાં આવતી પ્લાસ્ટિકની હાથકડીનું પાઉચ વિશ્વનાથ ગાડીમાં ભૂલી ગયેલો.

‘એક મિનિટ... ફોર વન મિનિટ, મારી વાત સાંભળો અને પછી નક્કી કરો. પ્લીઝ...’ ધર્મેશને ગળા સુધી આવી ગયેલો આઝાદીનો જામ આવી રીતે છીનવાઈ જાય એ હરગિજ મંજૂર નહોતું. કેટલું લાંબું પ્લાનિંગ, કેટલી મહેનત અને આવો એન્ડ!

‘બેટા, તારી વાત તું પંડિત સાહેબને કહેજે. ઊભો રહે, સરને ફોન લગાડું છું.’ કહીને વિશ્વનાથે પોતાનો મોબાઈલ કાઢ્યો.

‘વિશ્વનાથ, તુમ્હી કાય કરત આહાત? ફોન ખિસ્સામાં મૂક.’ વસંતે એની પિસ્તોલ વિશ્વનાથ કાલે તરફ ફેરવી.

‘ઓ ભાઉ, કિમિનલ ત્યાં ઊભાં છે. તું પોલીસ અફસરને પિસ્તોલ બતાવે છે?’ વિશ્વનાથ કાલેએ ગરમી પકડી. ત્યાં ધર્મેશ બોલી ઊઠ્યો:

‘પ્લીઝ, મારી ઓફર સાંભળો. મને અને જુનાને અહીંથી નીકળી જવા દો. બદલામાં પાંચ કરોડના હીરા આપી દઉં છું. જુના, પ્લીઝ... આ લોકોને હીરા આપી દે!’

(ક્રમશઃ)

હાઉસ ઑફ કીચનવેર

ગ્લેર

આપનો દરદેશનો સાથી

માઈલસ્ટોન

- ❑ લિયોનાર્ડો દ વિન્ચીની છેલ્લી કૃતિ ગણાતો બ્રોન્ઝનો ૨૪ ફૂટ ઊંચો ઘોડો તૈયાર થતાં ૫૦૦ વર્ષ થયાં! વિન્ચી એ કામ પૂરું નહોતો કરી શક્યો, જે બીજા કલાકારોએ છેક ૧૯૭૭થી ૧૯૮૮ વચ્ચે પૂરું કર્યું.
- ❑ કોઈ પણ બે વાઘનાં શરીર પર પટ્ટાઓની પેટર્ન એકદમ સરખી નથી હોતી.
- ❑ અમેરિકાના એપોલો મિશનનો સ્પેસસૂટ ૧૯૬૫માં એક અન્ડર ગાર્મેન્ટ કંપનીએ માત્ર છ સપ્તાહમાં બનાવી કાઢ્યો હતો.
- ❑ વિશ્વવિખ્યાત ફેશન ડિઝાઈનર જિમી કલ્ડુએ પહેલી વાર ૧૧ વર્ષની ઉંમરે એક લેધર સ્લિપરની જોડી ડિઝાઈન કરી હતી, જે એણે એની મમ્મીના બર્થ-ડે માટે બનાવી હતી.
- ❑ સુપર મારિયો બ્રોઝની એક વણખૂલેલી કોપી હમણાં ૧,૧૪,૦૦૦ અમેરિકી ડોલર (આશરે ૮૫ લાખ રૂપિયા)માં વેચાઈ, જે કોઈ પણ વિડિયો ગેમને હરાજીમાં મળેલી સૌથી વધુ કિંમત છે.
- ❑ પર્યાવરણને ધ્યાનમાં રાખી બર્ગર કિંગે એમની ગાયોનો ખોરાક બદલીને એવો કર્યો છે, જેનાથી મિથેનનું ઉત્સર્જન ઘટે.
- ❑ જેસી જેમ્સ નામના ૧૮મી સદીના કુખ્યાત અમેરિકી ગુંડાની બે કબર છે.

ચાલો, શરીર રિ-ચાર્જ કરવા...

કોરોનાના કપરા કાળે આપણને જીવનશૈલીમાં ઘરમૂળથી ફેરફાર કરતી ઘણી શીખ આપી છે, એમાંની એક મહામૂલી શીખ છે શરીરને કસરત આપવાની. છ મહિના પૂરા થયા પહેલું લોકડાઉન ઘોષિત કરવામાં આવ્યું એને. આ લોકડાઉન અને પછીના ‘વર્ક ફ્રોમ હોમ’ના ચલણમાં ઘરે-ઘરે, અગાસી-અગાસીએ લોકો જાતે સ્ફૂર્તિલા રહેવા કસરત-વ્યાયામ કરતા થઈ ગયા છે. લાંબો સમય જિમ બંધ હોવાથી ઘણાએ પોતાને અનુરૂપ વ્યાયામ જાતે વિકસાવી અને અપનાવી લીધા. ટૂંકમાં, આ દૈનિક અગાઉ કરતાં હેલ્થ અવેરનેસ અને ઘરે કે ઘરની આસપાસમાં જ એક્સરસાઈઝ-આઉટડોર એક્ટિવિટીનું પ્રમાણ વધ્યું છે. એ રીતે કમ સે કમ થોડા લોકો થોડો સમય તો મોબાઈલ ફોન, કમ્પ્યુટર તથા ટીવીથી દૂર રહેતા પણ થયા છે.

તસવીરો: દીપક ધુરી

કેમેરાની કલમે

કેમેરાની કલમે

બોલીવૂડને કનડતી ડ્રગ્સ ને મીટૂની ક્રિક!

હે... હવે એ દિવસો દૂર નથી કે લોકો વાટ લાગી ગઈ જેવી શબ્દસંજ્ઞા માટે હું તો સાવ ૨૦૨૦ થઈ ગયો એમ કહેશે. બોલીવૂડની વાત કરીએ તો આ વર્ષ એને માટે મુશ્કેલીના માઉન્ટન લઈને આવ્યું છે. એક તરફ સ્વર્ગસ્થ અભિનેતા સુશાંતસિંહની એક્સ ગર્લફ્રેન્ડ રિયા ચક્રવર્તી ડ્રગ્સ મામલામાં એક પછી એક નામોલ્લેખ કરતી જાય છે. સારા અલી ખાનથી લઈને રકૂલ પ્રીતસિંહ, શ્રદ્ધા કપૂર બાદ હવે દીપિકા પદુકોણનું નામ પણ બહાર આવ્યું છે. હવે આ બધીની પોલીસતપાસ થવા માંડી છે.

ડ્રગ્સની સાથે બોલીવૂડમાં મીટૂનું ભૂત ફરી ધૂણવા લાગ્યું છે. પાયલ ઘોષ નામની અભિનેત્રીએ રિસ્કટર અનુરાગ કશ્યપ પર ચૌન ઉત્પીડનની (સેક્સ્યુઅલ હેરેઝમેન્ટની) પોલીસફરિયાદ નોંધાવી છે. હોલીવૂડ-બોલીવૂડમાં આને માટે પ્રચલિત શબ્દ છે: મીટૂ (MeToo) અર્થાત્ મારી સાથે પણ આવું થયેલું. પાયલ ઘોષે દક્ષિણ ભારતીય ભાષાની થોડીક ફિલ્મોમાં કામ કર્યું છે. ગયા વર્ષે એ સંજય લેલની પટેલ કી પંજાબી શાદી ફિલ્મમાં ચમકેલી. પાયલદીદીની ફરિયાદ એ છે કે છએક વર્ષ પહેલાં અનુરાગ કશ્યપે એને પોતાના ઘરે બોલાવેલી અને પછી અમુક ટાઈપનાં (ભૂંડાં) વાત-વર્તન કરેલાં, જેનાથી એ ડઘાઈ ગયેલી.

પાયલ ઘોષની ફરિયાદ બાદ બોલીવૂડમાં અસંખ્ય કલાકારકસભી તથા અનુરાગદાદાની બે ભૂતપૂર્વ પત્ની આરતી બજાજ અને કલ્કિ કોએચલીન તથા દિવંગત અભિનેતા ઈસ્કાન ખાનનો બેટો બાબિલ, વગેરે એને સપોર્ટ કરવા આગળ આવ્યાં: આ માણસ આવું કરે જ નહીં એવું એમણે છાતી ઠોકીને કહ્યું. અનુરાગે પોતાના વકીલ મારફત સફાઈ આપી તો અભિનેત્રી રિયા ચઢ્યાએ પાયલ સામે કેસ કરવાનું નક્કી કર્યું, કેમ કે પાયલે એવું પણ કહી નાખ્યું કે અનુરાગ સાથે કામ કરનારી હુમા કુરેશી-રિયા ચઢ્યા-માહી ગિલ જેવી અભિનેત્રી જાણે છે કે એ કેવો છે.

જો કે પાયલના સમર્થનમાં પણ અભિનેત્રી-સાંસદ રૂપા ગાંગુલી, રવિકિશન,

રાબેતા મુજબ કંગના રનોટ (પાયલ સાથે થયું એવું મારી સાથે પણ થયેલું એવું એણે કહ્યું) તથા મહિલા આયોગ પંચ આવ્યાં. હવે જોવાનું એ છે કે પાયલ ઘોષ એના કેસના સમર્થનમાં પુરાવા શું આપે છે, કેમ કે છએક વર્ષ પહેલાંની એ મુલાકાતનો ન તો કોઈ ચશ્મદોદ્ધ ગવાહ હતો કે ન તો રેકોર્ડિંગ.

હજી પખવાડિયા પહેલાં રિસ્કટર સાજિદ ખાન પર પૌલા નામની એક મોંડેલે ગંભીર આરોપ મૂકતાં કહ્યું કે એણે ‘હાઉસફુલ’ ફિલ્મમાં કામ આપવા સામે અનુચિત માગણી કરેલી. બે વર્ષ પહેલાં સાજિદ પર ત્રણ અભિનેત્રી તથા એક મહિલા પત્રકારે સેક્સ્યુઅલ હેરેઝમેન્ટના ખતરનાક ઈલ્લામ

લગાવેલા. લીપસ્ટિક અન્ડર માય બુરખાથી જાણીતી થયેલી અભિનેત્રી આહના કુમરાએ સાજિદ માટે કહેલું કે હું એની પાસે કામ માગવા ગઈ ત્યારે જો કે એણે મને ટચ તો નહોતી કરી, પણ એણે મને અણછાજતા, શોભજનક સવાલો જરૂર કર્યા હતા.

ત્રણેક વર્ષ પહેલાં હોલીવૂડથી શરૂ થયેલા આ આંદોલનમાં ત્યાં

નક્કર પરિણામ આવ્યાં છે. ૭૦ મહિલાએ જેની વિરુદ્ધ ફરિયાદ નોંધાવેલી એવા ૬૮ વર્ષો વગદાર નિર્માતા હાર્વે વેઈન્સ્ટીનને ૨૩ વર્ષની સજા થઈ, અનેક સ્ટાર્સ પર પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો, ત્યાં સુધી કે એક અડધી બની ગયેલી ફિલ્મમાંથી મોટા ગજાના એક્ટર કેવિન સ્પેસીને કાઢી નવા એક્ટરને લઈ નવેસરથી ફિલ્મ બનાવવામાં આવી, નેટફ્લિક્સે એની સાથે સંબંધ તોડી નાખ્યા.

હવે પાયલ ઘોષના અનુરાગ પરના આક્ષેપમાં કેટલું તથ્ય છે એ તો પોલીસતપાસ કરે તો ખબર પડે, પણ જો એમાંથી કંઈ ન નીકળે તો મનોરંજનજગતમાં ચાલતી ગોબાચારી, પિતૃસત્તા (પેટ્રિઆર્કી) વિરુદ્ધની એક સારી, અર્થસભર ઝુંબેશ મજાક બનીને રહી જશે. હોલીવૂડની જેમ આપણે ત્યાં પણ નક્કર તપાસ થાય, અદાલતમાં મેરે કાબિલ દોસ્ત બધું પુરવાર કરે ને ઓનરેબલ જજ સાહેબ આરોપીને સજા સુણાવે તો કંઈ ખાત બને.

દી એન્ડ...

એક્સ્યુઅલી, બોમ્બે વેલ્વેટમાં મારે રણવીરસિંહને લેવો હતો, પણ નિર્માતાએ કહ્યું કે એને લઈશ તો ફિલ્મ બનાવવા પૈસા નહીં આપીએ... હું ત્રાસી ગયેલો. પછી રણવીર કપૂર આવ્યો.

- અનુરાગ કશ્યપ

રઘુ ઉવાચ: આનો અર્થ રણવીરસિંહ બચી ગયો અને રણવીરની કારકિર્દી પર કાયમી કાળો ડાઘ લાગી ગયો!

ગાડી બુલા રહી હૈ... સીટી બજા રહી હૈ!

૬૦

-૭૦ના દાયકાની હિંદી ફિલ્મોનાં

કેટલાંક દશ્યો તો ઈશિતા સહિત તમને બધાંને પણ યાદ જ હશે. પડદા પર તોર્તિંગ સેન્ટ્રલ જેલનો નાનો દરવાજો ખૂલે ને એમાંથી બહાર આવે હેન્ડસમ હીરો (કે પછી ખૂનખાર વિલન) અથવા તો મુંબઈનું જાણીતું સેન્ટ્રલ રેલવેસ્ટેશનનું દ્વાર દેખાય, જ્યાં નજરે ચઢે ગામડાની એક ગોરી પતરાંની બેગ સાથે... આવાં તૈયાર બીબાઢાળ દશ્યો એ વખતની ફિલ્મોમાં જોવા મળતાં. પછી જમાનો આવ્યો હૈદરાબાદના રામોજી સ્ટુડિયોનો... અહીં તમે માગો એ શહેરનાં જાણીતા બાગ-બગીચા... ઊભી બજાર... જેલ-રેલવેસ્ટેશન... અરે, આધુનિક ઍરપોર્ટ સુદ્ધાં રેડીમેડ-તૈયાર મળી જાય... આ બધાં વચ્ચે પણ રેલવેનાં કેટલાંક સ્ટેશનની હજુ પણ ડિમાન્ડ છે અને આવાં સ્ટેશન રેલવેવાળાઓને ખાસ્સી કમાણી પણ કરાવી દે છે... છત્રપતિ શિવાજી મહારાજ ટર્મિનસ અને પનવેલ રેલવેસ્ટેશન (શોલેનું પેલી દોડતી ગુડ્સ ટ્રેનના ડબ્બામાં થતાં ઢિશૂમ... ઢિશૂમનાં દશ્યો યાદ છેને?!), પણ ફિલ્મનિર્માતાઓનું શૂટિંગ માટે બહુ

સૌથી લોકપ્રિય ફિલ્મી સ્ટેશનનું સૌથી ફેમસ દશ્ય.

માનીતું એક સ્ટેશન છે, જેનું નામ છે આપટા. આ ચાલુ વર્ષ દરમિયાન મધ્ય રેલવેને આવાં ફિલ્મ શૂટિંગને લીધે કુલ રૂપિયા દોઢેક કરોડની આવક થઈ, જેમાં શિવાજી સ્ટેશન પરના શૂટિંગના લીધે રેલવેને ૪૪ લાખની તો આપટા સ્ટેશનને લીધે રૂપિયા ૨૩ લાખથી વધુ આવક થઈ છે. એમાંય મુંબઈની ફિલ્મસિટીથી ૭૫ કિલોમીટરના અંતરે આવેલું આપટા સ્ટેશન ખાસ્સું જાણીતું છે. એ સ્ટેશનની એક તરફ ટેકરી છે તો બીજી તરફ નદી પસાર થાય છે. આવા કુદરતી માહોલ વચ્ચે

રણિયામણા લાગતા આ સ્ટેશન પર એકથી વધુ રેલવેટ્રેક છે. શૂટિંગ વખતે જરૂર પડે તો અહીં વધારાની ટ્રેન-ડબ્બાની તેમ જ બાહૂતી પેસેન્જરોની પણ વિશેષ વ્યવસ્થા છે...! આ આપટા સ્ટેશન પર કુદ્દ હોતા હૈ, બાગી, ખાખી... જેવી અનેક સુપર હિટ ફિલ્મોનાં શૂટિંગ થયાં છે. - અને હા, શાહરુખ-કાજોલ (દિલવાલે દુલ્હનિયાં...)નું પેલું દોડતી ટ્રેનનું વર્લ્ડ ફેમસ દશ્ય પણ આ જ આપટા સ્ટેશન પર ઝડપાયું છે...!

બુકાની બાંધેલા ચહેરા બે-નકાબ...

સા... આ જગતની રીત પણ નિરાળી છે.

અત્યાર સુધી સાધુ-સંતો-વડીલો કહેતા હતા: તમારી નીતિ-રીતિ છુપાવો નહીં. પ્રત્યેક વાતમાં પારદર્શક રહો. તમારા ખરા ચહેરા પર જૂઠું આવરણ-મહોરું ન ચડાવો...

આજે દુનિયા ૩૬૦ ડિગ્રી પલટાઈ ગઈ છે. કોરોના વાઈરસના પાપે જાન બચાવવા દરેકે જાન મારીને ચહેરા પર મહોરો-માસ્ક પહેરવાં પડે છે! આના પ્રતાપે આજકાલ એક જોક પણ ફરે છે. લોકો જરૂર કરતાં વધુપડતાં માસ્ક પહેરવા માંડ્યા છે... કોરોનાથી બચવા નહીં, લેણદારથી ચહેરો છુપાવવા!

જોકે અપાર્ટ, સમાચાર એ છે કે લેણદાર કે પોલીસથી પોતાનો ચહેરો છુપાવનારા લોકોના હવે અચ્છે દિન પૂરા થઈ રહ્યા છે...

આમ તો ફેસ રેકગ્નિશન ટેકનિક (FACE RECOGNITION TECHNIC) હવે ઝડપથી ઉપયોગમાં આવવા માંડી છે. મોબાઈલ અનલોક કરવો હોય તો એને તમારા ચહેરા સામે ધરો તો એ અનલોક-ચાલુ થાય. આ તો વાત ઉઘાડા ચહેરાની થઈ, પણ જો ચહેરા પર બુકાની બાંધી હોય-ચહેરો અડધો છુપાવ્યો હોય તો શું?

વેલ, આવી સ્થિતિમાં એ શખસને ઝડપવો મુશ્કેલ બને. બસ, અહીં જ પેલી ટેકનિકમાં વિશેષ સંશોધન થયું છે. આ સંશોધનને હમણાં વડોદરા પોલીસે કામે લગાડીને કેટલાક સફળ પ્રયોગ કર્યા છે, જે અનુસાર હવે કોઈ બુકાની કે માસ્ક પહેરીને પોતાનો ચહેરો છુપાવશે તો પણ એને આબાદ ઓળખી કાઢવામાં આવશે! હમણાં આ જ સંશોધનના પ્રયોગને કામે લગાડીને દિલ્લી પોલીસે ચહેરો છુપાવેલા ત્રણ રીઢા અપરાધીને ગુનો થયો એના ગણતરીના કલાકોમાં ઝડપી લીધા હતા...!

આ સફળતા પછી પોલીસ પણ ગણગણે છે:

લાખ છુપાઓ છૂપતા નહી રાજ ઈતના ગહેરા...

દિલ કી બાત બતા દેતા હૈ અસલી-નકલી ચેહરા...

એલચી

એક વાર બોલતાં પહેલાં બે વાર વિચારશો તો તમે જે કહેવા ઈચ્છો છો એ બે ગણું વધુ સચોટ પુસ્તાર થશે...!!

ઉપવાસમાં આધાર,
સ્વાદમાં અપરંપાર...

૧૦૦% શુદ્ધ

ફરાળી

ઇન્સ્ટન્ટ મિક્સ અને મસાલા

ફરાળી ઇન્સ્ટન્ટ મિક્સની શ્રેણીઓ

- ફરાળી ગોટા ઇન્સ્ટન્ટ મિક્સ
- ફરાળી પાત્રા ઇન્સ્ટન્ટ મિક્સ
- ફરાળી સાબુદાણા વડા ઇન્સ્ટન્ટ મિક્સ
- ફરાળી થેપલા ઇન્સ્ટન્ટ મિક્સ
- ફરાળી મોરૈયા ખીચડી મસાલા
- ફરાળી સાબુદાણા ખીચડી મસાલા
- ફરાળી કઢી મસાલા

100% VEG.

Mfg. by: SHRI HARI MASALA,
Halol, Gujarat, INDIA.

CUSTOMER CARE : 94092 00015

ધેર બેઠાં ઓનલાઇન શોપીંગ કરો, વેબ સાઇટ દ્વારા.... www.shriharimasala.com

સીઝન્સ ટી જોડે છે
ઉષ્માભર્યા સંબંધો...

જ્યારે સાસુમા માં મળે માતૃત્વનો
અહેસાસ, તો જીવનમાં ન જોઈએ
બીજું કંઈ ખાસ

ये रिश्ता है कुछ खास

SEASONS
Tea